

Zločin i rješavanje zločina u Tribusonovom ciklusu romana o inspektoru Baniću

Mlakar, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:345847>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

MAJA MLAKAR

**ZLOČIN I RJEŠAVANJE ZLOČINA U TRIBUSONOVOM CIKLUSU
ROMANA O INSPEKTORU BANIĆU**

DIPLOMSKI RAD

PULA, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KROATISTIKU

MAJA MLAKAR

**ZLOČIN I RJEŠAVANJE ZLOČINA U TRIBUSONOVOM CIKLUSU
ROMANA O INSPEKTORU BANIĆU**

DIPLOMSKI RAD

JMBAG: 0303056547

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Suvremeni hrvatski roman

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Maja Mlakar, kandidatkinja za magistru (edukacije) hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Maja Mlakar dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Zločin i rješavanje zločina u Tribusonovom ciklusu romana o inspektoru Baniću* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Veliko hvala mojim roditeljima koji su me strpljivo pratili tijekom cijeloga fakultetskog obrazovanja i koji su mi bili najveća podrška kada mi je bilo najteže. Isto tako bih željela reći veliko hvala svome mentoru doc. dr. sc. Borisu Koromanu na svim stručnim savjetima i na pomoći pri pisanju ovoga rada.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ŽIVOT I DJELO GORANA TRIBUSONA	2
3. POVIJEST KRIMINALISTIČKOGA ROMANA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI	5
4. STRUKTURA KRIMINALISTIČKOGA ROMANA.....	11
4.1. Što ovisi o kompoziciji kriminalističkoga romana?	11
4.2. Bazična shema i struktura kriminalističkoga roman.....	14
5. ZAGONETKE U KRIMINALISTIČKOME ROMANU	17
5.1. Prvi oblik ili oblik istrage.....	17
5.2. Drugi oblik ili oblik potjere	19
5.3. Treći oblik ili oblik prijetnje	22
5.4. Četvrti oblik ili oblik akcije.....	23
6. PRAVEDNE KAZNE ZA NEPRAVEDNE ZLOČINCE.....	25
7. ZAVIRIVANJE (1985).....	28
7.1. Zločin u romanu Zavirivanje	29
7.2. Istraga zločina i način na koji se počinitelj ulovio.....	32
7.3. Kazna	46
8. SIVA ZONA (1989).....	49
8.1. Zločin i istraga u romanu Siva zona	51
8.2. Kazna	55
9. DUBLJA STRANA ZALJEVA (1991).....	58
9.1. Zločin i istraga u romanu Dublja strana zaljeva.....	59
9.2. Kazna	63
10. NOĆNA SMJENA (1996)	65
10.1. Zločin i istraga u romanu Noćna smjena	66
10.2. Kazna	71
11. BIJESNE LISICE (2000)	73
11.1. Zločin i istraga u romanu Bijesne lisice.....	73

11.2. Kazna	78
12. GORKA ČOKOLADA (2004).....	81
12.1. Zločin i istraga zločina u romanu Gorka čokolada.....	81
12.2. Kazna	85
13. SUSJED U NEVOLJI (2014).....	87
13.1. Zločin i istraga u romanu Susjed u nevolji.....	87
13.2. Kazna	91
14. ANALIZA I SINTEZA OPUSA KRIMINALISTIČKIH ROMANA O ISTRAŽITELJU NIKOLI BANIĆU	93
15. ZAKLJUČAK.....	102
16. LITERATURA	104
17. SAŽETAK.....	106
18. ABSTRACT	107

1. UVOD

Iako su se trivijalni žanrovi čitali oduvijek, svoj vrhunac su dostigli tek u drugoj polovici 70-ih godina 20. stoljeća kada je fantastična proza lagano zamrla. Naime, kriminalistički romani ili krimići, kako ih se rado naziva, su žanr koji čitateljska publika vrlo rado čita. Razlog tomu je taj što se u krimićima jasno razlučuje pojam dobra od zla te ih, upravo zato mogu razumjeti i djeca. U hrvatskoj književnosti brojni su se autori okušali u pisanju kriminalističkih romana u svojoj književnoj karijeri, iako su ih u početku najčešće objavljivali pod pseudonimima. Veliku zaslugu svakako možemo pripisati Mariji Jurić Zagorki koja je od početka objavljivanja svojih krimića, pa sve do današnjega dana najpopularnija autorica toga žanra. Međutim, s novim naraštajem mladih i ambicioznih autora na književnu scenu dolaze fantastičari ili borgesovci koji su se najprije okušali u pisanju fantastike po uzoru na Jorgea Luisa Borgesa, a potom su počeli pisati upravo kriminalističke romane. Jedan od tih autora je i Goran Tribuson. Naime, Tribuson je svoju karijeru kao pisac krimića započeo 80-ih godina 20. stoljeća s prvim romanom o istražitelju Baniću, a to je roman *Zavirivanje*. Bez sumnje, tim je romanom stekao veliku popularnost i simpatije publike. Razlog tomu se ne krije samo u intrigantnoj enigmatičnosti već i u činjenici da u krimićima ocrta društvenu stvarnost kroz različite medije, komentare određenih likova i opise.

U ovome radu pristupit će se analizama romana iz ciklusa o istražitelju Nikoli Baniću, koji obuhvaća sedam romana: *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice*, *Gorka čokolada* i roman *Susjed u nevolji*, prema predloženim tipologijama Stanka Lasića, Pavla Pavličića i Igora Mandića. No, u analizi se najvećim dijelom koristimo i oslanjamo na Pavličićevu shemu kriminalističkoga romana, koja navodi da se dogodio zločin koji izgleda ovako, a zapravo je onako, ubojstvo, istraživanje žrtvine prošlosti, istraga zločina, druga ubojstva, napad na istražitelja te razotkrivanje zločinca. U radu ćemo pokušati pokazati jesu li kazne dodijeljene na temelju stvarnih Kaznenih zakona ili su one plod autorove mašte? Jesu li zločini i kazne u svim Tribusonovim romanima isti ili su različiti? Ima li Goran Tribuson svoj tip kriminalističkoga romana?

2. ŽIVOT I DJELO GORANA TRIBUSONA

Hrvatski književnik, Goran Tribuson jedan je od trojice najproduktivnijih hrvatskih pisaca.¹ Rođen je 6. kolovoza 1948. godine u Bjelovaru. Osnovnu školu i gimnaziju je završio u istome gradu. Godine 1973. na zagrebačkome Filozofskome fakultetu Goran Tribuson je diplomirao jugoslavistiku i komparativnu književnost, a četiri godine kasnije magistrirao je s temom *Naracije u književnosti i filmu*. Od 1976. do 1979. bio je stručni savjetnik u Odjelu za međunarodnu suradnju Republičkoga komiteta za znanost. Nadalje, idućih šesnaest godina, dakle od 1979. do 1995., radi u Vjesnikovoj Agenciji za marketing dok je idućih pet godina, od 1995. do 2000., pomoćnik urednika u Nakladi leksikon. Istovremeno, od 1996. godine, predaje kolegij Filmski scenarij na Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu. Redoviti član HAZU postaje od 19. rujna 2008. godine.²

Kao jedan od najproduktivnijih hrvatskih pisaca pisao je u raznim žanrovima te se, kako navodi Nemeč u svojoj knjizi *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, „okušao u gotovo svim formama žanrovske proze“.³ Međutim, svoju književnu karijeru započeo je 70-ih godina prošloga stoljeća pišući kratke priče. Naime, on je bio jedan od pisaca tzv. fantastične proze. Antun Pavešković u članku *Tribuson – Prolegomena* navodi da je važna značajka Tribusonove proze „konstantna kakvoća izriječka i uvjerljivost zapleta“.⁴

Krešimir Nemeč i Antun Pavešković navode da Tribusonovo prozno stvaralaštvo možemo podijeliti u tri tematska i interesna područja. Kao što smo već rekli, Tribuson je svoje stvaralaštvo započeo fantastičnim kratkim pričama i romanima. Antun Pavešković navodi, u već spomenutom članku, da je to „eruditska, estetski ambiciozna, `borgesovska` fantastika“.⁵ Stoga takav tip proze predstavlja prvo

¹ Nemeč, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, ŠK, Zagreb, 2003., str. 262.

² Pavešković, Antun, *Tribuson – Prolegomena* u *Radovi za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 10, 2016., str. 13.

³ Nemeč, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 262.

⁴ Pavešković, Antun, *Tribuson – Prolegomena* u *Radovi za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 10, 2016., str. 13.

⁵ Pavešković, Antun, *Tribuson – Prolegomena* u *Radovi za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, str. 14.

tematsko i interesno područje u Tribusonovom književnom stvaranju. U tu njegovu fazu ubrajamo romane *Snijeg u Heidelbergu* (1980), *Čuješ li nas, Frido Štern?* (1981), *Ruski rulet* (1982), *Sanatorij* (1993) te *Potonulo groblje* (1990), koji je bliže hororu.⁶ U prvu fazu pripadaju i fantastične zbirke priča u kojima pronalazimo intertekstualnost, metatekstualnost i paradoks dok sa sadržajne strane obiluju okultizmom, sotonizmom, fantazmagorijom, ali i mitologijom, a mjesto radnje im je u srednjoeuropskim gradovima. Ovdje ubrajamo sljedeće zbirke priča: *Zavjera kartografa* (1972), *Praška smrt* (1975), *Raj za pse* (1978), *Klasici na ekranu* (1987), *Zvijezda kabarea* (1998) te *Osmi okular* (1998).⁷

Drugo tematsko i interesno područje je autobiografsko, odnosno tim područjem autor se želio vratiti idealima svoje mladosti fetišizirajući onodobnu svakodnevnu kulturu. Ovdje ubrajamo romane *Polagana predaja* (1984), *Legija stranaca* (1985), *Povijest pornografije* (1988), *Rani dani* (1997), *Trava i korov* (1999), *Mrtva priroda* (2003), *Zbirka otrova* (2010) te *Vrijeme ljubavi* (2017)⁸. Naime, navedenim romanima autor se želi vratiti u djetinjstvo i mladost kada je počeo istraživati svijet te u njima traga za generacijskim identitetom koji se izgradio na *rock* kulturi oblikovanoj novim medijima, kao što su to strip, televizija i filmovi. Osim navedenoga, Nemeć navodi u *Povijesti hrvatskog romana od 1945. do 2000.* da iz tih romana struji novi senzibilitet u kojemu su pomiješani buntovništvo i romantika.⁹

Treće tematsko i interesno područje su kriminalistički romani. Krešimir Nemeć izravno navodi da je upravo Tribuson jedan od autora koji je doprinio „legalizaciji i kulturnom proboju“ kriminalističkoga romana. Svoje kriminalističke romane započeo je s romanom *Zavirivanjem* (1985), a nakon njega nastali su sljedeći romani: *Made in USA* (1986), *Uzvratni susret* (1986), *Siva zona* (1989), *Dublja strana zaljeva* (1991), *Noćna smjena* (1996), *Bijesne lisice* (2000), *Gorka čokolada* (2004), *Susjed u nevolji* (2014), *Propali kongres* (2014) te *Sestrica s jezera* (2015)¹⁰. Krešimir Nemeć navodi da su Tribusonovi kriminalistički romani smješteni u Zagrebu te da je zagonetka i

⁶ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 311. – 315. i Antun Pavešković, *Tribuson – Prolegomena u Radovi za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, str. 14.

⁷ Tribuson, Goran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62245>, 3.3.2020.

⁸ Tribuson, Goran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62245>, 3.3.2020.

⁹ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 315. – 317.

¹⁰ Tribuson, Goran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62245>, 3.3.2020.

njezino razrješenje u okviru realnoga. U zapletima se uočava socijalna i moralna društvenost doba u kojemu je nastao pojedini roman.¹¹

Nadalje, osim proze piše i kritike, kolumne, prikaze te radijske, televizijske i filmske scenarije: *Crvena prašina* (1999) redatelja Zrinka Ogresta, *Srce nije u modi* (2000) redatelja Branka Schmidta, *Polagana predaja* (2001) redatelja Brune Gamulina, *Potonulo groblje* (2002) redatelja Mladena Jurana te *Ne dao Bog većeg zla* (2002) redateljice Snježane Tribuson.¹²

¹¹ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 318.

¹² Tribuson, Goran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62245>, 3.3.2020.

3. POVIJEST KRIMINALISTIČKOGA ROMANA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Novom književnom epohom, modernom, koja nastaje krajem 19. i početkom 20. stoljeća¹³, javljaju se brojne novine u hrvatskoj književnosti. Naime, upravo se tada, osim kanonske književnosti, znatno više piše i trivijalna književnost. Upravo zato Krešimir Nemeć u knjizi *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.* navodi da u tom razdoblju trivijalna književnost doživljava svoj procvat. Tih godina počinju se pisati i prvi kriminalistički romani, koji ubrzo postaju omiljeni žanr kod većega dijela čitateljske publike. Stoga je potrebno spomenuti prvi kriminalistički roman *Mrtvačka kuća ili strahote u samotnom mlinu* autora Branka Ranimira, za kojega Nemeć smatra da je pseudonim. Naime, ovaj kratki roman nema istaknutu godinu izlaženja, upravo zato Nemeć smatra da je nastao prije Zagorkine *Kneginje iz Petrinjske ulice*, vjerojatno na početku 20. stoljeća. Nemeć, u već spomenutoj knjizi, navodi da je roman diletantski i slabo napisan, ali sadrži „neobičnu kombinaciju romana s enigmom i gotskog romana“ s jezovitim i mračnim zapletima. K tomu, Nemeć smatra da je vrlo vjerojatno nastao na temelju romana *Rinaldo Rinaldini* autora Christiana Augusta Vulpiusa.¹⁴

Potom slijedi kriminalistički roman najčitanije autorice do današnjih dana, Marije Jurić Zagorke. Njezin je kriminalistički roman, koji smo već usput spomenuli, *Kneginja iz Petrinjske ulice* (1910), prvi uspješni hrvatski kriminalistički roman. Nemeć navodi da je u tome romanu Zagorka uspjela spojiti iskustva pustolovnih romana u stilu Eugène Sue te kriminalističkih priča kakve je pisao Arthur Conan Doyle, koji je autor priča o detektivu Sherlocku Holmesu. Tim romanom je Zagorka ovladala pravilima pisanja kriminalističkoga romana. Naime, radnja romana se odvija u Zagrebu, a istragu vodi istražitelj Šimek. Međutim, zagonetka se rješava na potpuno drugačiji način, koji nimalo ne odgovara kriminalističkome romanu. Potrebno je još spomenuti da su se njezini romani objavljivali u nastavcima u raznim novinama, a tek kasnije su se počeli objavljivati u knjigama.¹⁵

¹³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=41458>, 7.3.2020.

¹⁴ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, Znanje, Zagreb, 1998., str. 67.

¹⁵ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, str. 74. – 78.

Između 1914. i 1945. godine, dakle, između dva svjetska rata, trivijalni romani doživljavaju svoje zlatno doba. No, nažalost Nemeć napominje da je trivijalna književnost izrazito loše kvalitete. Stoga, navodi Nemeć, u *Povijesti hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, Zagorka je ostala i dalje najbolja spisateljica krimića i drugih trivijalnih romana. Ipak, jedan kriminalistički roman zaslužuje posebnu pozornost. Naime, riječ je o romanu *Crveni dusi* (1935) Stanka Radovanovića, koji je navedeni roman objavio pod pseudonimom Tik S. Toll. Roman obiluje, kako navodi Nemeć, brojnim bizarnim obratima u neodređenom prostoru. Zanimljivo je, naime, da je upravo ovaj roman prvi hrvatski trivijalni roman koji spaja „kriminalističku fabulu s provokativnim erotskim sadržajima“. Tako u romanu možemo pronaći misteriozna ubojstva, žene-vampire, bičevanja, zločine otrovnim ugrizom te sado-mazohističke scene. Osim toga, taj roman je zanimljiv jer nakladnik toga romana želi postići neku vrstu komunikacije s čitateljem. Kao što smo već prije spomenuli, romani su izlazili u nastavcima, pa tako i ovaj roman. Upravo su zato, uz roman objavili i šifrirano pismo koje je napisala izvjesna Crna Krinka, a koje je stvarni čitatelj trebao dešifrirati. U pismu se navodilo da se može dešifrirati samo ako se pažljivo pročita svi nastavci romana, a nagrada je bila 1000 dinara.¹⁶ Nadalje, u tome razdoblju nastaje i, kako Nemeć u već spomenutoj knjizi navodi, „prvi senzacionalni kriminalni roman sa slikama“ *Čaruga, Prpić i drugovi* (1928) autora M. Podgorskog. Ovaj roman nastao je na temelju intrigantnoga života razbojnika Jove Stanisavljevića Čaruge i njegova sudskoga procesa. Međutim, radnja u romanu je loše vođena i sudski materijal nije dramaturški raspoređen, pa je izostala sva uzbudljiva priča. Osim ovoga romana, na temelju života Jove Stanisavljevića napisan je još jedan roman, a to je roman Franje Babića. Njegov roman *Čaruga* (1938 – 1940), puno je bolji od romana *Čaruga, Prpić i drugovi*. Ovaj je roman, smatra Nemeć, puno uzbudljiviji, romansirani je te sadrži intrigantnu priču. Uza sve to, publika ga je rado čitala.¹⁷

Nakon Drugoga svjetskoga rata u hrvatskoj književnosti i dalje prevladava kriminalistički roman, koji sada ima brojne varijante. Međutim, sada su autori kriminalističkih romana svjesni konvencije i vrijednosti ovoga žanra. Tako godine 1955. Antun Šoljan objavljuje u *Globusu*, od 1955. do 1956., krimić *Jednostavno*

¹⁶ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, str. 266. – 270.

¹⁷ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, str. 268. – 270.

umorstvo.¹⁸ Nemeć i u *Povijesti hrvatskog romana od 1945. do 2000.* navodi da je to kriminalistički roman „sa socijalno kritičkim podtekstom“. Taj roman doživio je i drugo izdanje godine 1960. u „Privredinoj ediciji Mali romani“, ali je naslov promijenjen te je objavljen pod naslovom *Osumnjičeni*. Mjesto radnje ovoga kriminalističkoga romana je u zagrebačkoj švercerskoj sredini, a ubojstvo rješavaju inspektor Horvat i odvjetnik Matetić.¹⁹

Sljedeći značajan pisac kriminalističkih romana je Milan Nikolić, koji je pisao romane od 1957. do 1967. Tako je u romanu *Prsten s ružom* (1957) izgradio neobičnu varijantu domaćega kriminalističkoga romana. U tome romanu mjesto radnje je najčešće na našem prostoru i ona je „uronjena u prepoznatljivi društveni kontekst“, kako je to naveo Nemeć. Istražitelj je Miki koji je inteligentni i lucidni novinar, a rješava sve vrste zločina, od krađe i misterioznih ubojstava do razbijanja lanaca za preprodaju droge. Istražitelj-novinar Miki spominje se i u romanu *Smrt traži drugoga* (1958) te u neuspjelu romanu *Obračun na obali* (1958). Spomenimo još da se Nikolić okušao i u „hard boil“ formi kriminalističkoga romana preuzimajući obrazac Mickeya Spillanea, ali i obrasce drugih kriminalističkih autora poput Agathe Christie te Georges-a Simenona.²⁰ Nadalje, u kriminalističkome romanu *Čovek koji je voleo gužvu* (1959) ulogu istražitelja preuzima lik koji se zove John Kennedy, a istražitelj Rafik je u romanu *Tajna kanarinčeve krletke* (1962). S druge strane, u romanima *Posljednja karta* (1960), *Nesuđeni vampir* (1960), *Petao u prozoru* (1960), *Reč obrane* (1961), *Kristalna pepeljara* (1962) te *Ulaznica za pakao* (1964) istražitelj je Malin koji je profesionalac, službenik SUP-a u Zagrebu. Osim navedenih romana, Nikolić je napisao još brojne kriminalističke romane, a neki od njih su: *Ulica večnog vetra*, *Četiri pokojna šerifa*, *Dosije 1714*, *Reč obrane*, *Špijun X javlja*, *Drug Pi*, *Zovem Jupiter... beležite*, *Slučaj Johna Lubina*, *Nije bilo slučajno*, *Zagonetna slika*, *Peti čvor* i *Poslužite kavin čaj*. Potrebno je spomenuti kako je Nikolić većinom pisao na ekavici te na srpskome jezičnome standardu. Uza sve to, samo su neki njegovi romani objavljeni u Hrvatskoj.

¹⁸ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 229.

¹⁹ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 129.

²⁰ Škvorc, Boris, *Tko je ubio djevojčicu sa žigicama, a koga (je ubila) Crvenkapica? ili o (postmodernim) hrvatskim krimićima* u Zbornik radova Filozofskog fakulteta sveučilišta u Splitu, 5 (2012), 5., 63. – 98, Split, 2012., str. 81.

Nadalje, nedovršeni kriminalistički roman napisao je i Milivoj Alapić, a roman se zove *Srebrni pauk* (1959).

Jednim od plodnih autora žanrovske proze svakako se smatra Nenad Brixy. On je napisao dvadesetak romana, a neki od njih su: *Mrtvacima ulaz zabranjen* (1960), *Važno je (u)biti prvi* (1976), *Tajna crvenog salona* (1983) i mnogi drugi. Uz detektivsku prozu, kreirao je tip humorističkoga krimića, koji je obilježen jezičnom groteskom. Brixy je često pisao pod pseudonimom Timothy Thatcher. Njegov najpoznatiji kriminalistički roman je *Mrtvacima ulaz zabranjen* (1960). U tome romanu Brixy uvodi stalnoga istražitelja, a to je Timothy Thatcher, koji je pomalo nespretn, pa stalno upada u nove poteškoće i nevolje. Potpuna je suprotnost junacima detektivske proze. Tim postupkom, navodi Nemeć u već spomenutoj knjizi, otvara se prostor „žanrovske modifikacije: za parodističko »snižavanje« intelektualnog tonusa kriminalističkog romana, demitologizaciju detektivske enigmatike te iznevjeravanje očekivanja i navika čitateljske publike“.²¹

Fantastična proza je proza koju su pisali pisci rođeni između 1945. i 1950. godine, a to su bili Pavao Pavličić, Goran Tribuson, Stjepan Čuić, Veljko Barbieri i drugi. Ta je proza potaknuta izvanknjiževnim razlozima, a u njoj obiluje „ukidanje empirije i reprezentacije u ime konstrukcije jedne nove zbiljnosti, bijeg u irealno, u neograničene prostore mašte, tematizacija okultnoga, halucinatornoga, spiritualnoga, mističnoga i bizarnoga“.²² No, u drugoj polovici 70-ih godina dvadesetoga stoljeća lagano zamire kao dominantni trend. Stoga se fantastičari preusmjeravaju ka žanrovskoj prozi, osobito prema prozi detekcije, kako je to naveo Nemeć. Tako njihov najvažniji cilj postaje zabava čitatelja te su im zato djela „lišena emocionalne, idejne i misaone složenosti“. Fantastičari koji su počeli pisati kriminalističke romane su Pavao Pavličić i Goran Tribuson. Pavličićev opus Krešimir Nemeć smatra „pobunom protiv društvene i cehovske hipokrizije prema kojoj umjetnost smije biti i dosadna, i »teška« i pretenciozna, ali nikako ne smije zabavljati“, kako navodi u knjizi *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.* Prvi Pavličićev kriminalistički roman je *Plava ruža* (1977) u kojoj inspektor Vlado Štrekar traga za ubojicom Ružice Treščec. Ostali kriminalistički romani su: *Pjesma za rastanak* (1982), *Stroj za maglu* (1978) i dr. Međutim, potrebno je napomenuti da Pavličić često u kriminalističke romane uspijeva upletati i neke

²¹ Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 235. – 240.

²² Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskoga romana od 1945. do 2000.*, str. 297.

druge podžanrove. Tako u romanu *Umjetni orao* (1979) možemo prepoznati podžanr socijalno-kritičkoga romana. Među takve romane možemo ubrojiti: *Večernji akt* (1981), *Slobodni pad* (1982), *Eter* (1983) i druge. Drugi fantastičar koji je počeo pisati kriminalističke romane je Goran Tribuson²³, o kome smo puno više rekli u prethodnome poglavlju, pa se ovdje nećemo opširnije zadržati na njegovim kriminalističkim romanima. Zanimljivo je, naime, da su kritičari 80-ih godina 20. stoljeća smatrali kako jugoslavenska zbilja ne daje dobar materijal za pisanje detektivske proze. Tako je Velimir Visković, kako citira Đurđa Strsoglavec u svome članku *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*, rekao da „Piscu domaćeg krimića velike nevolje zadaje, (...), puka činjenica da se u nas većina ubojstva obavlja sjekirom, iz strasti, pa se ubojica sam prijavi ili ga prijave susjedi. U nas nema sofisticiranog kriminala iza kojeg bi stajale kriminalne organizacije“²⁴ Nadalje, u 80-im godinama 20. stoljeća potrebno je još spomenuti autora koji će svoj vrhunac doživjeti tek u 90-ima, no svoju je književnu karijeru započeo upravo u tome razdoblju, i to kriminalističkim romanima. Naime, riječ je o Ludwigu (Ljudevitu) Baueru i njegovim romanima *Trag u travi* (1984) i *Trik* (1985). U tim romanima mjesto radnje je u domaćim sredinama. Tako se u romanu *Trag u travi* traga za ubojicom svećenika, dok se, s druge strane, u romanu *Trik* traga za nestalom ženom zagrebačkoga obrtnika.²⁵

U razdoblju postmodernističke poetike, kako navodi Boris Škvorc u svome članku *Tko je ubio djevojčicu sa žigicama i koga (je ubila) Crvenkapica? ili o (postmodernim) hrvatskim krimićima*, krimiće pišu Zoran Ferić i Jurica Pavičić. Ferić je napisao, uz brojne druge romane, roman *Tko je ubio djevojčicu sa žigicama*, dok je Jurica Pavičić napisao, također uz druge romane, roman *Crvenkapica*. Tim kriminalističkim romanima u hrvatsku tradiciju su se naselile nove polazišne perspektive, kako je to naveo Boris Škvorc u već spomenutom članku. Naime, u tim romanima ishodište teksta je lokalno određeno i izravno se odnosi na vlastitu književnu tradiciju te na tradiciju svijeta koja se ispisuje. Uza sve to, Boris Škvorc navodi da „prostor

²³ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 298. – 311.

²⁴ Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona) u Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara, Hrvatska književnost 20. stoljeća: različite ideje i funkcije književnosti*; 143 – 151; Zagreb; Altagama; 2006.; str. 144. – 145.

²⁵ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, str. 394.

pripovijedanja i ispriповijedani prostor posvojeni su kako tekstem tako i mogućom perspektivom čitanja.“ Tako lokalni prostor postaje „zadajući uokvirujući čimbenik teksta“.²⁶

²⁶ Škvorc, Boris, *Tko je ubio djevojčicu sa žigicama, a koga (je ubila) Crvenkapica? ili o (postmodernim) hrvatskim krimićima*, str. 96.

4. STRUKTURA KRIMINALISTIČKOGA ROMANA

4.1. Što ovisi o kompoziciji kriminalističkoga romana?

Kao i svako književno djelo, pa tako i kriminalistički roman ima svoju strukturu, ali i bitnu komponentu u toj strukturi. Naime, na jednostavan i sažet način Pavao Pavličić u svojoj knjizi *Sve što znam o krimiću* navodi da je bitna komponenta svakoga kriminalističkoga romana razlika između početnoga privida i krajnje istine. Osim toga što roman polazi od te razlike, on se njoj stalno vraća.²⁷

S druge strane, Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* navodi vrlo detaljnu i kompliciraniju strukturu kriminalističkoga romana. On smatra da se struktura kriminalističkoga romana donekle razlikuje od struktura drugih romana jer „sve jedinice [kriminalističkoga romana] vode u budućnost – prema otkriću zagonetke, k pravdi i kazni“.²⁸ Međutim, kako bi se došlo do otkrića neke zagonetke, na direktan ili indirektan način, sve jedinice moraju se istodobno vraćati u prošlost. Naime, Lasić smatra da se te jedinice vraćaju u prošlost prema prvotnoj točki s kojom su nerazdvojne, ali su one isto tako u funkciji početne zagonetke, kojoj se stalno vraćaju. Ovdje možemo uočiti paradoks jer je linearno kretanje naprijed zapravo stalno vraćanje unatrag. Jednom riječju, početak je kraj, a kraj je početak. Stoga, možemo reći da je linearno-povratna naracija osnovni tip strukture svakoga kriminalističkoga romana.²⁹ Pojam linearno-povratne naracije Pavličić naziva razlika između privida i istine od koje sve počinje i kojoj se sve vraća, kao što smo već spomenuli.

O kompoziciji kriminalističkoga romana ovise sekvence, kompozicijski blokovi te enigme, koje Lasić smatra glavnim principom strukture kriminalističkoga romana. U kriminalističkome romanu najčešće se radi o sekvencama s određenim odgovorima tj. s objašnjenima koja gledaju prema natrag. Te sekvence su jako „napete“ te one, kako navodi Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*, „u malom izražavaju suspense romaneskne cjeline“. S druge strane, u kriminalističkome

²⁷ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, Ex Libris, Zagreb, MMVIII, str. 6. – 7.

²⁸ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, Zagreb, 1973., str. 54.

²⁹ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, str. 54.

romanu imamo pet kompozicijskih blokova, a to su priprema zločina, istraga, otkriće, potjera i kazna. Od tih pet kompozicijskih blokova najčešće je drugi blok prekretnica odnosno u tome bloku počinje otkriće pošto je istraga gotova. Blokovi su međusobno povezani, no nisu im sekvence kohezivne. Potrebno je još spomenuti da četvrti i peti blok, tj. potjera i kazna, „sažimaju dva uobičajena bloka kompozicione sheme kriminalističkog romana“, kako navodi Lasić u svojoj već spomenutoj knjizi. Nadalje, kao što smo već spomenuli enigma je glavni princip strukture kriminalističkoga romana. Razlog tomu je taj što jedino enigma može oblikovati novi narativni tip unutar funkcijskih romana. Naime, ta naracija je paradoksalna jer se kreće naprijed i unatrag, drugim riječima radnja se jasno kreće od nečega prema nečemu, i u tim romanima dominantan je funkcionalni događajni niz. Tako Lasić navodi da se funkcionalna kronologija može ostvariti samo u tri tipa. Prvi tip, prema Stanku Lasiću, je tip romana u kojemu su početak i kraj jasno naznačeni. To se uočava u romanu linearne naracije te u akcijskome romanu. Lasić navodi da su brojni romani upravo takvoga tipa, a kao primjere autora koji pišu na taj način navodi Šenou, Scotta te F. Sagana. Kod toga tipa funkcionalnoga romana Lasić navodi da postoje samo dva nova tipološka oblika. Prvi je oblik da se u romanu kraj ne ostvaruje, a drugi je oblik da se u romanu kraj, naravno, ostvaruje odnosno da je kraj zapravo povratak početku. Nadalje, drugi je tip funkcionalne kronologije da je početak jasan, dok se kraj romana prikazuje kao neki novi početak. To su najčešće romani koji imaju spiralnu naraciju tj. feljtonski romani. Takve romane su pisali Marija Jurić Zagorka, Eugene Sue te Zevaccoa. Naposljetku, treći tip funkcionalne kronologije je tip romana u kojemu su početak i kraj jasno određeni, no kraj se prikazuje kao ponovni povratak početku. Ovdje pripadaju romani koji imaju linearno-povratnu naraciju tj. kriminalistički romani. Na temelju rečenoga Lasić u svojoj već spomenutoj knjizi navodi da su svi funkcijski romani strukture-vrste jer doživljavaju svoju medijaciju.³⁰

Upravo je linearno-povratna struktura moguća zahvaljujući enigmi. No, nažalost ne može svaka enigma ostvariti linearno-povratnu naraciju. Stoga, Lasić smatra da samo određene, specijalne enigme mogu „ukloniti opasnosti u koje vodi općenita kategorija zagonetke“. Osim toga, enigma se može ostvariti kroz različite narativne oblike. Uza sve to, napominje Lasić, zagonetka mora sadržavati nešto presudno čime će stalno, radnja koja se kreće prema naprijed, vraćati unatrag, a to je „nasilna

³⁰Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 56. – 59., 65.

zagonetna smrt, zločin, strah“. Dakle, samo se kod kriminalističke enigme može javiti jaka tjeskoba i stravična napetost koja će vraćati linearnu radnju unatrag. Naime, napetost se u kriminalističkim romanima stvara nekim zagonetnim činom koji je ljudski život doveo u opasnost do samoga ruba. U kriminalističkoj enigmi se podrazumijeva tajna iza koje se nalazi zločin. Taj zločin je narušena ravnoteža iza koje se krije smrtni strah koji obuhvaća cijelo linearno kretanje te ga pretvara u „povratnu naraciju“, kako je to naveo Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Svi elementi strukture romana podređeni su enigmi, pa se ona i prenosi na njezine planove i nivoe. Čak i stilski nivo služi zagonetki, iako je on „najudaljeniji“ nivo. Stoga, Lasić smatra da je u suvremenim kriminalističkim romanima najčešći postupak za ostvarivanje enigme upravo groteska jer, kako navodi Lasić, „i aktanti i pisac imaju sposobnost da sebe vide kao potlačena, zgrčena, ništavna, smiješna i cinična bića.“ Kao drugi postupak ostvarivanja enigme u suvremenom kriminalističkome romanu, Lasić navodi meditativni humor. Kao razlog tomu navodi da je napetost oslabljena spoznajom apsurdna i bezizlaza. Nadalje, odsutnost pisca u kriminalističkome romanu treba biti, također, podređena zagonetki. Međutim, ako on nije podređen zagonetki tada se radi o anti-kriminalističkome romanu ili se izlazi iz romaneskne strukture kriminalističkoga romana.

Lasić, u već spomenutoj knjizi, navodi da najprije progonitelj, koji je najčešće predstavnik društvene pravde, daje definiciju svojih hipoteza o počinjenom zločinu u dugome monologu ili u dijalogu sa svojim partnerom. Dakle, u prvome planu su monolog i dijalog. Autori kriminalističkih romana, uz objektivne opise, najčešće koriste i tzv. dijaloške opise kako bi izbjegli „monotoniju klasičnog objektivnog opisa te »dramatizaciju« deskripciju“. Postoje dvije krajnosti razrješenja zagonetke. Prva krajnost je ona da je primarnu zagonetku vrlo lako riješiti, drugim riječima enigma je komplicirana, ali je razrješenje zagonetke potpuno. Takve zagonetke pojavljuju se u tzv. romanima-problemima. S druge, pak, strane, nalazi se druga krajnost, a to je nepotpuno razrješenje enigme. Osim toga krajnost se nalazi i u „vanjskim, vidljivim, funkcijskim akcijama“. U toj krajnosti nalaze se granični romani koji se nalaze između kriminalističkoga romana i anti-kriminalističkoga romana, ističe Lasić.³¹

³¹Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 59. – 63.

4.2. Bazična shema i struktura kriminalističkoga roman

Bazičnu shemu svakoga kriminalističkoga romana čini pet teza. Prva teza navodi da se „kompozicioni totalitet uvijek svodi na jednu kompozicionu liniju“, kako je to naveo Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Naime, to znači da kriminalistički roman rješava samo jedan zločin koji se događa u jednoj događajnoj liniji. Međutim, nije nužno da se u romanu pojavljuje samo jedan glavni lik, iako, ističe Lasić, najčešće i jest jedan događaj – jedan protagonist. Uza sve navedeno, ta je kompozicijska linija vezana najčešće uz jedan sporedni lik koji se na kraju romana pretvara u glavni lik. Druga teza kriminalističkoga romana govori da je kompozicijska linija kretanje naprijed, ali i unatrag. Stanko Lasić je istaknuo da je to „kompoziciona linija u svom totalitetu i u svojim jedinicama ambigvitetni, paradoksalni događajni niz“. Sama baza romanesknog suspensea je ambigvitet, dok je objašnjenje ponovno uspostavljanje ravnoteže koja je narušena zagonetkom. Drugim riječima objašnjenje je brisanje ambigviteta. Kao treću tezu koja čini bazičnu shemu kriminalističkoga romana Stanko Lasić u već spomenutoj *Poetici kriminalističkoga romana*, navodi da su stalni prosedei kriminalističke naracije samo inverzija i gradacija. Osim toga, Lasić jasno ističe da ne postoji kompozicijska linija kriminalističkoga romana bez inverzije. Pa, čak i kriminalistički romani koji počinju nekim nezagonetnim činom u jednome trenutku u romanu moraju postaviti inverziju kako bi bili u skladu s kompozicijskom shemom kriminalističkoga romana. Što se tiče gradacije, ona može biti različito ostvarena u romanu. Tako, ističe Lasić, da se kulminacija može pojaviti ili na kraju ili na početku romana, a bitan zadatak kulminacije je gradacija. Drugim riječima, bitan zadatak kulminacije je da se zagonetka ostvaruje „ili dizanjem inicijalne zagonetke na viši nivo ili spuštanje s već postignutog zagonetnog nivoa“. Nadalje, četvrta bazična shema svakoga kriminalističkoga roman su kompozicijski blokovi. Naime, ti kompozicijski blokovi su koherentni u kriminalističkome romanu te Lasić navodi da postoji pet kompozicijskih blokova. Prvi kompozicijski blok je priprema zločina, zatim slijedi istraga, pa otkriće. Četvrti blok čini potjera, a peti blok je sama kazna. Naime, svaki kriminalistički roman treba sadržavati tih pet kompozicijskih blokova. Međutim oni ne trebaju biti u potpuno razvijenom obliku u svakome romanu.³²

³²Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 64. – 66.

S druge strane Pavao Pavličić u svojoj knjizi *Sve što znam o krimiću* donosi nešto detaljniju strukturu kriminalističkoga romana. Naime, on u svoju strukturu uvodi razgovor sa svjedocima i druga ubojstva. Tako Pavličić navodi da su kriminalistički romani shematizirani te da svaki postupak ima svoje mjesto u romanu. Prema tome, Pavličić navodi slijedeću strukturu kriminalističkoga romana. Na početku romana dogodi se zločin, međutim „na prvi pogled [taj zločin se čini] ovako, a zapravo je onako“. Kao primjer Pavličić navodi da se dogodilo samoubojstvo, no nakon istrage se ustanovilo da je zapravo riječ o ubojstvu i sl. Stoga možemo reći da se na početku svakoga kriminalističkoga romana nalazi kraj, kako je to naveo i Stanko Lasić. Naime, u tome je trenutku završio žrtvin život te se mora što više saznati o njezinome životu i razlogu zbog kojega se to ubojstvo dogodilo. Zato, bez sumnje Pavličić zaključuje da je kriminalistički roman sve bolji i zanimljiviji čitatelju ako u romanu ima mnoštvo takvih iznenađenja i preokreta, ako se raskrinkavaju prividi i doznaje se prava istina. Uza sve to, Pavličić dodaje da su najbolji oni kriminalistički romani u kojima su svi likovi, ali i radnja, na kraju romana, nešto sasvim drugo.³³

Nakon ubojstva slijedi istraga. Pavličić navodi da sve što je važno za istragu dolazi iz prošlosti. Tako je sam tijekom istrage detaljno i zamorno „kopanje“ jer se jedino tako može ustanoviti iz kojega razloga i na koji način je žrtva ubijena. Upravo se tada doznaju najdetaljnije pojedinosti oko počinjena zločina. Nakon već počinjenoga ubojstva, najčešće dolazi do drugih ubojstava, a razlog tomu je taj što se ubojica osjeća ugroženim, pa ubija svjedoke koji bi ga mogli razotkriti. Naime, kako bi istražitelj mogao riješiti slučaj i sakupiti dovoljno dokaza o zločinu, on mora ispitati sve svjedoke, a među svjedocima se nalazi i ubojica, i istražitelj to zna. Upravo zato, ponekada u kriminalističkome romanu biva i sâm istražitelj napadnut jer je otkrio neki važan trag. Zato se radnja kriminalističkoga romana uvijek odvija u kratkome vremenskome roku, kako navodi Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću*. Na kraju kriminalističkoga romana zločin biva pobijeđen, pa Pavličić navodi da su početak i kraj kriminalističkoga romana komplementarni. Naime, početak romana čitatelja uvlači u priču krajem, kako smo već spomenuli. Taj kraj je, naime, novi početak jer se otvara istraga koja toj priči daje neki smisao, dok, s druge strane, kraj romana govori o početku zato što se navodi objašnjenje za počinjeni zločin.³⁴

³³ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 6. – 7., 227.

³⁴ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 16. – 17., 21., 37. – 38., 40., 51., 230.

Osim već opisanih kompozicija kriminalističkoga romana, Igor Mandić u svojoj knjizi *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra* donosi kompozicijsku shemu koju je Freeman nametnuo još 1924. godine u *Umjetnosti policijskoga romana*. Naime, njegova shema sastoji se od četiri dijela i u potpunosti je pojednostavljena u odnosu na kompozicijske sheme koje navode Lasić i Pavličić. Dakle, prvi dio Freemanove sheme je postavljenje problema. Potom slijedi izlaganje činjenica, dok je treći dio odvijanje istrage i pronalaženje rješenja. Kao četvrti dio Freeman navodi raspravu o tragovima i samo dokazivanje.³⁵

Naposljetku, peta teza bazične sheme kriminalističkoga romana govori da suspense najčešće spajaju samo dvije ili tri funkcije. No te dvije ili tri funkcije su zapravo, „nositelji funkcijske teze i antiteze“, kako je naveo Stanko Lasić u već spomenutoj *Poetici kriminalističkoga romana*. Nadalje, dijalektičku koheziju tih sekvenca pokazuje binarni sastav sekvenca, a u njoj se odvija „borba trija“, kako je metaforički naveo Lasić. Ta „borba“ odvija se, naime, između žrtve, ubojice i progonitelja. Važno je spomenuti da se „borba“ ne obustavlja pa čak ni onda kada je jedan od navedenih faktora ubijen. Upravo tada, naime, počinje gradacija u kompoziciji kriminalističkoga romana.³⁶

³⁵ Mandić, Igor, *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*, V.B.Z. d. o. o., Zagreb, 2015., str. 25.

³⁶ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 64. – 66.

5. ZAGONETKE U KRIMINALISTIČKOME ROMANU

Svaki kriminalistički roman sadrži neku zagonetku koja se treba riješiti, kao što smo već spomenuli u prethodnome poglavlju. Stoga, Stanko Lasić u već mnogobrojno spomenutoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*, spominje da postoji više vrsta zagonetki. Unatoč tomu, kako napominje, da mnogi teoretičari kriminalističkoga romana smatraju da postoji samo jedna vrsta zagonetke, a ta zagonetka treba otkriti tko je ubojica. Sve ostale zagonetke ti teoretičari smatraju da ne pripadaju u žanr kriminalističkoga romana. Lasić se ne slaže s tim teoretičarima, a kao objašnjenje navodi da može postojati kriminalistički roman u kojemu će biti „inicijalni zagonetni čin“ „prijeteći tajnoviti čin“, a ne „izvršeni tajnoviti čin“ tj. ubojstvo. Osim toga, Lasić navodi da su francuski pisci Pierre Boileau i Thomas Narcejac osmislili novi model kriminalističkoga romana u kojemu prevladava blok pripreme. Tako se eksperimentiranje sa zagonetnim činom otvorilo onda kada se razbila potpuna hegemonija izvršnoga tajanstvenoga čina. Upravo različiti zagonetni činovi mogu pridonijeti jačanju sheme tako da proširuju njezino praktično, ali i teoretsko bogatstvo. Stoga, navodi Stanko Lasić da postoje četiri zagonetna čina koja proizlaze iz eksteriorizacije bazične sheme, a to su prvi oblik ili oblik istrage, drugi oblik ili oblik potjere, treći oblik ili oblik prijetnje i četvrti oblik ili oblik akcije. Potrebno je još spomenuti kako se svi ti oblici međusobno prožimaju jer imaju zajedničko ishodište, a to je upravo bazična shema.³⁷

5.1. Prvi oblik ili oblik istrage

Prvi zagonetni čin se naziva prvi oblik ili oblik istrage: rezultanta tajnovitog čina. Naime, taj prvi oblik je formiran zagonetnim činom koji je Lasić nazvao tajnoviti čin. U tome činu čitatelj zna što se dogodilo: počinjeno je ubojstvo, na taj način taj čin postaje javni čin. No, čitatelj ne zna tko je počinitelj niti zašto je počinitelj počinio taj zločin. Dakle, to je tajna koja u romanu stvara napetost kod čitatelja. Tim činom ravnoteža u romanu je poremećena te se traže odgovori kojim će se ponovo uspostaviti prijašnja ravnoteža. Time se tajnoviti čin, kako ga je nazvao Lasić, pretvara u objašnjeni čin. Naime, sada su svi blokovi kompozicijske sheme podređeni

³⁷ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 67. – 69.

bloku istrage, koji se širi te „potiskuje pripremu-prijetnju kao i potjera i kaznu“. No, blok istrage može biti i nekoliko puta „probijen“ nekim novim tajnovitim činom, koji će učiniti prvotnu istragu jasnijom, ali i tajnovitijom. Brojne zagonetke koje se javljaju u kriminalističkome romanu dižu se prema kulminaciji. Drugim riječima, objašnjenje se obično javlja iznenada. Stoga je pravo umijeće autora kriminalističkoga romana, koji piše roman istrage s kulminacijom na kraju, da „zna zagonetke dovesti do kulminacione točke (...) pretvarajući seriju zagonetnih čina (koji se zbivaju za same istrage) u jedan jedini veliki zagonetni čin“ kojega završni čin pretvara u objašnjeni čin. Dakle, tada se „preko kulminacije dolazi do katarze i definitivnog olakšanja“, kako je to objasnio Stanko Lasić u već spomenutoj knjizi. U činu objašnjenja tj. otkrića nalazi se potjera, ali i kazna, dok se, s druge strane, do tajnovitoga čina odnosno ubojstva dolazi bez pripreme. Lasić navodi da priprema, potjera kao i kazna mogu biti sažeti na običnu formalnost te kako bi pisac uspio stvoriti neizdrživu kulminaciju u sceni-zamki daje ubojici još jednu priliku. Upravo se tada pisac koristi objašnjenjem da se istražitelj prevario u sitnome detalju pa je sve završilo fatalno. Uza sve to, logično je da se potjera, ali i kazna događaju istovremeno s otkrićem zato što se istraga nalazi na jednome uskome prostoru te su u zločinu sadržane osobe koje su stalno zajedno.

Oblik istrage pronalazimo u svim modelima kriminalističkoga romana jedino što se karakter istrage mijenja s obzirom na model kriminalističkoga romana: u romanu-problemu istraga se javlja kao neko razmišljanje, skupljanje podataka ili pažljivo slušanje, dok, s druge strane, u crnome romanu istragu vodi detektiv s revolverom i tijekom istrage događaju se nova ubojstva, a detektivov život je često u opasnosti te naposljetku u špijunskome romanu progonitelj je špijun koji se služi najmodernijom tehnikom i znanošću kako bi riješio slučaj te time tajanstveni čin pretvorio u objašnjeni čin. Najčešća varijanta istrage je upravo ova varijanta s kulminacijskom točkom na kraju. Ta varijanta je nastala iz dvaju izvora. Prvi su izvor kriminalističke priče Edgara Allana Poea i Arthura Conana Doylea. Naime, u tim pričama radnja se brzo razvija, a kraj se događa naglo te se u njihovim pričama u kulminacijskoj točki događa otkriće, potjera i kazna. Drugi izvor su određeni elementi kriminalističkoga romana-feljtona. U tim romanima, naime, blokovi su sastavljeni na „tipičnoj shemi te varijante: uzdizanje kompozicione linije i njezin nagli zaokret/pad“.

Dakle, varijanta istrage s kulminacijskom točkom na kraju djela označuje sintezu postojećega iskustva.³⁸

Osim varijante istrage s kulminacijom na kraju djela, pojavljuje se i varijanta istrage s nejasnim ili neodređenim kompozicijskim blokovima. Kao što joj i samo ime govori, u ovoj varijanti se sve tri sekvence miješaju. Drugim riječima, kompozicijski blokovi istrage su pomiješani s pripremom, otkrićem te s potjerom. Tim nejasnim kompozicijskim blokovima u radnji se pojavljuje serija otkrića. Budući da postoji više zagonetki primarna zagonetka se zaboravlja, dok je u središtu sekundarna zagonetka. Lasić navodi da su takve sheme kriminalističkoga romana česte u crnim i špijunskim romanima. Naime, vrhunac tajnovitoga čina je cijeli niz sekvenci, a samo zločinac zna tko je počinitelj. On se, stoga, bori da nitko ne sazna što je učinio odnosno ubojica/zločinac želi sačuvati svoju tajnu. S druge strane, detektiv, istražitelj ili običan čovjek želi otkriti tu tajnu kako bi riješio zagonetku koja narušava ravnotežu u životu progonitelja. Ti istražitelji su obični ljudi koji čine i pogreške u svome istraživanju. Dapače, čak su i neodlučni. U takvoj varijanti kriminalističkoga romana čitatelj prati istražitelja te nema uvid u ono što je učinio ubojica.³⁹

5.2. Drugi oblik ili oblik potjere

Drugi oblik ili oblik potjere je drugi zagonetni čin. U tome obliku zagonetni čin je otkriveni čin. Sâm oblik potjere pretpostavlja akciju koja je neizvjesna i opasna te se može smatrati ključnom za egzistenciju krimića, kako smatra Igor Mandić u svojoj knjizi *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*. Naime, Mandić navodi da se prema toj akciji kriminalistički romani dijele na loše i bolje krimiće te na literarno pretencioznije i na akcijske, doduše ta je podjela neformalna, ali ipak dolazi od čitatelja i njihova čitateljskoga iskustva.⁴⁰

U drugome obliku ili obliku potjere čitatelj zna tko je ubojica zato što je bio prisutan pri samome kriminalnome činu. U tome činu, navodi Lasić, čitatelja zanima

³⁸ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, Zagreb, 1973., str. 70. – 75.

³⁹ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, Zagreb, 1973., str. 76. – 83.

⁴⁰ Mandić, Igor, *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*, V.B.Z. d. o. o., Zagreb, str. 149. – 150.

hoće li se počinitelj uloviti i kazniti ili neće. Stoga, istražitelj u tome činu ne čini pogreške, već se kreće u dobrome smjeru. Potrebno je napomenuti da u obliku potjere prevladava upravo blok potjere, dok su, s druge strane, blokovi istrage i pripreme nešto smanjeni. Razlog tomu je taj što je zločinac u bijegu, a za njim traga istražitelj tj. „za njim se diže hajka“, kako bi rekao Igor Mandić. U klasičnoj formuli krimića čitatelj je uvijek na strani istražitelja, a ne na strani zločinca. Međutim, u novijim kriminalističkim romanima zločinac je u pravu bez obzira na to što je počinio za zločin. Mandić navodi da taj preokret „sjajno održava društvene oscilacije morala“ u društvu.⁴¹

Nažalost ovome obliku prigovaralo se to što nema nikakve zagonetke koja se treba riješiti zato što je počinitelj već poznat čitatelju. Međutim, upravo se u tome obliku postavlja pitanje, kako navodi Lasić u *Poetici kriminalističkoga romana*, „(...) zašto je zločinac počinio zločin?“ Tako tijekom cijele istrage čitatelj saznaje objašnjenje zašto je zločin počinjen. Nažalost, time se ne dobiva napetost odnosno akcija u romanu, već se dobiva pitanjem hoće li sam bijeg uspjeti ili neće. S druge strane, objašnjenje zašto je uopće zločin počinjen pridonosi pozadini pitanja hoće li bijeg uspjeti ili neće. Nakon što je zločin otkriven, čitatelj prati progonitelja tj. istražitelja i njegove postupke te razmišljanja kako bi uhvatio počinitelja. Upravo kada istražitelj otkrije počinitelja i kada kreće za njim pred čitateljevim očima se mogu odvijati dvije varijante. U prvoj varijanti, navodi Lasić u već mnogo puta spomenutoj knjizi, „svi aktanti znaju sve poteze“. S druge strane, u drugoj varijanti istražitelj i počinitelj odmjeravaju svoje postupke krijući ih jedan od drugoga. Međutim, u toj drugoj varijanti čitatelj je upoznat s postupcima i istražitelja i počinitelja.⁴²

Osim već spomenutoga oblika potjere postoji i drugi oblik potjere koja na „poseban način nastoji spojiti oblik potjere s oblicima istrage i prijetnje“ kako spominje Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Ako je kriminalistički roman koncipiran na takav način tada se sastoji od tri etape. Prva etapa se naziva etapa „ishodišne tjeskobe“ i u toj etapi se zločinac pretvara u žrtvu. Uz to, za počinjeni zločin zna, osim počinitelja, i istražitelj. Međutim, oni su zatečeni nekim drugim tajanstvenim činom koji moraju riješiti jer misle da je povezan s počinjenim zločinom.

⁴¹ Mandić, Igor, *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*, str. 150.

⁴² Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, str. 84. – 85.

Druga etapa je etapa u kojoj se tajanstveni čin utemeljuje u „prijeteći čin“ i u ovoj etapi bitno je pitanje tko zapravo stoji iza počinjenoga zločina? Tako se u toj etapi zločinac predaje i prihvaća kaznu zato što više ne može podnijeti danu napetost. Drugim riječima, u tome činu zločinac se predaje jer gubi ravnotežu. Naposljetku, u trećoj se etapi prijetećemu činu dodaje još jedan tajanstveni čin. Najčešće je to neko ubojstvo za koje svi likovi u romanu znaju, pa to ubojstvo potiče na istragu. Dakle, u toj se etapi postavlja pitanje tko je ubojica. Potrebno je samo napomenuti da je otkriće toga tajanstvenoga čina, ali i ostalih sekundarnih tajanstvenih činova kraj potjere i kazne.⁴³

Spomenimo još da Igor Mandić u već spomenutoj knjizi dijeli potjeru u kriminalističkome romanu prema opsegu i njezinoj važnosti. To su „sjedeci“ i „jureći“ kriminalistički romani. Tako u „sjedecemu“ kriminalističkome romanu sama fizička potjera je umanjena. Upravo se ta potjera smatra klasičnim tipom kriminalističkoga romana i mnogi ju čitatelji prepoznaju zbog toga što mudri istražitelj dolazi razmišljanjem tj. „umovanjem“ do rješenja zagonetke. Međutim, tom istražitelju zločinac ne bježi. Ovdje je intelektualna igra, koja je temeljena na dedukciji, zapravo, osnovna varijanta potjere. Stoga, Mandić navodi da se može govoriti o nekoj vrsti „komornoga krimića“. Zanimljivo je to što postoje kriminalistički romani u kojima se čitava potjera sastoji od verbalnoga nadmetanja između istražitelja i zločinca, pa na kraju toga nadmetanja istražitelj, pred svima, otkriva tko je zločinac. Spomenimo još da su istražitelji u tom tipu kriminalističkoga romana postali prototipovi klasičnih dimenzija. Neki se istražitelji ne kreću zbog fizičkih osobina, dok se, s druge strane, neki istražitelji kreću samo kako bi prikupili dokaze, ali u akciju šalju svoje mlađe kolege. S druge strane u „jurećem“ kriminalističkome romanu bitno je obilježje fizičko kretanje i djelovanje. Ovdje akcija odnosno bijeg zločinca pred istražiteljem ima simbolično značenje. Stoga zaključujemo da je potjera metafora sudbine.⁴⁴

⁴³ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 87. – 88.

⁴⁴ Mandić, Igor, *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*, str. 150. – 151.

5.3. Treći oblik ili oblik prijetnje

U trećemu obliku prevladavajući je čin prijeteći čin, kao što i sam naziv oblika govori. Taj prijeteći čin, odnosno serija djela same aktante stavlja u razne neugodne situacije, bilo da se radi o situaciji tjeskobe, straha, nesigurnosti, opasnosti i sl. U toj situaciji lik koji je ugrožen pokušava na sve načine ponovo uspostaviti ravnotežu koja je tim oblikom narušena. Naime, tako će prijeteći čin postati objašnjeni čin. Drugim riječima, tajanstveni čin postaje čin istine. Nadalje, u korijenu prijetećega čina uvijek je zločin. Radnja se kreće prema njemu te se tijekom radnje otkriva njegov sadržaj i narav. Najvažnija karakteristika prijetećega čina je ta da „ne izaziva sumnju čuvara društvenog poretka“ kako je to naglasio Stanko Lasić u već mnogobrojno spomenutoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Sama prijetnja nastaje u cjelini s drugim događajima, no, do te cjeline se ne dolazi razumom, već intuicijom ili osjećajem ugroženosti. Uza sve to, tu prijetnju odaje samo jedna gesta ili riječ. Zato je cilj ugroženoga vratiti ponovnu ravnotežu tako što će razjasniti čin prijetnje.⁴⁵

Nadalje, mnogi kriminalistički romani sam čin prijetnje nastoje uklopiti u neki drugi oblik, čime ga, zapravo, obogaćuju dok, s druge strane, postoje kriminalistički romani koji sadrže izravan čin prijetnje odnosno taj čin prijetnje nije uklopljen u neki drugi oblik. Osim toga, u tome obliku čitatelj ima onoliko informacija koliko i ugroženi lik tj. sve što percipira ugroženi lik, to percipira i čitatelj. Time je čitatelj najizravnije približen istrazi ugroženoga lika. Kako bi to pisac postigao on se koristi monologom ili objektivnom naracijom. Uza sve to Lasić navodi da postoje samo dva lika koji su privilegirani u obliku prijetnje. Prvi lik je lik zločinca, koji je ujedno i lik koji je sveznajući. On, naime, angažira cijeli prijeteći čin smatrajući da će na taj način postići svoj cilj. U drugoj opciji nema privilegiranoga lika. Naime, u toj varijanti je neki prošli događaj kojega se, svjesno ili nesvjesno, odrekao neki lik u romanu. Tu se počinjen zločin iz prošlosti vratio u obliku prijetećega čina, pa taj oblik pogađa i zločinca, ali i nevine tj. nove žrtve.⁴⁶

Stoga, na temelju navedenoga možemo zaključiti da postoje, kako je zaključio i Stanko Lasić, dvije varijante prijetećega čina. Prva varijanta je varijanta rafinirano

⁴⁵ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 91. – 92.

⁴⁶ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 92. – 93.

aranžiranje prijetećega čina. Nadalje, Lasić navodi da prijeteći čin mora u jednome trenutku prijeći u ubojstvo, koje će na sebe preuzeti sve zagonetke koje su izgradile taj prijeteći čin. Osim toga, taj prijeteći čin „služi kao kazna za nekažnjeni zločin“. Naime, ubojica je mislio da je njegovo ubojstvo savršeno odnosno da se ne može razaznati tko je počinitelj. No, jednoga dana ipak se počinje razotkrivati taj zločin, stoga se u prijetećemu činu krije njegova kazna. Druga je varijanta ta da prijeteći čin nitko ne angažira jer je posljedica nekih zločina iz prošlosti te pogađa, kao što smo već spomenuli, i zločinca toga čina, ali i nevinoga čovjeka. Isprva se čini da su i zločinac, ali i taj nevin čovjek koji se tu slučajno našao, žrtve. U drugoj varijanti bloka pripreme, doduše, nema jer je pretvoren u blok »istrage ugroženoga«. Stoga se u tome bloku odvija cijela radnja kriminalističkoga romana. Dapače, taj blok dopušta da se i drugi blokovi razvijaju, kako je naveo Stanko Lasić u *Poetici kriminalističkoga romana*.⁴⁷

5.4. Četvrti oblik ili oblik akcije

Četvrti oblik ili oblik akcije je oblik romana koji je najbliži drugim žanrovima. Stoga ga Lasić smatra prijelaznim oblikom, najviše prema romanu linearne naracije. Sâm oblik akcije rezultat je aktualizirajućega čina čiji je glavni dio inicijalni program. U tome programu neki individualac ili grupa nastoje situaciju okrenuti u svoju korist. Međutim, kako bi oblik akcije bio dio kriminalističkoga romana potrebno je da se u inicijalnome programu dogodi neka sumnja. Time će se stvoriti zagonetka koja će taj oblik približiti linearno-povratnoj naraciji odnosno kriminalističkome tipu romana. Tada, naime, postoje dvije napetosti. U prvoj napetosti čitatelj se pita hoće li se zamišljeni plan doista ostvariti. Dakle, taj je oblik tipičan svakoj akciji koja ide prema nekome cilju. U drugoj napetosti, s druge strane, čitatelj se pita želi li se doista postići ono što se želi postići ili je cilj nešto drugo. Drugim riječima, ta napetost je tipična u akciji u čiji postupak i cilj sumnjamo.⁴⁸

⁴⁷ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 93. – 97.

⁴⁸ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 103. – 104.

Međutim, navedeni oblik akcije u kriminalističkome romanu postaje sistem jer čitatelj često ne vjeruje naratoru. Naime, pojedine neobične radnje u romanu čitatelju su upozorenje da ti postupci imaju skrivenu stranu. Spomenimo ovdje da se tim oblikom koristila naša prva spisateljica krimića Marija Jurić Zagorka. Osim nje, Lasić navodi da je na taj način pisao i A. Dumas. Tim postupkom autori zadržavaju neizvjesnost kod čitatelja, kako napominje Stanko Lasić. Uza sve to, Lasić navodi da se upravo tim postupkom „dotiče najmodernije modele indiciranih romana i a-narativnih romana“. Dakle, aktualizirajući čin je niz višeznačnih ili sumnjivih događaja.⁴⁹

⁴⁹ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 105. – 106.

6. PRAVEDNE KAZNE ZA NEPRAVEDNE ZLOČINCE

Iako u stvarnome svijetu zločinac često biva neuhvaćen, najčešće u proznim djelima zločinci su uhvaćeni i kažnjeni za počinjeni zločin. Naime, oni su uhvaćeni i kažnjeni jer nisu poštovali određena pravila koja postoje u društvu u kojem žive. To društvo može biti zajednica, obitelj, prijatelji, seoska zajednica, sportski klub ili neko drugo društvo.⁵⁰

Vladan Čutura u svome doktorskomu radu o *Fenomenologiji zločina u hrvatskome kriminalističkom romanu* parafrazira Michaela Foucaulta koji navodi da se u kazni mora nalaziti određena korektivna tehnika. Dakle, kažnjavanjem mora biti obuhvaćen „pokorni podanik, pojedinac“ s određenim navikama koji se ostvaruje prema pravnome subjektu, pa prema tome taj pravni subjekt mora dozvoliti pojedincu da funkcionira u njemu.⁵¹ Stoga, postoje tri načina na koji zločinac može biti kažnjen. Prvi način je način u kojemu je zločinac uhvaćen i samim time kažnjen. Ovaj način ima dvije varijante kažnjavanja. Prva varijanta je tzv. „vruća kazna“, dok je druga varijanta tzv. „hladna kazna“. Što ćemo detaljnije razjasniti u nastavku. Nadalje, druga opcija kažnjavanja je da zločinac nije uhvaćen. Upravo suprotno, zločinac iz borbe odlazi kao pobjednik. Te naposljetku, treća opcija je opcija kažnjavanja u kojoj, također, zločinac nije uhvaćen zbog humanističkih ili nekih drugih moralno vrijednih motiva. Što ćemo, također, objasniti u paragrafima koji slijede.

U romanima počiniteljeva kazna odraz je autorove životne, ali i društvene koncepcije. Naime, blok kazne, navodi Lasić, vezan je uz sve blokove u kriminalističkome romanu. Upravo zato, u bloku kazne zločinac je kažnjen „pravednom kaznom“. Što znači da će zločinac biti kažnjen s određenim normama društva, neke organizacije ili pak sekte u sklopu koje se radnja kriminalističkoga romana događa. Ti romani, naime, „potvrđuju sistem vrijednosti“, drugim riječima počinjeni zločin treba biti kažnjen. Bitno je spomenuti da kriminalistički roman ne može nastati u društvu, sektu ili nekoj organizaciji koja nema sistem vrijednosti. Dakle, u tome bloku ubojica postaje borac bez izlaza jer ga kazna mora sustići. Time

⁵⁰ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 23.

⁵¹ Čutura, Vladan *Fenomenologija zločina u hrvatskome kriminalističkom romanu*, doktorski rad, 2018., str. 146.

on postaje zanimljiviji, ali i odbojan čitatelju. Toj kazni ne može pobjeći nitko, pa čak ni kralj ako je počinio zločin. Nadalje, Stanko Lasić u *Poetici kriminalističkoga romana* navodi da postoje dvije varijante pravedne kazne. U prvoj varijanti je zločinac već kažnjen za svoj zločin, no pravda mu pokazuje „svoje hladno lice“. U drugoj varijanti zločinac se ne želi predati tj. nije još kažnjen, međutim kazna će ga sustići tijekom borbe. Lasić navodi da je svaka kazna strašna za zločinca te da je teško odrediti koja je kazna najstrašnija. Bez obzira na to koja je kazna, zločin i zlo moraju biti kažnjeni. Stoga, najčešće u crnome i špijunske romanu zločinac pogiba od metka. To je tzv. „vruća kazna“ jer pravednik je netko tko je blizak zločincu. S druge strane, u romanu-problemu prevladava tzv. „hladna kazna“ što znači da je zločinac kažnjen ubojstvom, ali je izvršitelj te kazne najčešće anonimn te samim time i strašniji.⁵²

Unatoč tomu što se čini da će svaki zločin u kriminalističkim romanima na kraju biti kažnjen, postoje i romani u kojima se to ne događa. Naime, tada zločinac uspijeva pobjeći pravdi i ne biva kažnjen za svoj zločin. Upravo suprotno, on čak kažnjava druge nevine likove, pa čak i uspijeva srušiti sistem vrijednosti u tome društvu u kojemu se radnja romana odvija. Upravo se ta opcija naziva „trijumf zla“ i nije pretjerano zastupljena u kriminalističkim romanima, kako ističe Stanko Lasić u svojoj knjizi.⁵³ Osim toga, Pavao Pavličić u svojoj knjizi *Sve što znam o krimiću* navodi da postoji opcija u kojoj istražitelji samovoljno kažnjavaju zločince jer su, kako je naveo Pavličić, „uobičajeni društveni mehanizmi“ zakazali.⁵⁴

Osim tih dviju opcija, postoji još i treća opcija u kojoj zločinac nije kažnjen. Naime, slučajevi u kojima zločinac nije kažnjen zbog nekih humanističkih razloga su zastupljeniji u kriminalističkome romanu od onih slučajeva u kojima se kažnjava nevin čovjek. Ti romani, u kojima se kažnjava nevin čovjek, bliže se onim romanima u kojima trijumfira zlo. K tomu, ako je nevin čovjek osuđen na najtežu kaznu, koju donosi pravedno društvo, sekta ili organizacija, tada se kazna smatra pesimističnijom od one u kojoj zločinac nije kažnjen. Zato Stanko Lasić objašnjava da autori koji

⁵² Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 121. – 122.

⁵³ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 122.

⁵⁴ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 117.

„eksperimentiraju s takvom kaznom ublažuju efekt koji izaziva ova strašna nepravda: u pravednom društvu pogubiti nevina čovjeka.“⁵⁵

Dakle, svaki je zločinac na kraju krajeva kažnjen. Bez obzira na to je li ga stigla pravda odmah nakon počinjenoga zločina ili nekoliko godina poslije. Tada je, naime, sudbina pravedna. Pavličić još dodaje da je sudbina pravedna pa čak i onda ako svatko nije nagrađen prema zasluži.⁵⁶

⁵⁵ Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, str. 125.

⁵⁶ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 24.

7. ZAVIRIVANJE (1985)

Nakon teorijskoga razlaganja o kriminalističkim romanima analizirat ćemo kriminalističke romane Gorana Tribusona u kojima je glavni lik istražitelj Nikola Banić. To su romani *Zavirivanje* (1985), *Siva zona* (1989), *Dublja strana zaljeva* (1991), *Noćna smjena* (1996), *Bijesne lisice* (2000), *Gorka čokolada* (2004) i roman *Susjed u nevolji* (2014). U tim romanima nastojat ćemo prikazati zločine, kako je tekla kriminalistička istraga počinjenih zločina te kako su kažnjeni zločinci.

Kada je građevinski poduzetnik, Oskar Guteša, došao u ured Nikole Banića, inspektora SUP-a, s prijetećim pismom, nije ni slutio da će bezazleno pismo pokrenuti niz događaja i otkriti obiteljske tajne...

Radnja romana se zbiva u gradu Zagrebu, s time da su bogatiji likovi u romanu nastanjeni u Mlinarskoj ulici i u Gornjem Prekrižju. Tamo su se, naime, dogodila i tri zločina: ucjena s prijetećim pismom te ubojstvo Astre Guteše i Ivana Nemeta. S druge strane, siromašni likovi žive u Dubravi, Gupčevoj Zvijezdi i u Vodnikovoj ulici. U siromašnijim dijelovima grada se dogodio jedan zločin, a to je silovanje, koji nije toliko važan te je čak i zanemaren u romanu. Srednji sloj, pak, umjetnici i istražitelji, žive u Radničkome dolu te na Britanskome trgu. U blizini tih lokacija, točnije na Cvjetnome trgu, nalaze se i umjetničke galerije. U jednoj od galerija počinjen je vandalizam koji je ključan za odgonetanje glavnoga zločina, ubojstva Astre Guteše. U prvome slučaju istražitelja Nikole Banića poslodavac je SUP⁵⁷, pa je Banić primoran rješavati slučaj koji mu je dodijeljen.

Stanko Lasić je u *Poetici kriminalističkoga romana* naveo da postoje četiri zagonetna čina: prvi oblik ili oblik istrage, drugi oblik ili oblik potjere, treći oblik ili oblik prijetnje te četvrti oblik ili oblik akcije. U ovome romanu uočavamo prvi oblik ili oblik istrage jer za počinjeni zločin zna čitatelj te je on probijen drugim zločinima, i treći oblik ili oblik prijetnje zato što je u korijenu prijetećega pisma bilo ubojstvo.

Osim očitoga prostora u kojemu se zbiva radnja romana, možemo uočiti i „duh vremena“ na temelju kojega Tribuson gradi pripovjedni svijet u romanu *Zavirivanje*. Tako mladi plešu *break dance* ispred bolnice te slušaju glazbu na *hi-fi liniji*. U romanu

⁵⁷ SUP- Sekretarijat unutarnjih poslova, današnji MUP

je jasno predočeno da se djeca bez roditeljske skrbi nalaze u sirotištu tj. u Centru za smještaj i brigu o djeci u središtu grada te da siromašne majke najčešće izmisle prezime kako bi se mogle udati za nekoga drugoga u budućnosti ako očevi te djece ne žele priznati dijete.

U ovoj istrazi Baniću pomaže njegov prijatelj Miljenko Bukovčan zvan Mika koji je bio stručnjak za slikarstvo. Ovaj roman je prvi roman o istražitelju Nikoli Baniću koji je ispričovijedan u prvome licu jednine tj. iz perspektive Nikole Banića istražitelja SUP-a. Ujedno je to i roman koji je obilježio Tribusonov prijelaz iz visoke u tzv. nisku ili trivijalnu književnost.⁵⁸

Budući da je roman *Zavirivanje* prvi Tribusonov kriminalistički roman, na njemu ćemo detaljno prikazati svaki pojedinačan istraživački postupak u kriminalističkoj istrazi.

7.1. Zločin u romanu *Zavirivanje*

U Tribusonovom romanu *Zavirivanje* dogodilo se nekoliko zločina: poslano je jedno prijeteće pismo uz koje je bila dodana i ucjena, dogodila su se dva ubojstva, dogodilo se silovanje u Dubravi te je počinjen vandalizam. Dakle, najprije je poslano prijeteće pismo Oskaru Guteši da je njegova kći jedinica, Astra, oteta. Unatoč tomu što su istražitelj Banić i njegov mlađi kolega Stipetić smatrali da je riječ o neslanjoj šali, ipak su počinjenome zločinu pristupili ozbiljno

„(...) Nećete mi valjda kazati kako vjerujete u ozbiljnost ovog blesavog kolažnog pisma! Ucjena! Bože dragi, pa nikad se još nismo suočili s otmicom i ucjenom. To je maslo nekakve nezrele budale koja živi u svijetu američkih filmova i tupavih krimića...

⁵⁸Marjanović, Goran, *Prijelaz Gorana Tribusona s visoke u nisku književnost*, Kijevsko nacionalno sveučilište Tarasa Ševčenka, Kijev, 2018., str. 112.

- Imaš pravo, Stipetiću! Sva je prilika da se radi o neukusnoj šali, osim ako... Da, sve dok postoji taj »osim ako«, mi moramo poduzeti odgovarajuće korake.⁵⁹

Naime, pismo je bilo sastavljeno od raznih slova koje su počinitelji izrezali iz slikarskoga časopisa *Umjetnost danas*. Osim toga, uz pismo se nalazio i obiteljski prsten koji je Astra dobila od svoje majke. Međutim, idući zločini bili su ponešto „teži“ od bezazlenoga pisma, koji prema Stanku Lasiću predstavlja „inicijalni zagonetni čin“. Upravo taj „inicijalni zagonetni čin“ postaje „prijeteći tajnoviti čin“ kojemu Banić pristupa kao da je „ozbiljan zločin“, a ne šala. Potom „inicijalni zagonetni čin“ postaje „izvršeni tajnoviti čin“ odnosno ubojstvo jer je nekoliko dana kasnije istražitelj Banić bio pozvan u kuću Oskara Guteše zbog toga što je njegova kći Astra ubijena i pronađena u njegovoj sobi. Upravo je ubojstvo Astre Guteše glavna enigma u romanu *Zavirivanje*. Dežurni policajac je rekao Baniću da je ona ubijena udarcem po glavi, a što je ključan dokaz pri razrješenju ubojstva. Ovdje uočavamo gradaciju koja se u ovome romanu postiže tako što se prijetnja iz bezazlenoga pisma ostvarila tj. „inicijalni zagonetni čin“ je podignut na viši nivo, dakle na ubojstvo Astre Guteše. Kada je Banić stigao na mjesto zločina ugledao je da su vrata koja vode u vrt širom otvorena, a ispred njih je bila razbacana odjeća. Otprilike metar i pol od trupla bila je metalna kutija u kojoj je Oskar Guteša držao sav novac. Naime, Tribuson nije detaljno opisao počinjeni zločin, već je sveo opis zločina na svega dvije rečenice:

„Na debelom tepihu pokraj blagajne ležala je na boku Astra Guteša, očigledno mrtva. Lice joj je bilo mirno, blijedo i čisto, a zatiljak ulijepljen krvlju koja se razlila po tepihu, napravivši mrlju promjera otprilike pola metra.“⁶⁰

Na mjestu zločina uočena je sitna rupica na slici Ciganke s gitarom koja se nalazila na južnome zidu sobe. Banić je odmah zaključio da je ta rupica nastala od metka. Budući da je bilo ustanovljeno da je Astra ubijena nekim teškim predmetom, ova rupica je dodatno zbunjivala istražitelja Banića, pa možemo reći da je ona ambigvitet.

⁵⁹ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, ŠK, Zagreb, 2000., str. 18.

⁶⁰ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 56. – 57.

Baš kada je istražitelj Banić htio privedi Borisa Pajna, saznao je od daktilografa da je on već priveden zbog vandalizma. Naime, Boris Pajn je u galeriji na Cvjetnome trgu izrezao dvije slike slikara Zorana Simića. Ovaj je zločin u romanu također opisan u svega nekoliko rečenica i predstavlja „lažan“ trag kako bi istražitelja Banića usmjerio u drugi smjer.

Nakon nekoliko dana Stipetić priopćuje Baniću da se ponovilo silovanje iz Dubrave te je dodao da imaju fantoma iz Dubrave. Međutim, taj zločin se spomenuo usput kao da se vrlo često događaju silovanja u Dubravi, pa samim time nisu ni pretjerano važna. Osim toga, ta silovanja nisu toliko važna zato što u Dubravi žive siromašni ljudi za koje Zakon ne brine. Stoga je Banić dao savjet Stipetiću kako da zadovolji medije:

„- Što ćemo s tim silovanjem? – upitao je, stojeći neodlučno ispred radnog stola.

- Pričekaj da ih se nakupi, pa onda zgrabi počinitelja. Tek ćeš tada imati pravu senzaciju za tisak.“⁶¹

Već pri samome kraju romana autor opisuje pronađeno truplo mladića Ivana Nemeta, zvanoga Modigliani. Naime, Ivan je ubijen one noći kada i Astra, ali je tek pronađen nekoliko dana kasnije u novome bazenu Oskara Guteše. Zanimljivo je kako je opis trupa detaljnije opisan nego opis ubijene Astre

„Pred mojim nogama ležao je leš crnomanjastog mladića u trošnim plavim trapericama i kariranoj košulji koja je bila tako natopljena betonom da joj se boja nije dala razaznati. Kosa mu je bila slijepljena, a lice nagrizenom cementom. Posred čela imao je tamnu rupu koja mu je pokrivala gornji dio nosa i prostor između očiju. Rana je bila puna grudica cementa i sitnih vlakana iz deke u koju je bio zamotan. Prsti lijeve ruke bili su plavi i ispruženi, dok mu je desna šaka bila stisnuta kao u grču.“⁶²

⁶¹ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 127.

⁶² Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 217.

7.2. Istraga zločina i način na koji se počinitelj ulovio

Nakon svakoga zločina slijedi istraživanje kako bi se ulovio i kaznio počinitelj. Naime, taj tijek istraživanja zločina Lasić i Pavličić su nazvali istraga, dok je Mandić prema Freemanu istragu zločina nazvao „odvijanje istrage i iznalaženje rješenja“. Međutim, prema Pavličiću u istragu moramo uključiti i razgovor sa svjedocima te skupljanje dokaza jer se i tako skupljaju dokazni materijali. Na primjeru romana *Zavirivanje* detaljno ćemo izložiti svaki pojedinačan istraživački postupak u kriminalističkoj istrazi kako bismo prikazali kojim se sve postupcima Tribuson koristio pri pisanju kriminalističkih romana.

Istražitelj Banić je već nakon prvoga zločina ozbiljno krenuo u istragu unatoč tomu što mu je kolega rekao da je to nečija šala. Budući da je i sâm Banić sumnjao da je to šala, najprije je Gutešu upitao ima li prijatelje koji se vole šaliti i izbijati takve šale. To je pitanje, naime, Banić postavio kako bi se uvjerio da tomu slučaju doista treba pristupiti ozbiljno kako bi spasio život mlade djevojke. Kada je Guteša demantirao, Banić je postupio kao i svaki dobar istražitelj – najprije je upitao najbližu žrtvinu obitelj, a to je otac Astre Guteše, da nešto kaže o žrtvi. Tako je Banić saznao da je Astru majka napustila dok je bila djevojčica te da baš i ne zna puno o svojoj kćer jer je bio strog u odgoju, ali nemaran. Unatoč tomu, rekao je da je neki dan vidio njezinoga dečka Borisa kako šeće Mirogojem sa svoji ocem, a njemu je rekla da će zajedno biti na moru. Dakle, Astra je lagala ocu. K tomu dodao je da ju je neki dan tražio sjedi muškarac te da bi ga znao prepoznati. Na kraju razgovora Banić je rekao Guteši da objavi oglas kako je traženo u pismu. Na pitanje zašto se baš traži 24 tisuće njemačkih maraka Guteša nije znao odgovor tj. nije mu htio odgovoriti, što je „lažni“ trag i smetnja u Banićevoj istrazi. Na kraju razgovora Banić je zatražio Astrinu sliku. Budući da su sve informacije koje je Guteša rekao bile nepotpune i samim time beskorisne, Banić je odlučio saznati nešto više o Astri. Ušavši u Astrinu sobu, Banić nije pronašao nikakav dokaz koji bi mogao odgovoriti na pitanje tko je oteo Astru Guteša

„(...) Zatim sam počeo zagledati po policama i ladicama, brzo shvativši da mi to neće biti od bogzna kakve pomoći. Soba je po svemu bila nalik na sve sobe

bogate i razmažene djece koja ne zna cijeniti skupe stvari kojima ih roditelji obasipaju.“⁶³

Nadalje, Stipetić, Banićev mlađi kolega koji obavlja sve što mu on naredi, je morao „obraditi“ prijeteće pismo. Drugim riječima, trebao je saznati odakle su izrezana slova u pismu, odakle je poslano pismo i koje se ljepilo koristilo. Doduše, Banić je malo pretjerao u zadatku jer su mu doista bili važni traženi podatci. Osim toga, Stipetić se mora pobrinuti i za ostale mjere koje će uspješno riješiti otmicu. Dakle, Stipetić se više bavi fizičkim i manje zahtjevnim poslovima kojima se Banić ne želi baviti. Budući da od Oskara Guteše nije saznao dovoljno o Astri, uputio se kod njezina razrednika, Ivana Hopeka, kako bi saznao nešto više. Međutim, gotovo sve informacije koje mu je rekao razrednik bile su beskorisne osim jedne. Naime, on je rekao da je

„(...) početkom travnja definitivno [je] napustila školu i izgubila godinu.“⁶⁴

Upravo je tom informacijom započela „serija otkrića“ o razrješenju ubojstva Astre Guteša. Nažalost, od njezina razrednika nije puno saznao te je upravo zato odlučio porazgovarati s Astrinim bivšim dečkom, Borisom Pajnom. Međutim, njega nije bilo kod kuće pa je s njim razgovarala njegova majka. Naime, ona je rekla kako je Astra slomila Borisu srce već prije pet mjeseci, dakle u ožujku, te je zbog toga pokušao počiniti samoubojstvo. Međutim, ona ga je željela posjetiti u bolnici, ali ju je njezin muž, Ladislav, uspio zaustaviti

„(...) Ladislav se strašno uzrujao, počeo je vikati, čak se i kamenom nabacio na nju. To je možda bilo glupo, ali korisno.“⁶⁵

⁶³ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 15. – 16.

⁶⁴ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 21.

⁶⁵ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 29.

Iako je razgovor s gospođom Pajm bio neugodan, uvelike mu je pomogao kod zaključka da Astra Guteša nije otišla na more s Borisom Pajnom te da je pismo doista poslano iz Zagreba. K tomu, Ladislav Pajm ima snažan motiv za nestanak djevojke zbog toga što ju prezire. Kao dobar istražitelj Banić nije ništa prepuštao slučaju, pa je zato prolistao „Večernjak“ da vidi je li Oskar Guteša objavio oglas koji se od njega tražio. Kada se uvjerio da je to učinio trebali su sačekati dva, tri dana da se otmičar javi. Unatoč tomu što su morali čekati otmičarev potez, istražitelj Banić nije mirno čekao, već je razgovarao s ostalim svjedocima koji su bili u kontaktu s Astrom. Tako je, naime, razgovarao i s Teom Sever. Njezinu adresu mu je dao sveučilišni profesor i slikar Lav Konjevod. Spomenuo je i da nikada nije čuo za Astru Guteša, što je, doduše, bila laž i smetnja u Banićevoj istrazi. Nadalje, Stipetić mu je rekao da nije saznao nikakve korisne informacije iz analize pisma. Međutim, policajac koji je bio ispred Gutešine kuće

„Primijetio je nešto vrlo zanimljivo. Vaša oteta curica s punkerskim gnijezdom na glavi rano ujutro sretno se vratila s mora. Navodno je lijepo pocrnjela.“⁶⁶

Unatoč tomu što se Astra sretno vratila, istražitelj Banić ju je posjetio kako bi saznao zašto je netko poslao to pismo. Tada mu je Astra objasnila da je prsten izgubila prije tri mjeseca, da je napustila školu jer ju ne zanima i da se ne želi upisati na likovnu akademiju jer smatra da se slikarstvo uči na ulicama Pariza. Isto tako mu je objasnila da je ocu slagala da je na moru s Borisom kako se ne bi brinuo te da je posljednjih nekoliko mjeseci živjela s Teom Sever i Stelom Grmić. Astra je, k tomu, još dodala da joj je Boris prijetio da će joj se osvetiti što ga je ostavila. Što je bio dodatan motiv za njezinu otmicu. Razgovor s Astrom Banić je završio rečenicom

„(...) Ali nadam se da ćeš s vremenom početi razmišljati i da će ti pasti na pamet nešto u vezi eventualnim pošiljateljem onoga pisma. To ipak mora biti netko iz kruga tvojih poznanika. Dosjetiš li se, moj telefonski broj dat će ti otac.“⁶⁷

⁶⁶ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 37.

⁶⁷ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 45.

Dakle, tijekom te istrage istražitelj Nikola Banić je najviše razgovarao s osobama koje su bile u kontaktu sa žrtvom odnosno Astrom Gutešom. Osim toga, fizičke zadatke kao što su analiza prijetećega pisma i postavljanje policajaca ispred Gutešine kuće obavljao je njegov mlađi kolega Stipetić. Iako se slučaj činio riješenim Banić je smatrao da nije sve tako jednostavno te da se Astra ne može samo tako pojaviti kao da se ništa nije dogodilo. Stoga se sjetio da nije razgovarao s Astrinim stricem Viktorom Gutešom te se zato uputio k njemu na razgovor. Od Viktora Banić je saznao da otac i kći nisu u dobrim odnosima te da otac kćeri puno toga ne dozvoljava. Osim toga, Viktor je rekao da je Katarina otišla preko noći, na temelju čega je Banić zaključio da ga je prevarila.

Istraga kod sljedećega zločina tekla je na sličan način jedino što je Banić ispitao više svjedoka te samim time pronašao i više dokaza. Naime, Banić je detaljno, čak i po nekoliko puta razgovarao s Astrinom obitelji, prijateljicama i poznanicima. Uza sve to, njegov je mlađi kolega Stipetić detaljno ispitao sve dokaze koje je Banić ponašao. Tako je nakon pregleda mjesta zločina, Banić rekao Stipetiću da napiše izvješće. Taj zamoran i dosadan posao morao je obaviti Stipetić jer je Banić njemu nadređeni, pa mora obavljati one poslove koje mu on zadaje. Unatoč tomu što uvijek mora raditi više fizičke, intelektualno manje zahtjevne, poslove, Stipetić je razgovarao i s Oskarom gdje je bio u vrijeme ubojstva. Osim toga, on je odredio i putanju metka te saznao zašto je odjeća razbacana po sobi. U međuvremenu je Banić uočio Oskara Gutešu te odlučio s njime ponovo porazgovarati gdje je bio u vrijeme Astrina ubojstva. No, nažalost, Oskar mu je rekao sve što je netom prije rekao Stipetiću. Ipak, spomenuo je da je prebrojao novac u limenoj kutijici te da nedostaje 24 000 njemačkih maraka. Što je bila laž i smetnja u istrazi ubojstva jer u limenoj kutiji nije nedostajalo novaca. Uz to, spomenuo je i da Astra zna za novac i da se ključić od kutijice nalazi pokraj same kutijice. Na temelju spomenutoga Banić je zaključio da su

„Otmica, ucjena, ubojstvo i pljačka bile [su] četiri karike jednog te istog lanca.“⁶⁸

⁶⁸Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 61.

Dakle, na temelju svih činjenica istraga prijetećega pisma ipak nije završena, unatoč tomu što su Banića policijski kolege zezali da je „pao na foru“. Drugim riječima, istražitelj Banić se istragom mora vratiti u prošlost kako bi rekonstruirao sve događaje koji su doveli do „izvršenoga tajnovitoga čina“ tj. do ubojstva Astre Guteša čime se postiže linearno-povratna naracija.

Baš kada je Banić htio privesti Borisa Pajna, daktilograf mu je rekao da je on već priveden i da se nalazi u Vinogradskoj bolnici. Naime, kako smo već prethodno spomenuli on je počinio vandalizam u galeriji na Cvjetnome trgu. Borisov vandalizam je trebao biti velika smetnja u istrazi Astrina ubojstva te istražitelja navesti na potpuno pogrešan trag. Tako Banić paralelno vodi istrage dvaju zločina. Međutim, primarni zadatak mu je riješiti ubojstvo Astre Guteše, što je ujedno i glavna zagonetka u romanu. Budući da se zločini isprepliću, Banić je odlučio posjetiti Borisa Pajna u bolnici. Nažalost, nije saznao ništa korisnoga jer je Pajn bio pod utjecajem lijekova, što je također smetnja u istrazi Astrina ubojstva. Zbog počinjenoga vandalizma, ali i afekta u kojem se nalazi Banić sumnja da je on Astrin ubojica, stoga je razgovara s liječnikom. Naime, liječnik mu je rekao da postoji mogućnost da je afekt u kojemu se Pajn nalazi posljedica strašnoga zločina, ali nije nužno zato što se u takav afekt može „pasti“ iz više razloga. Slijedećega dana Banića je dočekao Stipetićev izvještaj o ubojstvu Astre Guteše. Naime, u izviješću se navodi da doista nedostaju 24 000 njemačkih maraka i da je ubojica ušao u sobu kroz vrtna vrata, a u vrt kroz rupu u ogradi. Čak su pronađeni tragovi cipela koji potvrđuju tu tezu. Isto tako utvrđeno je da Astra Guteša nije pucala iz revolvera jer na njezinim rukama nema tragova ispaljivanja. Uza navedene činjenice, u izviješću je bilo navedeno da je

„Djevojka [je] ubijena između jedanaest navečer i jedan sat izjutra. Smrt je bila trenutačna, a uzrokovao ju je jedan jedini udarac koji joj je smrskao zatiljak. Udarac je zadan metalnim predmetom ovalna oblika. (...) Metalna kutija s novcem nije nasilno otvarana. (...) Dva istovjetna ključića blagajne pronađena su u sobi pod stolom, metar od leša. Metak u zidu bio je kalibra 7,65 mm. U zid se zario pod kutom od četrdesetak stupnjeva.“⁶⁹

⁶⁹Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 69.

Naveden podatak o ispaljenome metku u zidu predstavlja ambigvitet u zagonetki koju treba razriješiti.

Nakon toga izvješća Banić je imao potrebne informacije za poduzimanje slijedećega koraka. Stoga je odlučio razgovarati sa Zoranom Simićem, slikarem čije je slike Boris Pajn uništio. Naime, Simić je rekao da ne poznaje Astru Gutešu ni Borisa Pajna. Još manje zna zašto je Pajn izrezao njegove slike. S druge strane, navodi da poznaje Teu Sever i Stelu Grmić. Nakon što je saznao da Simić poznaje Teu odlučio je razgovarati upravo s njom. Naposljetku, Astra je, ipak, kod nje stanovala neko vrijeme. Od Tee Sever Banić je saznao da je Astra stanovala kod nje od ožujka do početka lipnja. Nakon lipnja Tea ne zna gdje je bila jer je Astra samo otišla. Osim toga, Tea je rekla da joj je lagala jer je rekla da njezin otac zna gdje stanuje te da nije napustila školu. Dakle, sve što je Astra rekla Tei je bila laž. Budući da je istražitelj Banić razgovarao sa svim članovima obitelji Guteša, još je samo preostalo porazgovarati s majkom ubijene. Stoga je Katarina Guteša tj. Schulz s Banićem razgovarala u hotelskome baru odmah nakon pogreba. Najviše su razgovarali o tome što se dogodilo prije deset godina tj. zašto je otišla i što joj se u međuvremenu dogodilo. Osim toga, Katarina je Baniću rekla da je

„(...) duboko [sam] uvjerena da je on [Oskar] na neki način, posredno ili neposredno, skrivio Astrinu smrt.“⁷⁰

S tom izjavom, Katarina je djelomično bila u pravu jer je on imao poprilično dobar motiv. K tomu je spomenula i da je slala pisma Astri na adresu jedne prijateljice te su se znale vidjeti kada je ona lještovala na Jadranu. Međutim, Baniću je bilo zanimljivo što Katarina ne želi razgovarati o Viktoru Guteši. Zato je smatrao da Katarina nešto krije od njega i samim time ometa istragu. Kako bi saznao o čemu je riječ, rekao je Stipetiću da ode na aerodrom i vidi je li Katarina Guteša otišla sama ili je li ju netko ispratio.

U međuvremenu, Banića je zvao Oskar koji je rekao da je Astra dobila poruku na sekretarici. Stoga je otišao do njega kako bi mu predao kazetu. Sljedećega dana

⁷⁰Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 82.

Banić je otišao do susjeda Dundovića kako bi saznao nešto više o obitelji Guteša. Naime, stari Dundović navodi da su se Oskar i Viktor često svađali, čak su imali i fizičkih obračuna te da je Viktor volio Astru kao da je njegova zbog toga što nije imao svoju djecu. Međutim, Dundović je spomenuo da je

„(...) čuo [sam] taj pucanj. U prvi sam čas pomislio da je pukla guma ili nešto slično. Tek ujutro, kad ste vi već obavili očigled, shvatio sam da je to bio pucanj pištolja.“⁷¹

Dodao je da je pucanj čuo oko ponoći te da je

„(...) negdje oko tri izjutra, začuo [sam] još (...) nešto što je također zvučalo kao pucanj, ali je bilo mnogo tiše i muklije. Onako kao prigušen hitac iz pištolja...“⁷²

Naime, ta informacija je istražitelju Baniću uvelike pomogla zato što zna da se pucanj doista dogodio. Dapače, dogodila su se dva pucnja čime se postavlja pitanje gdje se nalazi drugi metak?

Banić kao istražitelj voli uzeti u obzir sve činjenice i na temelju tih činjenica donijeti zaključak. S druge strane, Stipetić nije toliko strpljiv i pedantan kao Banić, već često donosi brojne teorije. Tako je bilo i ovoga puta kada je Stipetić razvio teoriju da je ubojica Oskarov poznanik kojemu duguje novac. No, kada je odlučio opljačkati Oskara naletio je na Astru, pa ju je ubio. Naime, tijekom istrage progonitelji tj. istražitelj Banić i njegov mlađi kolega Stipetić, iznose svoje hipoteze o počinjenome zločinu u dijalogu, a ponekada Banić sam iznosi svoju hipotezu o zločinu u monologu. Sutradan je Banić otišao razgovarati sa Stelom Grmić. Naime, Stela mu je rekla da su bile prijateljice i da ju je zanimalo samo slikarstvo. Uz to, Astra je pozirala slikaru Lavu Konjevodu. Što ga čini još sumnjivijim jer je demantirao poznanstvo s njom. Osim toga, navela je da su sve tri zajedno izlazile sve do svibnja, a od svibnja

⁷¹ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 94.

⁷² Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 94.

je počela izlaziti sama. Nažalost, Stela ne zna s kime je izlazila. Budući da je Astra pozirala Lavu Konjevodu odlučio je još jednom porazgovarati s njime. Od Konjevoda je saznao da je Simić loš imitator njegova pravca te da mu se učinilo nevažnim pozna li Astru ili ne. Nadalje, spomenuo je i da je njihov odnos bio sasvim poslovan. Na kraju razgovora Konjevod je spomenuo da se Astra družila s mladim slikarima te da ju je posljednje vidio početkom lipnja. Na pitanje gdje je bio u noći Astrina ubojstva, odgovorio je da ne vodi evidenciju svoga kretanja. Banićev prijatelj Miljenko Bukovčan zvan Mika bio je stručnjak za umjetnost, pa mu je rekao da je Konjevod imao seksualni odnos sa svim svojim modelima koje portretira. Stoga je Banić zaključio da je opet naišao na smetnje u istrazi te da je Konjevod imao i seksualni odnos sa žrtvom. Naime, kada je Banić spomenuo svome prijatelju Miki da je slučaj u uskoj vezi sa slikarstvom, on mu je pokazao svoj članak o Lavu Konjevodu u časopisu *Umjetnost danas*. Prelistavajući taj časopis Banić je bio

„(...) sasvim siguran da su slova u »otmičarevu« pismu izrezana baš iz takvoga časopisa.“⁷³

Time je bila djelomično riješena zagonetka prvoga slučaja, drugim riječima, Banić je saznao iz kojega su časopisa izrezana slova te je preostalo još odgonetnuti tko je autor toga pisma.

Prošloga puta kada je Banić razgovarao s Borisom Pajnom, nije puno toga saznao zbog toga što je Boris bio pod sedativima. Stoga je Banić ponovo odlučio razgovarati s njime kako bi uistinu saznao zašto je izrezao slike u galeriji na Cvjetnome trgu. Naime, Boris je rekao da je izrezao slike Zorana Simića misleći da su Konjevodove. On je još spomenuo da je govorio Astri da se okani slikanja te ju je slijedio. Nakon što je vidio da ulazi u Konjevodov atelijer te da dugo ne izlazi iz njega, odlučio je popiti tablete i počiniti samoubojstvo. Drugim riječima, Boris je imao dobar motiv zašto bi želio mrtvu Astru. Međutim, bio je vidno šokiran kada mu je Banić rekao da je Astra bila navodno oteta. Na slijedeće Banićevo pitanje gdje bi mogla biti od lipnja, Boris je odgovorio da je sigurno bila s Konjevodom, a kada ga je htjela

⁷³ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 118.

ostaviti on ju je ubio i ukrao popriličnu svotu novaca. Svojim mišljenjem naveo je dobar motiv zbog kojega bi Konjevod želio ubiti Astru. Uz to, on je već lagao Baniću, što ga čini osumnjičenim. Nakon što je njihov razgovor prekinuo Borisov otac, Banić je otišao do Oskara Guteše. Stigavši do Gutešine kuće u dvorištu je sreo Viktora te odlučio s njime porazgovarati o Katarini Guteša. U tome razgovoru nije saznao ništa osobito važno. Kada je došao Oskar, Banić je rekao da je susjed rekao da je čuo pucanj. Na što je Oskar odgovorio da je susjed malo „čuknut“ i da mu nije samim time za vjerovati. Dakle, Oskar je naveo Banića na pogriješan trag kako bi zaštitio sebe. Uza sve to, Oskar je prepoznao Lava Konjevoda kao muškarca koji je tražio Astru. U romanu *Zavirivanje* koheziju sekvenaca čini „borba trija“ između Astre, Banića i Oskara, koji uvelike pomaže istražitelju Baniću. Vrativši se u ured Banić je priopćio Stipetiću da su slova iz prijetećega pisma izrezana iz slikarskoga časopisa *Umjetnost danas*. Naime, to je važno jer dokazuje da je počinitelj netko iz „slikarske branše“. Potom je otišao na Gornje Prekrižje gdje je Guteša gradio novu kuću za kćer. Na gradilištu osim napola izgrađene kuće Banić je uočio i napola izbetoniran bazen, što je bilo iznimno neobično i sumnjivo. No, tome Banić nije previše pridavao pažnje te se uputio ka Gutešinome susjedu Dundoviću kako bi zajedno s njime izveo jedan eksperiment na Sljemenu. Naime, Dundović je tvrdio da je čuo dva hitca, ali je drugi hitac bio nešto tiši, prigušeniji od prvoga hitca. Budući da očevidci nisu pronašli dva metka, već samo jedan, Banić je odlučio testirati Dundovićevu izjavu kako bi opravdao rupicu na okviru slike u kojoj nisu mogli pronaći metak. Na temelju eksperimenta Dundović je potvrdio da je drugi hitac bio prigušeniji kao onaj kojega je izveo Banić. Sada, naime, Banić ima potvrdu da su doista bila dva hitca – jedan glasan, a drugi prigušen.

Sljedeće jutro Banić je ponovo razgovarao s Lavom Konjevodom, koji mu je više puta lagao i samim time bio osumnjičen, te mu je on priznao da je imao seksualni odnos s Astrom, ali da je nedavno imao mali domjenak na kojemu je uočio da se Astra ljubila s mlađim muškarcem na stubištu. Konjevod ga je opisao kao mladića u izlizanim trapericama i da je

„Bio [je] visok, mršav, visoka čela i crne, sasvim crne kose. Ako se ne varam, imao je velike, vrlo velike dojmjljive oči.“⁷⁴

On je bio jako ljubomoran na toga mladića jer je Astru smatrao svojoj ženom, ali toga muškarca nije poznavao. Zato je Konjevod napisao Baniću popis ljudi koji su bili na tome domjenku kako bi ga mogao pronaći. Brojni ljudi s popisa nisu mu mogli pomoći, jedino mu je pomogao Ivo Kaspar koji mu je rekao nešto više o visokome mladiću umjetničkoga imena Modigliani. Baniću je bio i od pomoći galerist i uramljivač Papac. Naime, on je rekao da Modigliani voli Pariz i da je zapravo Stela imala aferu s Konjevodom, a ne Astra.

Dakle, nakon tih razgovora Baniću su u istraživanju nerazriješene dvije nepoznanice. Prva je nepoznanica kamo je otišla Stela Grmić nakon tzv. afere s Konjevodom i zašto, dok je druga nepoznanica tko je uistinu mladić umjetničkoga imena Modigliani i zašto ga ne može pronaći. Kako bi pronašao barem djelomičan odgovor na obje nepoznanice, Banić je odlučio još jednom razgovarati s Teom Sever. Naime, Tea je rekla da je Modigliani negdje iz Primorja, ali nije sigurna iz kojega grada. Osim toga, rekla je da je Stela došla kod nje najesen te da je nestala iz Zagreba kako bi učinila abortus. Također je navela da je Stela prije živjela u Dubravi te da šiva odjeću za dječji butik kako bi zaradila nešto novaca. Što je, naravno, bio djelomično krivi trag, što će i daljnja istraga i pokazati. Naime, Banić zna da se abortus obavi u kratkome roku, a pošto Stele nije bilo pola godine odlučio ju je pratiti. Tako je saznao da je zapravo Stela rodila sina. No, nije imala dovoljno financijskih sredstava, pa je dijete smjestila u Centar za smještaj i brigu o djeci tj. u sirotište. Tamo je od tajnice saznao da je Stela rodila sina Josipa 3. lipnja 1983., dok je u Centru od 15. lipnja 1983. Uza sve to navodi da se dijete zove Josip Nemet, što je isprva Baniću bilo jako čudno i što je jako dobar dokaz u istrazi koju provodi. Dakle, kao što smo već na početku rekli, Tribuson u romanu *Zavirivanje* prikazuje i „duh vremena“ u kojemu je nastalo djelo, pa je tako Stela kao mlada siromašna studentica primorana svoje tek rođeno dijete smjestiti u Centar za smještaj i brigu o djeci te mu dati prezime koje se na prvi pogled čini kao izmišljeno. No daljnja istraga će pokazati da dijete ima oca koji se želio brinuti o njemu. Na temelju svega Banić je zaključio da

⁷⁴Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 136.

„Stela Grmić, dakle, nije nestala iz Zagreba, (...) nego samo iz sredine svojih prijatelja i kolega.“⁷⁵

Dakle, preostalo je još samo otkriti dodatne enigme, odnosno tko je uistinu Modigliani, tko je otac Stelinoga djeteta te ono najvažnije, tko je ubio Astru Guteša. Banić je, stoga, najprije posjetio četvrtu bivšu ženu Lava Konjevoda, Anu Matuš, koja mu je rekla da Konjevod ne može imati djece, što znači da Konjevod nije otac Stelinoga sina. Ubrzo nakon toga, nazvala ga je Katarina Schulz, koja mu je prošloga puta puno toga prešutjela. Tako je rekla da je Astru posljednji put vidjela u Crikvenici u kojoj je bila s nekim mladićem koji je bio crn i visok. Slučajno ga je uslikala te je sliku predala Baniću. Uz to, navodi da je Astra željela razgovarati o novcu koji joj je slala. Dakle, o 24 tisuće njemačkih maraka. Navela je i razlog svoga odlaska u Njemačku – Oskar je silno bio ljubomoran na svoga brata Viktora. Time je Katarina uvelike pomogla Baniću u istrazi ubojstva. Budući da je spomenula Viktora, dao je Stipetiću zadatak da prati gospođu Schulz i vidi tko će ju ispratiti na aerodromu. Potom je otišao do Oskara Guteše, koji mu je rekao da je nestalo 24 tisuće njemačkih maraka, što je bio „lažan“ trag zato što iz kutijice nitko nije ukrao novac. On je, osim toga, dodao da je apsurdno da sam sebe ucjenjuje. Shvativši da Oskar ne zna tko je Modigliani izriče svoju pretpostavku tko je napisao ucjenjivačko pismo

„(...) Modigliani je bio dečko vaše kćeri. Gotovo sam siguran da je s njim bila na moru. Sva je prilika da su Astra i Modigliani smislili tu igru. Trebao im je novac i mislili su da je najbolje i najpravednije uzeti ga od vas. Pretpostavljam da su željeli otići u Pariz i živjeti ondje. (...) Tražili su upravo onoliko koliko su smatrali da im pripada.

Dakle, pretpostavimo da su poslali pismo i nakon toga se zbog nečega predomislili.“⁷⁶

Nakon što je Banić rekao svoju hipotezu o ubojstvu Astre Guteša u monologu, koja je bila temeljena na dosadašnjim činjenicama, Oskar se nije složio s njime. Naime, on

⁷⁵Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 163.

⁷⁶ Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 183.

smatra, ako je Astra doista željela taj novac mogla ga je uzeti jer zna gdje se nalazi ključ.

Poslije Katarinina odlaska iz Zagreba, Stipetić se našao s Banićem u Gradskoj kavani kako bi mu rekao da je na aerodrom poslao specijalce. Naime, specijalci su snimili film, kojega će kasnije razviti. Osim toga, Stipetić ima teoriju o tome slučaju koju iznosi u monologu. Tako on navodi da su

„Oskar i Viktor bili [su] u zavadi, mrzili se iskonskom mržnjom. Viktor je odlučio napakostiti bratu i smislio je onu glupu igru s pismom. Kada plan nije uspio, odlučio je ukrasti lovu. Astra ga je zatekla, tako da nije imao izbora.“⁷⁷

U daljnjem tijeku istrage Banić je sam odlučio obaviti fizički posao i razviti film, dok je Stipetićeve zadatke bio dosadniji. Naime, on je morao napisati izvještaj kojega je tražio šef policije. Kada je Banić razvio film, na njemu je uočio da se Katarina Schulz pozdravlja s Viktorom Gutešom. Sutradan je Stipetić dobio još jedan zadatak. Naime, Banić još nije pronašao mladića zvanog Modigliani koji je posljednji vidio Astru, stoga je Stipetić trebao službeno od crkveničkih kolega saznati nešto o njemu. Osim toga, Banić je još jednom preslušao sekretaricu s kazete koju mu je dao Oskar. Dakle, Banić je kao pedantan istražitelj ponovo poslušao dokazni materijal jer je imao „rupa“ u svojoj istrazi.

Banić je prijatelju Miki spomenuo da je gotovo riješio slučaj. Usprkos tomu, nikako mu nisu jasna dva hitca jer su očevidci pronašli samo jedan metak, koji se nalazi u okviru slike te smatra da je to prvi metak, odnosno metak koji je ispaljen u ponoć. Što je bila pogrešna pretpostavka, ali dobro utemeljena. Nakon što je Banić podijelio svoju pretpostavku, Mika mu je rekao da je možda pronađeni metak ipak iz pucnja koji je ispaljen u tri sata ujutro. Iako se takvo mišljenje Baniću činilo banalnim i laičkim, shvatio je da je zapravo Mika u pravu i da je učinio veliku pogrešku. Naime, Mika je laički pretpostavio da nisu mogli pronaći metak jer je metak mogao

⁷⁷Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 184.

„(...) izići na drugi način. S tijelom koje je pogodio. (...) U prostoriji, na malo
razdaljini, teško je promašiti. Metak je mogao otići iz sobe... da tako kažem...
zajedno s lešom.“⁷⁸

U kulminaciji Banić saznaje da postoji i druga žrtva te da se sada uklapaju svi dijelovi zagonetke. Drugim riječima, Banić je siguran da je sada razotkrio djelić slagalice koji mu je nedostajao. Dakle, početna kulminacija je ponovno podignuta s „inicijalne zagonetke na viši nivo“. Da bi se ta slagalica još upotpunila, crikvenički kolege su mu poslali teleks u kojemu je saznao da je Modigliani Ivan Nemet, 27-ogodišnji siromašni mladić koji je živio s tetkom u Crikvenici. On je, naime, veći dio godine boravio u Zagrebu s namjerom da zainteresira ljude za svoje umjetničke radove. Dakle, bez sumnje Modigliani je otac Stelina djeteta. Kako bi saznao gdje je stanovao u Zagrebu, Banić je dao zadatak Stipetiću da ode u prijamni ured i sazna adresu. Naime, na toj istoj adresi je živjela i Stela Grmić. Njihova stanodavka mu je pokazala sobu i rekla je da toga mladića nema već tri tjedna. Spomenula je i da je tu prošle godine živio sa Stelom, a od lipnja s Astrom. Nisu previše izlazili iz sobe, već su gore slikali i gugutali. Dakle, Banić je razriješio i posljednji komadić zagonetke gdje se nalazila Astra Guteša. Osim toga, Banić je u sobi pronašao izrezan časopis *Umjetnost danas*. Stoga je, bez sumnje, mogao zaključiti da su prijeteće pismo poslali Astra i Modigliani.

Kako se istraga bližila kraju, preostalo je još samo otkriti gdje se cijelo vrijeme nalazi Ivan Nemet te zašto je ubijena Astra Guteša. Budući da nije provjerio je li se doista Oskar Guteša u vrijeme ubojstva nalazio u gostionici do tri sata ujutro, Banić se uputio upravo tamo kako bi potvrdio njegov iskaz. Sin vlasnika gostionice rekao je da je Oskar ostao igrati biljar do ponoći jer ga je tada zvao brat Viktor koji mu je rekao neka brzo dođe kući. Upravo je to bio poticaj koji je budio sumnje u braći Guteša. Pitanje koje se samo nameće, a koje je u uskoj vezi s logikom jest: zašto se na gradilištu bazen dovršava prije same kuće? Upravo je zato Banić pohitao na gradilište kako bi upitao jednoga od građevinara kada se bazen počeo graditi i zašto mora biti gotov prije same kuće. Naime, Farid, jedan od Gutešinih radnika, mu je rekao da je Guteša počeo betonirati dio bazena prije nego su oni došli na gradilište.

⁷⁸Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 198.

On je čak izbetonirao četiri ili pet kvadrata bazena. To je Baniću bilo jako sumnjivo te je na temelji toga zaključio gdje se čitavo vrijeme nalazio Ivan Nemet zvan Modigliani. Ujutro su izvadili leš Ivana Nemeta, a Stela ga je identificirala. Nakon iskopavanja leša iz bazena Banić je vidio da je Oskar jako nervozan te je odlučio ponovo razgovarati s njim jer je omeo istragu na više načina zato što je lagao. Usprkos toj namjeri, zaustavio ga je Viktor koji mu je sve objasnio i priznao da je počinio ubojstvo Ivana Nemeta. Naime, on je mislio da je u kuću ušao lopov, pa se vratio u svoju sobu po revolver. No, kada se vratio vidio je kako Nemet stoji iznad Astrina nepomična tijela te je

„(...) viknuo »ne«, a ja sam opalio. Ni sam ne znam kako sam ga uspio pogoditi ravno među oči. (...) Nije bila samoobrana (...) Ali je bila kazna! Nisam mnogo razmišljao. Taj mi je zlikovac ubio kćer.“⁷⁹

Uz to, Oskar je pomogao Viktoru da se riješi leša. Sve što su kasnije učinili bila je Oskarova ideja, pa čak i prigušeni pucanj koji je ispalio u okvir slike. Iako je Oskar htio pucati u Astru zbog toga što bi bilo uvjerljivije. Time je razriješeno ubojstvo Ivana Nemeta. Preostalo je još do kraja saznati tko je ubio Astru budući da je ubijena metalnim predmetom koji nije pronađen na mjestu zločina. Nakon priznanja Viktora Guteše Banić je posjetio uplakanu Stelu. Naime, Banić smatra da je Stela osmislila plan da Modigliani opljačka Astru kako bi mogla uzeti sina iz Centra za brigu i skrb o djeci. U tome planu, kako smatra Banić, bilo je da će Modigliani zvesti Astru i uzeti novac, no Astra ga je uhvatila pa ju je ubio, dok će za vrijeme krađe ona biti s njom. Međutim, plan im je upropastio Viktorov čir i odao ju je glas na sekretarici. Kao i svaki lik do sada, i Stela je detaljnije objasnila što se sve dogodilo. Naime, Stela je sigurna da ju Modigliani nije ubio jer je on bio protiv nasilja, a i te noći je bio s njom. Uz to, spomenula je gdje je bila pola godine i gdje su se upoznali ona i Ivan Nemet. Budući da je bila trudna, Modigliani je radio razne poslove kako bi mogao uzdržavati dijete i nju. Međutim, nije dovoljno zaradio pa je shvatio da će dovoljno zaraditi samo na ilegalan način. Čitav plan o otmici je bila njegova ideja za koju je Astra smatrala da njezin otac neće povjerovati. No ipak je stavila majčin prsten u omotnicu. Nakon toga

⁷⁹Tibuson, Goran, *Zavirivanje*, str. 222.

su se posvađali te je Astra otišla kući, a Modigliani kod Stele. Stela je, naime, bila sva u strahu jer ako ih Astra prijavi policiji nikada neće moći uzeti sina iz Centra. Stoga je nazvala Astru i odlučila joj sve reći. Budući da se Astra sažalila nad njima, odlučila im je dati novac. No, kada su stigli u njezinu kući Astra je već nepomično ležala u Oskarovoj sobi, kada je Stela zvala pomoć u kuhinji, čula je pucanj te je od straha pobjegla. Isto se tako nadala da je i Ivan pobjegao. Nakon svega što je Banić čuo još uvijek se pita tko je uistinu i zašto ubio mladu Astru. Dakle, čak i nakon gradacije, kulminacije i drugoga ubojstva u romanu „inicijalni zagonetni čin“ još uvijek nije razriješen.

Banić je pri izlasku iz Stelina stana u svome sakou pronašao biciklističke hvataljke za podvezivanje hlača, koje je pronašao u ruci Ivana Nemeta, i koje je vidio na hlačama Borisova oca. Tako je istražitelj Banić sasvim slučajno i iznenada pronašao ubojicu Astre Guteša. Dakle, biciklističke hvataljke ključan su dokaz u istrazi Astrina ubojstva. Stoga se uputio k njemu kako bi mu rekao da mu je otac ubio bivšu djevojku, dok je on razrezao Simičeve slike kako bi obranio oca i skrenuo pozornost policije na krivi trag. Tada mu je mladić rekao da se te večeri njegov otac vratio iznimno veseo iz bicikliranja, a kada mu je pospremio bicikl primijetio je da ima krvi na pumpi. Kada mu je otac rekao da je ubio zmiyu koja ga je sputavala u životu, Borisu je bilo jasno koga je ubio. K tomu Boris je spomenuo da je pokušao smjestiti oca u psihijatrijsku bolnicu no rekli su mu da nije za hospitaciju. Kada je Banić shvatio da je Ladislav prisluškiavao njihov razgovor, bilo je već kasno. Time je razriješeno ubojstvo mlade Astre Guteše.

7.3. Kazna

U svakome kriminalističkome romanu zločinac biva kažnjen za svoja zlodjela. Tako se roman *Zavirivanje* nimalo ne razlikuje od drugih kriminalističkih romana. Naime, u prethodnome smo poglavlju spomenuli da postoje tri vrste kazne koje su odraz društva, sekte ili organizacije u kojoj se odvija radnja romana. Međutim, u ovome romanu primjenjuju se samo dvije vrste kazne koje je naveo Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Te dvije kazne detaljnije ćemo objasniti u nastavku teksta. Osim toga, nameće se samo pitanje je li se Goran

Tribuson pri kažnjavanju svojih zločinaca pridržavao *Kaznenoga zakona* koji je bio na snazi u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji?

Naime, u romanu *Zavirivanje* dogodilo se pet zločina. Povrh toga, jasno je tko je počinio vandalizam u galeriji na Cvjetnome trgu i da istražitelj Banić nije istraživao zločin silovanja koji se dogodio u Dubravi. Svi ostali zločini uspješno su riješeni te su međusobno isprepleteni, kako je to zaključio i sâm Banić

„Otmica, ucjena, ubojstvo i pljačka bile su četiri karike jednog te istog lanca.⁸⁰“

Dakle, za vrijeme istrage ubojstva Astre Guteše pronašao se i počinitelj prvoga zločina tj. prijetećega pisma i ucjene. Naime, ucjenjivačko pismo poslali su Ivan Nemet, umjetničkoga imena Modigliani, i Astra Guteša. Iako je ideja bila Ivanova, Astra je ljutito pristala na zločin. Nažalost, za svoj zločin oboje su kažnjeni najvećom kaznom - svojim životom. Drugim riječima, Ivan Nemet je ucjenjivao Oskara Gutešu zbog toga što se htio brinuti za tek rođenoga sina Josipa i djevojku Stelu. S druge strane, Astrina kazna odnosno smrt više je posljedica Ladislavove mržnje prema bivšoj sinovoj djevojci. Drugim riječima, Borisov otac, Ladislav Pajn, je ubio Astru Guteša jer je opsesivno volio svoga sina Borisa. Međutim, on nije kažnjen nikakvim zakonom jer je prije počinio samoubojstvo. Iako je Boris htio pomoći ocu tako da ga pošalje na hospitaciju u bolnicu, u tome nije uspio zato što ga nisu htjeli primiti. Tako je sporedan lik, kojega istražitelj Banić nije ni ispitao ni razgovarao s njime, na kraju romana postao glavni lik tj. počinitelj. No, zanimljivo je što je Boris Pajn svoju kaznu za počinjeni vandalizam odslužio u Vinogradskoj bolnici jer se pretvarao da je „skrenuo s uma“. Naime, Krivični zakon SFRJ u članku 63. točki 1 navodi da počinitelj kaznenoga djela koji počini zločin u stanju neuračunljivosti, u tome slučaju vandalizam, obavezno treba biti liječen u psihijatrijskoj bolnici.⁸¹ Budući da je Viktor Guteša vidio iznad Astrina tijela Ivana Nemeta mislio je da je on ubio njegovu kćer, stoga je otišao po revolver i ubio ga. Kako bi sakrio dokaze njegov brat, Oskar Guteša, riješio se njegova tijela. Tim činom Oskar Guteša je postao suučesnik

⁸⁰ Goran Tribuson, *Zavirivanje*, str. 61.

⁸¹ *Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*; Narodne novine; Zagreb; 1991.; str. 94.

u ubojstvu. Zbog svega učinjenoga njima će suditi sud i on će im odrediti koja će biti njihova kazna. Dakle, svi navedeni zločini pripadaju prvoj skupini kazne tj. da je zločinac uhvaćen i kažnjen. Stoga je to takozvana „hladna kazna“ zbog toga što nijedan od ubojica nije poznavao svoju žrtvu. Onim ubojicama, koji su ostali živi, će suditi sud i tako ih kazniti. Prema članku 38 točki 3 *Krivičnoga zakona SFRJ* Viktoru Guteši sud će odrediti zatvorsku kaznu od petnaest godina, dok će prema članku 25 točke 1 Oskar Guteša biti kažnjen „u granicama svojega umišljaja ili nehata, a podstrekač i pomagač – u granicama svojega umišljaja“.⁸² Njihovi motivi su mahom obiteljski i osobni odnosno svi počinitelji su počinili zločine iz pretjerane ljubavi prema svojoj djeci kako bi ih zaštitili i osvetili.

S druge strane, Stela Grmić je bila suučesnica u prvome slučaju, slučaju ucjene i prijetnje, iako je bila tek kasnije uključena u njega. Međutim, istražitelj Banić odlučio je zataškati njezino sudjelovanje u zločinu kako bi joj omogućio da joj se vrati sin iz Centra za skrb i brigu o djeci. K tomu, on će joj pomoći pronaći posao. Ona, stoga, pripada onoj trećoj vrsti kazne, a to je da zločinac nije uhvaćen zbog humanističkih ili nekih drugih moralno vrjednijih motiva. Njezin motiv za ucjenu i prijetnju je bio također osobni i obiteljski jer je htjela preuzeti sina iz sirotišta i pružiti mu bolji život, kao što želi svaka majka. Dakle, ovdje možemo uočiti da je Stela, koja je iz siromašnijega društvenoga sloja, oslobođena kazne tj. zataškano je njezino suučesništvo kako bi joj se omogućio bolji život što nam govori o pripovjedaču i vrijednosnome sustavu u romanu – siromašnima i poštenima treba pružiti priliku za boljim životom.

Zbog svoje složenosti, mnoštva enigmi i neočekivanih obrata Tribusonov roman *Zavirivanje* je dokaz da se može napisati dobar i intrigantan kriminalistički roman čiji su motivi ubojstava osobni i obiteljski unatoč tomu što su kritičari 80-ih godina 20. stoljeća smatrali da u jugoslavenskoj zbilji nema dobrog materijala za krimiće, kako je to i naveo Velimir Visković kojega je citirala Đurđa Strsoglavec u svome članku *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*.⁸³

⁸² *Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, str. 46., 59.

⁸³ Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)* u Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara, Hrvatska književnost 20. stoljeća: različite ideje i funkcije književnosti; 143 – 151; Zagreb; Altagama; 2006.; str. 144. – 145.

8. SIVA ZONA (1989)

Iako se istraga o ubojstvima dvaju leševa, koja su pronađena na željezničkome nasipu Aleje Bologne, činila kao jednostavan slučaj, istražitelj Nikola Banić, vođen vlastitom intuicijom ali i na rubu Zakona, saznaje da se iza njih krije mnogo više od običnoga obračuna.

Tribusonov roman *Siva zona*, kako ističe Vladan Čutura u svome doktorskomu radu *Fenomenologija zločina u hrvatskome kriminalističkom romanu*, iznimno je važan u 80-ima i 90-ima kada se pojavljuje fenomenologija globalnoga kriminala u Hrvatskoj. Osim toga, ističe Čutura, upravo taj roman predstavlja „prekretnicu u polju hrvatskoga kriminalističkoga romana“ odnosno taj se roman približava „tranzicijskim“ kriminalističkim romanima.⁸⁴

Kao i u prethodnome romanu i u ovome je mjesto radnje u gradu Zagrebu. Stoga, i ovdje možemo jasno uočiti u kojemu dijelu grada žive likovi boljeg imovinskoga statusa, a u kojem likovi slabijega imovinskoga statusa. Tako likovi slabijega imovinskoga statusa žive na Trešnjevki, dok likovi boljeg imovinskoga statusa žive u centru grada. Međutim, tijekom istrage istražitelj Banić nakratko napušta grad te odlazi na današnju hrvatsko-slovensku granicu kako bi pogledao temelje tvrtke Multikem. U samome prostoru možemo razaznati društvenu stvarnost koja je prisutna u romanu tj. „duh vremena“ u kojemu je nastao roman *Siva zona*

„(...) Zaigrao je na kartu novih demokratskih društvenih preobrazbi, očijukao je s ekološkim pokretom, zalagao se za kompjutorizaciju, demokratizaciju i neke druge moderne burgije, a bio je sklon europocentričnim razmišljanjima i otvaranju političko-pluralističkih perspektiva.“⁸⁵

Ovdje uočavamo koliko je lik istražitelja Nikole Banića suvremen za ono doba zbog toga što se jasno politički samoizjašnjava. No, i najavljuje se novo doba u kojemu prevladavaju nove tehnologije te doba u kojemu je iznimno važna ekologija. Upravo

⁸⁴ Čutura, Vladan, *Fenomenologija zločina u hrvatskom kriminalističkom romanu*, str. 8., 148., 180.

⁸⁵ Tribuson, Goran, *Siva zona*, ŠK, Zagreb, 2001., str. 17.

je i po temi ekologije Tribusonov drugi roman o istražitelju Nikoli Baniću, *Siva zona*, suvremen čak i danas. Naime, tri godine prije objavljivanja romana *Siva zona* dogodila se Černobilska katastrofa⁸⁶, stoga zbog stalno prisutne magle u romanu se pojavljuju ekolozi koji objašnjavaju taj fenomen. Đurđa Strsoglavec u svome članku *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)* primjećuje da se u romanu mogu uočiti diskursi „(...) o užasnoj zagađenosti zraka, o nedopuštenim količinama sumpornog dioksida“ te o posljedicama Černobilske katastrofe, koju smo već naveli.⁸⁷ Osim toga, ovim romanom, navodi Čutura, najavljuje se skori raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ali i predviđa početak Domovinskoga rata i rata u devedesetim godinama 20. stoljeća na području Jugoslavije

„Anarhična gibanja golemih razmjera u zasada dalekoj Crnoj Gori, međusobna optuživanja i razračunavanja pojedinih rukovodstava, štrajkovi i demonstracije, začinjani poskupljenjima, nestašicom i strmoglavim padom standarda u mračno bespuće siromaštva. Pitao se je li to još uvijek ona ista njegova arkadijska domovina o kojoj su ga učili (...) slušajući (...) dojmijiva predavanja o prednostima života u socijalističkim zajednicama. (...) Umjesto u komunistički raj, činilo mu se, svi smo skupa stigli u purgatorij, s dobrim šansama da se survamo u kaotični balkanski inferno.“⁸⁸

Uza sve prosvjede koji su se događali u državi, Banićevo otkriće da Multikem, kojega su podržavali vladajući, želi u Hrvatskoj skladištiti nuklearni otpad pripomaže oporbi koja nastoji pridobiti vlast igrajući na kartu ekologije, kako je to lijepo navela Đurđa Strsoglavec u već spomenutom članku.⁸⁹ U ovome romanu Banićev poslodavac je također SUP, kao i u prethodnome romanu o istražitelju Nikoli Baniću, u romanu *Zavirivanje*.

⁸⁶ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13296>, 22.5.2020.

⁸⁷ Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)* u Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara, Hrvatska književnost 20. stoljeća, različite ideje i funkcije književnosti, Altagama, Zagreb, 2006., str. 145.

⁸⁸ Tribuson, Goran, *Siva zona*, str. 89.

⁸⁹ Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*, str. 145.

8.1. Zločin i istraga u romanu *Siva zona*

U najvećoj mjeri Tribuson koristi Pavličićevu shemu kriminalističkoga romana jer Banić razgovara sa svim svjedocima koji su bili u kontaktu sa žrtvom. Iako su se u romanu dogodila dva ubojstva: ubojstvo ITER-ova agenta Brune Kellera i tajnika g. Schulza Carla Nardellija, primarna zagonetka nije ubojstvo, kako je to naveo Lasić u svojoj *Poetici kriminalističkoga romana*, već „siva ekonomija“ kojom su se bavile tvrtke Multikem i ITER. Tako se roman *Siva zona* bavi ubojstvima i „sivom ekonomijom“, no osobito je zanimljivo da neki zločini nisu prijavljeni policiji te za njih zna samo Banić. Možemo čak reći da su to manje važni zločini koji uvelike pomažu Baniću u njegovoj istrazi. K tomu, ubojstvo Brune Kellera na prvi pogled izgleda kao posljedica obračuna unutar tvrtke ITER, što je tvrdio i jedan od političara, a zapravo je posljedica razotkrivanja „sive ekonomije“, koju je Keller samostalno razotkrio i želio prijaviti vlastima. Dakle, na prvi pogled ubojstvo Brune Kellera izgleda kao obračun unutar tvrtke, no ustvari je posrijedi korupcija, čime se dokazuje da se Tribuson pri pisanju ovoga romana koristio Pavličićevom shemom krimića, gdje se uočava razlika između privida i istine koju Stanko Lasić naziva linearno-povratnom naracijom. U romanu ubojstvo Brune Kellera predstavlja kulminaciju prema razotkrivanju korupcije unutar dvaju poduzeća: Multikema i ITER-a. Tako su zločini koji nisu prijavljeni policiji: krađa videokazete iz Matejina⁹⁰ stana, provala u Matejin i Mrkšin⁹¹ stan te požar u Multikemu, koji je služio kako bi zameo svoj trag u ilegalnome poslu tj. u „sivoj ekonomiji“. U romanu *Siva zona* uočili smo i napad na službenu osobu. Naime, kada je Banić došao na gradilište Multikema njegovi zaštitari su Baniću uništili službenu iskaznicu te su ga gurnuli u snijeg. Nešto kasnije, pri povratku kući

„(...) u retrovizoru spazi kako se nešto tamno brzo podiglo sa stražnjega sjedala i okomilo se na njega. (...) osjetio [je] tup udarac na zatiljku (...) U početku mu se učini

⁹⁰ Mateja je jedna od Banićevih pomoćnica i svjedokinja kod koje je Bruno Keller prenoćio kako bi zavarao ITER-ove ljude koji su ga htjeli ubiti.

⁹¹ Mrkša je Kellerov prijatelj.

kako je sve na svome mjestu, a onda s užasom shvati da se prevario. Nestao je zamotak s polaroidnim fotografijama zanimljive homoseksualne seanse.“⁹²

Dokazi s polaroidnim fotografijama su ambigvitetne jer, kako će daljnja istraga pokazati, predstavljaju ucjenu drugoga ITER-ova agenta Gerharda Schulza, ali su i dokaz korupcije unutar tvrtka Multikem i ITER. Osim toga, nekoliko dana kasnije nepoznati počinitelj je ispalio dva metka na istražitelja u njegovu domu dok se on brijao. Ti napadi na Banića su znak da se istražitelj približio važnim dokazima, pa je samim time postao i prijetnja počinitelju. Ovdje možemo ponovno uočiti da se Tribuson pri pisanju svojih romana služi Pavličićevom shemom kriminalističkoga romana.

U ovome romanu, za razliku od romana *Zavirivanje*, Banić surađuje sa svojim kolegom istražiteljem Kesićem koji je stručnjak za podzemnu gradsku prostituciju. Upravo je zato istražitelj Kesić priveo Ivana Pavleka tzv. Jean-Paula za sljedeće prekršaja za koje ga se terete: „Prostitucija, pomoć pri ucjenjivanju, neovlašteno posjedovanje deviza...“⁹³

Kao što smo već prije spomenuli, inicijalni zločin je vezan uz Multikem i njegovu djelatnost odnosno „sivu ekonomiju“ koju je Multikem provodio. Naime, iako to nije područje koje Banić istražuje, (ne)srećom okolnosti našao se u središtu „projekta“ kojim bi se „prao novac“ unutar poduzeća koje neće biti do kraja sagrađeno. Da stvar bude gora, tamo su Multikem i ITER željeli reciklirati nuklearni otpad sa Zapada.

Zanimljivo je, naime, da je u ovome romanu istražitelj Banić i sâm počinio nekoliko zločina kako bi razriješio enigmu jer su, kako je Pavao Pavličić naveo, društveni mehanizmi zakazali u procesu istrage počinjenoga zločina.⁹⁴ Upravo je i zato, kako smo već spomenuli, bio napadnut. Tako je najprije udario u bijeli mercedes koji je bio parkiran uz rub ceste. Tek nešto kasnije uspostavilo se da je to automobil Brune Kellera kojeg je on već neko vrijeme tražio. Tim slučajnim tragom

⁹² Tribuson, Goran, *Siva zona*, str. 118. – 119.

⁹³ Tribuson, Goran, *Siva zona*, str. 144.

⁹⁴ Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, str. 17.

započinje „serija otkrića“ u istrazi. Potom je provalio u ured Multikema. Znao je da će direktor Kostelac znati da je netko tražio neke podatke jer je ostavio razbijeno staklo na podu, slomio je mobil, prekopao je Kostelčev stol, uslikao je neke dokumente, pogledao je dosjee zaposlenika te je pogledao što se sve nalazi u računalu. Nažalost, zbog lošeg informatičkog znanja nije mnogo saznao.

U romanu *Zavirivanje* istražitelj Banić najviše istražuje zločine tako što razgovara s ljudima koji su bili u kontaktu sa žrtvom. S druge strane, u romanu *Siva zona* istražitelj puno manje razgovara s ljudima s kojima je žrtva bila u kontaktu te se više bavi dokazima koje pronalazi. U ovoj istrazi puno više poslova daje mlađim kolegama Zoranu, Marku i Stipetiću nego što je to radio u prethodnome romanu. Potrebno je napomenuti da Banić i sâm obavlja neke fizičke poslove koje bi prije zadao Stipetiću. No, velika pomoć u istrazi su mu i ljudi koji nisu samo policajci. Tako će mu uvelike pomoći kolega Kesić koji se bavi podzemnom gradskom prostitucijom, što smo već spomenuli, novinar Santini koji često raskrinkava prikrivene tijekom društvene i političke suvremenosti, Santinijeva djevojka Mateja Gašpar koja se javila na policijski apel u novinama te njegov prijatelj iz gimnazije i sadašnji političar Josip Tamarin. Navedeni Banićevi pomoćnici upućuju na činjenicu da je slučaj složeniji i sustavniji od prethodnoga slučaja u romanu *Zavirivanje* te zbog toga, naime, ima više pomoćnika. Svatko od tih pomoćnika pokriva jedno područje u koje se Banić ne razumije, no uz njihovu pomoć uspijeva riješiti slučaj.

U teorijskome dijelu ovoga rada spomenuli smo da Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* navodi da postoje četiri zagonetna čina u kriminalističkim romanima, a to su: prvi oblik ili oblik istrage, drugi oblik ili oblik potjere, treći oblik ili oblik prijetnje te četvrti oblik ili oblik akcije. U romanu *Siva zona* javlja se prvi oblik ili oblik istrage zato što čitatelj ne zna tko je počinitelj prvobitnih ubojstava te su ta ubojstva probijena drugim slučajevima: provala u stan Mateje Gašpar i Zvonka Mrkše, krađa videokazete, prostitucija i dr. Tijekom kriminalističke istrage Banić je više puta morao razgovarati s istim svjedocima, kao što je to činio i u romanu *Zavirivanje*. Naime, ovoga puta je s njima više puta razgovarao jer među pronađenim dokazima nije mogao pronaći zajedničku nit. K tomu, istražitelj Banić provjerava ono što su mu svjedoci rekli, pa je tako zajedno s Matejom Gašpar otišao potražiti tzv. ludnicu podno Sljemena u kojoj je bio zatočen Bruno Keller.

Iako Banić tijekom istrage ubojstava i „sive ekonomije“ pronalazi korisne i točne informacije, nailazi i na smetnje i na krive tragove kojih u romanu ima puno što također upućuje na činjenicu da je riječ o vrlo složenome i sustavnome glavnome zločinu. Već na samome početku kriminalističke istrage Banić je naišao na krivi trag jer je putovnica koju je imao prvi leš lažna tj. ubijeni muškarac nije Stanko Juraga već Carlo Nardelli. Na smetnju je naišao i kada je posjetio hotelsku sobu Brune Kellera u kojoj je zatekao Rudigera Froebera, koji se predstavio kao Bruno Keller i tako naveo Banića na pogriješan trag. Osim navedenih smetnji, smetnje u istrazi su bili i razgovori s direktorom Multikema, Sinišom Kostelcem koji je rekao da ne prepoznaje leš prvoga muškarca te da mu nije poznat termin „siva zona“. Povrh toga, Kostelac je lagao Baniću i drugi puta kada je s njim razgovarao jer je želio „maknuti“ istragu s Multikema kako ne bi saznao čime se uistinu Multikem bavi te ne želi dati podatke svojih zaposlenika istražitelju Baniću čime postaje osumnjičen jer odbija suradnju s policijom. Nadalje, smetnja tijekom istrage je i Mrkšin pokušaj ubojstva istražitelja Banića jer je time trebao preplašiti istražitelja i tako natjerati Banića da prestane istraživati čime se Multikem doista bavi. „Lažan trag“ je bila i videokazeta koju je Mrkša imao u svome džepu.

Nardellijev motiv za ubojstvo Brune Kellera je činjenica da se Keller i Nardelli nisu podnosili, kako je to naveo direktor Multikema Siniša Kostelac. Međutim, Banić u monologu iznosi hipotezu da je Nardelli ubio Kellera zato što mu je tako naredio Gerhard Schulz jer ga je Keller ucjenjivao, dok je Kellerov motiv za ucjenjivanje Gerharda Schulza dvojak: da se domogne boljega položaja u ITER-u i da sazna čime se bavi tvrtka Multikem. Potrebno je još spomenuti da je ključan dokaz u cijeloj kriminalističkoj istrazi videokazeta koja dokazuje čime se uistinu bavi tvrtka Multikem, a koju je snimio Bruno Keller. Tako se stalno traga za njom, a do njezina pronalaska Banić dolazi sasvim slučajno: otvara kutiju Kellerovih cigareta koje su pronađene u njegovu automobilu. Naime, u toj kutijici nalazila se potvrda o predaji preporučene pošiljke s lažnom adresom, a budući da je adresa bila lažna pošiljka se nalazila u pošti.

Stanko Lasić je u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* naveo da istražitelj iznosi definiciju svojih hipoteza o zločinu u monologu ili dijalogu. Upravo se tim postupkom služio i Tribuson pri pisanju ovoga romana. Tako istražitelj Nikola

Banić tijekom cijele kriminalističke istrage iznosi svoje teze, koje su većim dijelom točne jer se temelje na pronađenim dokazima. Ovdje ćemo navesti samo jedan primjer, a to je teza koju iznosi nakon što je pogledao baraku u kojoj su držali Brunu Kellera

„»Ako su momka držali ovdje, onda su za to mogli imati mnoge razloge. Međutim, ako su nakon njegova bijega i smrti provalili u stan u kojemu je on proveo noć, onda su to učinili zbog toga što su tražili nešto što je on posjedovao. Dakle, ovdje su ga držali zato da ga prisile da im to *nešto* dade. (...) A to što je bježao, može biti i stoga što su mu oni »dopustili« da pobjegne. Vjerojatno su ga slijedili nadajući se da će ih odvesti do mjesta gdje je sakrio to *neznano nešto*.“⁹⁵

8.2. Kazna

Kao što smo već na početku poglavlja rekli, u ovome romanu dogodilo se nekoliko zločina koji nisu bili ni istraženi, stoga počinitelji zločina ne mogu biti ni kažnjeni. Od zločina koji su bili istraženi samo je jedan počinitelj kažnjen, dok je ostalim zločincima presudila sudbina.

Naime, Brunu Kellera je ubio Carlo Nardelli kojega je pregazio vlak dok je bacao Kellerov leš. Drugim riječima, ubojici je presudila sudbina, pa je odmah bio i kažnjen. Nadalje, netom prije nego je Bruno Keller bio ubijen iz stana Mateje Gašpar je ukrao videokazetu te je ucjenjivao Gerharda Schulza, ITER-ova agenta, da mu kaže sve što zna o „sivoj zoni“. Dakle, za počinjeni je zločin platio svojim životom. Prema Lasiću Kellerova kazna bi bila „vruća kazna“ jer je poginuo od, doduše, injekcije, a ne metka, od osobe koja mu je bila bliska tj. kolega. S druge strane, Banićev kolega, istražitelj Kesić, priveo je Jean-Paula zbog toga što se bavi prostitucijom, bio je suučesnik pri ucjenjivanju, neovlašteno je posjedovao devize i dr. Prema Krivičnome zakonu SFRJ članku 251 točki 1 odredit će mu se zatvorska kazna od tri mjeseca do pet godina.⁹⁶

⁹⁵ Tribuson, Goran, *Siva zona*, str. 57. – 58.

⁹⁶ *Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, str. 276.

Zvonko Mrkša, koji je pokušao ubiti Banića, kažnjen je tako što ga je Banić pogodio metkom, pa je završio u bolnici. Uz to, o njegovoj sudbini će odlučivati istražni sudac. Budući da se Banić nad njime sažalio, rekao mu je da može reći da je to učinio za 10 000 maraka, a ne za 50 000 maraka. Tako da mu nešto novaca ostane kada izađe iz zatvora. Ovdje je djelomično riječ o „humanističkoj“ kazni iako je Zvonko Mrkša uhvaćen i morat će odslužiti svoju kaznu. Kao i u romanu *Zavirivanje* i ovdje se pomaže siromašnome društvenome sloju što puno govori o vrijednosnome sustavu u kojemu se odvija radnja romana, a to je da nastoji zaštititi siromašnije likove.

Jedan od krivaca za cijelu akciju „Siva zona“ je Siniša Kostelac, direktor Multikema, koji je za svoj zločin platio najvećoj kaznom – svojim životom. Naime, najprije se znojio i bilo mu je vruće u stanu u kojemu grijanje uopće nije radilo. Potom se onesvijestio, a istodobno je opalio hitac u Banićev tepih. No, nažalost,

„Siniša Kostelac nije izdržao novi srčani napadaj. Umro je, ali nije li to bio ishod koji bi možda on sam odabrao, suočen sa sramotnom propašću Multikema? (...) Unatoč svemu, bit je ostala ista, a o pravednoj raspodjeli krivnje neka se brinu sud i porota!“⁹⁷

Iako je bio prisilno „uvučen“ u ilegalni projekt znao je da nema više izlaza te da će biti kažnjen za svoja zlodjela fizički, ali i psihički jer će biti osramoćen, pa je, kako bi zataškao korupciju, počinio i druge zločine: namjerni požar u arhivi Multikema i višestruke napade na istražitelja Nikolu Banića.

Drugi krivac za korupciju u tvrtkama Multikem i ITER je ITER-ov agent Gerhard Schulz koji je bio prvobitni začetnik ideje o korupciji i koji je uspio „uvući“ direktora Multikema Sinišu Kostelca u taj „projekt“. Njihov motiv je bila pohlepa za novcem jer je ITER već otprije poznat po ilegalnim projektima po svijetu koje nitko od vlasti ne može spriječiti. On je, naime, uspio pobjeći iz države pod lažnim imenom te je tako uspio izbjeći svoju kaznu. Dakle, ovdje zločinac nije uhvaćen te iz „borbe trija“ odlazi kao pobjednik. On je kaznio Brunu Kellera, koji je pokušao spriječiti korupciju,

⁹⁷Tribuson, Goran, *Siva zona*, str. 233.

te je uspio srušiti sistem vrijednosti u romanu svojim bijegom. Stoga, ovdje govorimo o „trijumfu zla“. Osim Gerharda Schulza, dio odgovornosti za počinjeni zločin snosi i Rudiger Froebe, jedan od zaposlenika u tvrtki ITER, koji je također pobjegao iz države pod lažnim imenom, te izbjegao svoju kaznu. Dakle, i ovdje je riječ o „trijumfu zla“.

9. DUBLJA STRANA ZALJEVA (1991)

Otvorivši svoju privatnu istražiteljsku agenciju, Nikola Banić nije ni slutio da će ga jednostavna potraga za nestalom ženom dovesti u svijet trgovine dijamantima i izmišljenih dragocjenih knjiga.

Treći roman o istražitelju Nikoli Baniću, *Dublja strana zaljeva*, uvelike se razlikuje od prethodnih romana zbog toga što Banić više nije djelatnik SUP-a, ali ni MUP-a, već otvara svoju privatnu istražiteljsku agenciju i samim time bira slučajeve koje će istraživati. Tako mu je prvi klijent antikvar Vlatko Kosor koji želi da mu pronađe nestalu suprugu Viktoriju Grubić.

Mjesto radnje je, kao i u prethodna dva romana, u Zagrebu. Tako likovi slabijega imovinskoga statusa žive na rubnim dijelovima grada, dok likovi boljega imovinskoga statusa žive na Pantovčaku ili barem imaju kuću na Pantovčaku. Zbog tijeka kriminalističke istrage mjesto radnje se nakratko odvija u Velome Lošnju i Samoboru. Roman *Dublja strana zaljeva* je prvi roman u kojemu je Banić privatni istražitelj, a ne djelatnik SUP-a, kao što smo već spomenuli, pa se u novinama često promovira da je ova vlast bolja, ali i demokratičnija od prijašnje vlasti. Održani su prvi višestranački izbori, pa se u romanu opisuje kakvo je društveno stanje nakon tih izbora, a prije nego što se rasplamsao Domovinski rat. Osim toga, nova je vlast promijenila i imena zagrebačkih ulica

„Uz upravljač je rasprostro kartu Zagreba, u koju je tijekom vremena marljivo unosio sve promjene naziva ulica kojima su se zabavljale nove gradske vlasti“⁹⁸

Đurđa Strsoglavac navodi, u svome već spomenutom članku, da se i na televiziji promovira nova vlast, ali i domoljublje te uz nove nazive ulica pojavljuju se i vlastiti redarstvenici.⁹⁹

⁹⁸ Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, str. 68.

⁹⁹ Strsoglavac, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*, str. 146.

9.1. Zločin i istraga u romanu *Dublja strana zaljeva*

Treći roman o istražitelju Nikoli Baniću je primjer romana-problema zato što se istraga temelji na pronalaženju i pozornom slušanju svjedoka koji su bili u kontaktu sa žrtvom, ali i roman potjere jer istražitelj Banić traga za Viktorijom Grubić i lažnim dijamantima. Također je „sjedeći“ krimić jer se Banić kreće samo kako bi sakupio dokaze koji su bitni za razrješenje enigme.

Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* navodi da postoje četiri zagonetna čina u kriminalističkome romanu, kako smo već spomenuli u teorijskome dijelu ovoga rada, pa na temelju teorijskoga dijela i pročitanaoga romana zaključujemo da u romanu *Dublja strana zaljeva* pronalazimo treći zagonetni čin ili čin prijetnje jer je u korijenu prijetjećega čina zločin odnosno ilegalna trgovina i krađa dijamanta, a i brojne situacije u romanu stavljaju Viktoriju Grubić u neugodnu situaciju jer strahuje za svoj život budući da je ukrala dijamante Ruprechtu Ransmayeru, ilegalnome trgovcu dijamanta. Uz to, u romanu nema privilegiranih likova zato što se pojavljuje davni zločin, a to je ubojstvo Vickinog supruga Rudigera Hagena koje je prikazano kao nesretan slučaj.

Budući da je Banić privatni istražitelj uvelike mu u kriminalističkoj istrazi pomaže prijatelj i bivši kolega Komar i novi istražitelj Vinko Dogan. Oni mu govore službene informacije iz dosjea određenih likova te on pomaže istražitelju Doganu uloviti kriminalce. Naime, on kao privatni istražitelj nema pravo privoditi kriminalce kako bi ih se kaznilo, no njegovi pomoćnici imaju. Upravo su mu zato pomoćnici bivši kolege. Osim njih, pomaže mu i prijatelj Pako koji ga je pratio kada su ga Ruprechtovi ljudi prisilili na razgovor te saznao da su ga, zapravo, odveli na Pantovčak u Rudigerovu kuću. Zanimljivo je što je platio svjedocima da razgovaraju s njim kako bi saznao određene informacije, npr. Banić je platio bivšem radniku Brodospasa, Cicu Krizmaniću, da mu kaže sve informacije o nesreći njemačkih turista.

Roman *Dublja strana zaljeva* se u najvećoj mjeri bavi zločinima krivotvorenja lažne (vrijedne) knjige Nathana Gazatija *Amirah* te ilegalnom trgovinom dijamanta. Štoviše, glavna enigma je razotkrivanje ilegalne trgovine dijamanta odnosno

potraga za ilegalnim dijamantima. Osim toga, Banić u početku razotkriva preljube, a potom se u romanu pojavljuju ubojstva Vlatka Kosora, Meštara i Viktorije Grubić tj. Vicki Hagen, koja su posljedica trgovine dijamantima, dok je ubojstvo Rudigera Hagen a posljedica pretjerane Kosorove ljubavi prema Viktoriji. No, ubojstvo Rudigera Hagen a je prvotno prikazano kao nesretan slučaj, dok je Meštar prvotno počinio samoubojstvo, ali se tijekom kriminalističke istrage uspostavilo da su oba slučaja zapravo ubojstva. Što znači da se Tribuson pridržavao Pavličićeve sheme kriminalističkoga romana. No, Banićev prvi zadatak je istražiti odnosno pronaći, na Kosorov zahtjev, Viktoriju Grubić, što je „inicijalni zločin“, te tijekom potrage za njom otkriva tko je počinitelj ubojstva i gdje se odvijala ilegalna trgovina dijamantima, što je „izvršni tajnoviti čin“. Potrebno je još spomenuti da privatni istražitelj Banić u romanu *Dublja strana zaljeva* razotkriva *bandu* koja se bavila švercanjem dijamantima na čijem je čelu bio Nijemac Ruprecht Ransmayer. Zanimljivo je, pak, što je roman *Dublja strana zaljeva* prvi roman u kojemu počinitelj i žrtva imaju kriminalnu prošlost. Tako je Ruprecht imao problema s vlastima jer ga je tužila Noldeova fundacija zato što je posjedovao tri Noldeova falsifikata, ali je istragom ustanovljeno da ih je kupio te rekavši prodavačevo ime bijaše oslobođen optužbi. Osim toga, nekoliko dana nakon nesreće, riječka je policija zatekla Ruprechta u Hagenovu domu u Lošinju, ali nije priveden jer je kazao kako mu je Rudiger dugovao neku sliku. Nadalje, Komar je saznao da je Rudigera njemačka policija teretila za bavljenje ilegalnom trgovinom dijamantima. Iako su u hamburškoj luci uspjeli zaplijeniti robu iz Angole, Rudiger im je pobjegao, pa je vjerojatno i zato počeo koristiti riječku luku. Povrh toga, Komar dodaje da je Rudiger jako opasan jer je imao prijatelje u angolskim ambasadama u Amsterdamu i Parizu, a i njegov brat se bavio falsificiranjem umjetnina. Zanimljivo je i to što Banićev poslodavac, Vlatko Kosor, također ima dosje

„u Austriji pokušao prodati ukradeni primjerak neke knjige koja se smatra nacionalnim blagom. Ali... ništa mu nisu uspjeli dokazati pa je oslobođen.“¹⁰⁰

¹⁰⁰Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, str. 64. – 65.

Na temelju prikazanoga citata, ali navedenih zločina primjećujemo da se u ovome romanu Banić nalazi usred međunarodnog kriminalnog miljea u kojemu se čak nalaze i njegovi poslodavci, Vlatko Kosor i Viktorija Grubić tj. Vicki Hagen.

Svoju istragu Banić provodi kao i do sada: najviše razgovara s likovima koji su bili u kontaktu sa žrtvom. Čak neke dokaze provjerava dva puta, kao što je dva puta preslušao poruku na Kosorovoj sekretarici te se ponekada služi i ilegalnim postupcima kako bi došao do određenih dokaza. Naime, on se može služiti tim postupcima zato što radi kao privatni istražitelj, pa nije vezan u potpunosti Zakonom, i radi usred kriminalnoga miljea koji zahtjeva pronalaženje dokaza na ilegalan način. Tako je odlučio provaliti u vilu Viktorijina prijatelja tj. u njezinu vilu jer je smatrao da se u njoj nalazi neki trag koji bi mu pomogao u potrazi za njom, stoga je u ladici pisaćega stola pronašao katalog aukcije starih knjiga i rukopisa. Za oko mu je zapela knjiga naslova Nathan Gazati *Amirah* te je jednu od četiri knjižice uzeo. Osim toga, u Kosorovu antikvarijatu je ukrao kazetu iz telefonske sekretarice dok je Alicija Mesić, Kosorova pomoćnica, bila u drugoj prostoriji. Kao i u prošlim kriminalističkim romanima i u ovome romanu pronalazimo smetnje u istrazi. Naime, Banić nije ni počeo potragu za nestalom suprugom Vlatka Kosora, a već je naišao na smetnju u kriminalističkoj istrazi. Razlog tomu je taj što je Komar saznao da se Kosor nikada nije ženio, a i zamolio je Banića da u to ne miješa njezinu obitelj i prijatelje, što je sumnjivo jer kako će ju pronaći ako ne ispita njezine poznanike i obitelj. Navodi da joj bogati njemački rođak ima kuću na Pantovčaku što je laž jer je to kuća njezina supruga. Dakle, neki podatci su bili lažni unatoč tomu što je Kosor želio pomoći Baniću. Najčešća smetnja u ovoj kriminalističkoj istrazi je laž kojom su se koristili Puba Klisović, bivši kriminalac koji je obavljao „prljave“ poslove za Ruprechta i Rudigera, koji je rekao da ne poznaje Viktoriju Grubić, a potom da je odlazio u Veli Lošinj zato što je bio zaljubljen u nju, i Igor Galbo, Viktorijin bratić, koji nije rekao cijelu istinu o Kosoru i Viktoriji. Na indirektan način kriminalističku istragu je omeo i Cico Krizmanić, koji je rekao da su nakon nesreće pronašli leš muškarca, ali leš žene nisu uspjeli pronaći. No, pretpostavlja da je stradala jer je na jahti bilo dosta ženske odjeće i drugih ženskih stvari. Osim toga, na obali su pronašli pojas s tkaninom, pa su pretpostavili da ju je odnijela morska struja. Tom izjavom je Banićeva istraga odvedena u pogriješan smjer jer je i sam pretpostavio da je Vicki umrla. Nadalje, kriminalističku istragu je omela i Viktorija Grubić koja se predstavila kao svoja sestra

Neli Grubić, što je ambigvitetno. Lažnim predstavljanjem Viktorija je htjela omesti istragu i usmjeriti je u svoju korist, što joj je, doduše, kratko i pošlo za rukom. Međutim, razotkrio ju je Ruprecht Ransmayer koji je priopćio Baniću da je to zapravo Viktorija koja traga za izgubljenim dijamantima. Kao što možemo primijetiti u romanu *Dublja strana zaljeva* ima dosta smetnji čime se dokazuje da je slučaj zamršen i samim time zanimljiv.

U ovome romanu središnja su enigma izgubljeni dijamanti za kojima gotovo svi likovi tragaju, kao što smo već spomenuli, a ne ubojstva kako je to naveo Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Ovdje su ubojstva samo posljedica pronalaska dijamanta. Drugim riječima, dijamanti su glavni motiv, uz pohlepu, za počinjena ubojstva. Dakle, Viktorija Grubić je ubila supruga zbog pohlepe za novcem i dijamantima isto kao što je to učinio i Puba Klisović. Jedino je Ruprechtu motiv za počinjene zločine velika ljubav prema rijetkim i vrijednim umjetninama, koje su, doduše, lažne i izmišljene. Potrebno je još spomenuti da su tri traga ključna. Prvi trag je podatak da je knjiga Nathana Gazatija lažna te da uopće ne postoji, ali je, s druge strane, autor stvaran. Međutim, kada bi ta knjiga postojala bila bi iznimno skupa i tražena. Drugi ključan trag je podatak da je Igor Galbo vidio svoju sestričnu na grobu i prepoznao ju po hodu, što je javio i Vlatku Kosoru

„Čini se da je ipak tu. Ako se ne varam, bila je na groblju. Bojim se da će se dogoditi nešto strašno jer sam... morao sam javiti i Klisoviću.“¹⁰¹

Upravo se u tome dijelu u romanu postiže gradacija jer se početna „inicijalna zagonetka“, potraga za Viktorijom Grubić, podiže na viši nivo kada se saznaje da ona nije mrtva kako je pretpostavio Nikola Banić. Treći ključan trag je činjenica da je 3. rujna u riječku luku uplovio teretni brod čija je polazišna luka Luanda u Angoli. Na temelju čega je Banić zaključio da je brod bio noću kod otoka Unija, što je potvrdila i bivša Pubina supruga Zorica kada je rekla da su prošlo ljeto bili na ljetovanju u Velome Lošinju te je slučajno čula da im treba stići neka pošiljka iz Afrike no ne smije stići u Rijeku, već ju treba preuzeti kod Unija ili Cresa.

¹⁰¹Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, str. 89.

Kao i u prethodnim romanima i u ovome romanu Banić iznosi svoje pretpostavke o tome što se dogodilo u dugome monologu ili dijalogu. Vođen logikom događaja Banić je, ako i u prethodnim romanima, u pravu. U romanu *Dublja strana zaljeva* Banić iznosi pretpostavku nakon svakog pronađenog dokaza ili nakon razgovora sa svjedocima, pa ćemo ovdje navesti samo jedan primjer Banićeve hipoteze o zločinu. Naime, nakon što je razgovarao s Ruprechtom, Banić je u dijalogu s Neli tj. s Viktorijom rekao da zna tko je i što je učinila

„Saznala si da Rudiger preuzima dijamante što stižu brodom iz Angole. Dokopala si ih se, sakrila ih u majčinu starinsku uru i inscenirala brodom, u kojemu je već mrtvo tijelo tvoga muža završilo na dnu.“¹⁰²

9.2. Kazna

Iako su novine, a i ostali službeni organi, zaključili da se radi o nesreći, Banić je zaključio da je Rudigera ubila Vicki. Međutim, ona mu je rekla da ga je ubio Kosor jer je bio spreman učini sve za njezinu ljubav. Za svoj čin Kosor je najprije kažnjen liječenjem u psihijatrijskoj bolnici Vrapče, a potom i smrću. No, to nije bio Banićev slučaj, stoga i nije prijavio Rudigerovu ubojicu. Osim toga, sudbina ih je sama kaznila. Kosora je ubio Puba Klisović smatrajući da zna gdje se nalaze dijamanti. S druge strane, ni Viktorija Grubić tj. Vicki Hagen nije bolje prošla iako je bila samo suučesnik u ubojstvu svoga supruga Rudigera. Uz to, ona je ukrala dijamante, doduše lažne. Njezina kazna je bila dvostruka: Ruprecht joj je oduzeo dijamante, a Klisović ju je upucao u čelo. Dakle, ona je krađu i suučesništvo „platila“ najskupljom kaznom – svojim životom. Prema Lasiću Vicki i Kosor su kažnjeni „vrućom kaznom“ jer su ubijeni revolverom i to od osobe koju su poznavali. Klisovićeva kazna za sva ubojstva, ali i ostale zločine bit će dugotrajna. Naime, njega je Ruprecht ranio u ključnu kost, a kasnije je u kuću došao i istražitelj Dogan s još nekoliko policajaca. Tako je Klisović završio u bolnici i pod policijskim nadzorom. Dakle, prema *Kaznenome zakonu Republike Hrvatske* za ubojstvo iz koristoljublja, bezobzirne

¹⁰²Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, str. 234. – 235.

osvete, mržnje ili iz drugih niskih pobuda kako je navedeno u članku 111 stavci 4 Klisović bi bio kažnjen zatvorskom kaznom od najmanje deset godina ili čak dugotrajnim zatvorom.¹⁰³ S druge strane, vođa *bande* koja trguje dijamantima i veliki zaljubljenik u umjetnost, Ruprecht na aerodromu je doživio srčani napad nakon što mu je Banić spalio knjigu *Amirah*. Već od samoga početka trgovac dijamantima i zaljubljenik u umjetnost Ruprecht kažnjen je jer je ne znajući kupovao falsificirane knjige i slike te dijamante. Tako ga je pravda kaznila za sva zlodjela koja je počinio, a tijekom istrage su je pokazivala „svoje hladno lice“.

Roman *Dublja strana zaljeva* je prvi roman u kojemu je istražitelj Banić privatni istražitelj i u kojemu se nalazi u kriminalnome miljeu. U romanu primjećujemo razliku u kaznama u odnosu na prvi roman o istražitelju Baniću *Zavirivanje*. Naime, u romanu *Zavirivanje* se pojavljuju sve vrste kazni, dakle, „hladna kazna“, „vruća kazna“ i zataškavanje zločina zbog humanističkih razloga, dok su u tome romanu zločinci kažnjeni tzv. „vrućom kaznom“. Međutim, trgovac dijamantima je kažnjen kroz cijelu istragu tako što je kupovao falsifikate pa mu je na kraju pravda pokazala „svoje hladno lice“ i kaznila ga smrću. Zanimljivo je, naime, što u romanu nema zataškavanja zbog humanističkih ili nekih drugih moralno vrijednih motiva zbog dvaju razloga. Prvi razlog je taj što se Banić kreće u kriminalnome miljeu, a drugi što su njegovi poslodavci i sami kriminalci ili su imali kriminalnu prošlost kao prvi Banićev poslodavac Vlatko Kosor. Osim toga, u romanu *Zavirivanje* motivi za počinjeni zločin su bili obiteljski i osobni odnosno zbog pretjerane ljubavi prema svojoj djeci, dok su u ovome romanu motivi mahom pohlepa za novcima odnosno dijamantima, iz koristoljublja i iz strasti.

¹⁰³ Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, 2020., str. 31.

10. NOĆNA SMJENA (1996)

Prateći sedamnaestogodišnju kćer sumnjiva poduzetnika Valerijana Mandića po noćnim klubovima i u Rijeku, privatni istražitelj Nikola Banić prvi se puta u svojoj karijeri susreće s neuspjehom. No, zaposlen kod Valerijanova brata, Michaela Mandića, kako bi pronašao ubojicu svoje nećakinje, otkrije da se puno toga nalazi iza sumnjive nesreće kojoj je on prisustvovao. K tomu na naplatu dolaze svi grijesi te se otkrivaju najdublje tajne iz ratne prošlosti.

Mjesto radnje ovoga romana nimalo se ne razlikuje od ostalih romana, što znači da je mjesto radnje u Zagrebu. Kao i u prethodnim romanima siromašniji likovi žive u kvartu Trešnjevka, no, s druge strane, likovi boljega imovinskoga statusa žive u sjevernome dijelu grada, u većim kućama s bazenom i velikim vrtom. Potrebno je napomenuti da Banić zbog istražiteljskoga posla odlazi na Kvarner i u Sisak. Osim toga, u romanu možemo razaznati i društveno stanje koje je tada vladalo u Hrvatskoj

„Na preglasno ugođenom radiju smještenom iza šanka, razdvojene glazbenim blokovima, nizale su se kratke vijesti o uspostavi civilnih odnosa u oslobođenom Benkovcu, Dрниšu, Glini i drugim manjim mjestima; u svakoj se ponavljala fraza prema kojoj se »život polako vraća«¹⁰⁴

Stoga se u romanu navodi i kakvo je bilo ozračje u gradu Zagrebu „(...) pun neona i zastava izvješanim zbog munjevite pobjede u akciji »Oluja«, djelovao je nekako svečano i prisno.“¹⁰⁵ Unatoč tomu, realnost je bila puno gora i tužnija jer je bilo puno siromaštva.

U romanu *Noćna smjena* prikazana je i slika novih bogataša, vojnih profitera te novo-starih siromaha. K tomu, navode se umirovljenička ljetovanja po nižoj cijeni, novi nazivi ulica i dr. kako je to navela Đurđa Strsoglavec u članku *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*.¹⁰⁶ Iz navedenih citata razaznajemo da se ubrzo

¹⁰⁴ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, ŠK, Zagreb, 2002, str. 11.

¹⁰⁵ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 20.

¹⁰⁶ Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*, str. 148.

nakon Oluje govori o ratnome profiterstvu i raslojavanju na društvene slojeve te o suzbijanom nezadovoljstvu, koji je uočen na više dijelova u romanu. Kao i u romanu *Dublja strana zaljeva* i u ovome romanu Banić ima svoju privatnu istražiteljsku agenciju, a njegov poslodavac je zagrebački bogataš Valerijan Mandić, koji želi da mu prati kćer Maru, a kasnije i Valerijanov brat, Michael, koji želi saznati tko je ubojica njegove nećakinje Mare.

10.1. Zločin i istraga u romanu Noćna smjena

Kao i u prethodnom romanu, *Dublja strana zaljeva*, i ovdje Banić surađuje s policijom i istražiteljem Doganom. Od velike mu je pomoći i prijatelj Komar, ali i novinar Santini. U romanu je najzanimljivije što Banić kupuje informacije. Naime, budući da ljudi nerado odaju informacije osobama koje nisu policija, Banić im daje novac za korisne informacije. Tako je, na primjer, platio 500 kn Jadranki Balić koja mu je rekla sve što zna o ilegalnome poslu kojim se bavio njezin bivši suprug Josip Matošević. Isto tako je platio patologu, i dao mu litru alkoholnoga pića, za informacije o obdukciji djevojke Mare Mandić. Osim toga, Banić je za vrijeme kriminalističke istrage čak završio u policijskoj postaji jer se našao na „krivome mjestu u krivo vrijeme“.

U ovome romanu dogodilo se više zločina: poslana su prijeteća i ucjenjivačka pisma poduzetniku Valerijanu Mandiću, što je „inicijalni zagonetni čin“, te je ubijen dečko Mare Mandić Slaven Matošević zvan Princ. No, najzanimljivije je što se u romanu dogodilo jedno lažno ubojstvo, što je „izvršeni tajnoviti čin“ koji se razvio iz „inicijalnoga zagonetnoga čina“ tj. iz prijetećih pisama, a to je bilo ubojstvo Mare Mandić, kojoj je otac, zbog razuzdanog načina života, želio pružiti novu životnu priliku. Njezino lažno ubojstvo u romanu je prikazano kao pravo ubojstvo te se tek pri kraju romana saznaje da je, zapravo, riječ o lažnome ubojstvu. U ovome romanu, za razliku od prethodnih romana o istražitelju Nikoli Baniću, prikazuje se priprema zločina glavnoga zločina, tj. potrage za vrijednom umjetninom iz visovačke crkve, tako što Michaelov „odvjetnik“ angažira Banića da ode u tvrtku Omniart, koja se bavi izvozno-uvoznim poslovima s umjetninama, te preuzme vrijedne memorabilije. Tim činom se Michael namjeravao zaštititi ako ga Banić odluči prijaviti vlastima. U romanu

Noćna smjena spominju se dva ratna zločina iz Domovinskoga rata. Prvi je zločin prodaja oružja kojom se bavio Valerijan Mandić i njegov brat, a drugi je krađa kombija u kojemu su se nalazile vrijedne umjetnine iz crkava pogođenih ratom

„Krajem listopada 1991. naš je čovjek dobio zadatak da obiđe kombijem sve dostupne crkve u napuštenim banijskim selima i pokupi crkvene dragocjenosti kako bismo ih sklonili na sigurno. (...) u Visovcu se dogodilo to da je župnik umro od moždane kapi, a da nitko to nije znao. (...) No, naš čovjek je imao na popisu i visovačku crkvu, pa je provalio vrata i uspio potrpiti sve što je od trajnije vrijednosti. – Spasio je križ? – Privremeno (...) Našli su ga ustrijeljenog nekoliko kilometara od Visovca (...), a kombi je nepovratno nestao. S njime i visovački križ!“¹⁰⁷

Pavao Pavličić je naveo da se u kriminalističkome romanu događaju i druga ubojstva jer se počinitelj osjeća ugroženim, pa ubija svjedoke kako ga ne bi otkrili. No, prilikom skupljanja dokaza ponekada je i sâm istražitelj napadnut jer je otkrio važan trag, kako smo to već naveli u teorijskome dijelu ovoga rada. Upravo je u romanu *Noćna smjena* Banić dva puta napadnut jer se previše približio rješenju zagonetke. Prvi je put napadnut tijekom pratnje Mare Mandić kada ga je netko udario u zatiljak, pa se onesvijestio, dok su mu drugi put prijetili i uništili imovinu. Naime, Mandićevi ljudi su Baniću probušili sve četiri gume kada se vraćao iz Siska te su mu rekli neka prestane istraživati Marinu smrt i tko je bio Josip Matošević, jedan od Mandićevih ljudi koji je trgovao oružjem tijekom Domovinskoga rata.

U romanu *Noćna smjena* uočavamo prvi oblik zagonetna čina ili oblik istrage jer su počinjeni zločini odnosno prijetnja i ubojstvo, a čitatelj ne zna tko je počinitelj tih zločina. K tomu, događaju se i drugi zločini koji čine prvotnu istragu jasnijom. Osim prvoga oblika ili oblika istrage, u romanu možemo prepoznati i treći oblik zagonetna čina ili oblik prijetnje zato što je privatni istražitelj Banić stavljen u neugodnu situaciju jer je pred njegovim očima ubijena Mara Mandić, a i Mara osjeća strah jer se žalila svojim prijateljima da se boji kako će ju dečko uvući u probleme. Osim toga u romanu se pojavljuju zločini iz prošlosti tj. iz Domovinskoga rata.

¹⁰⁷ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 163. – 164.

Kao što smo već spomenuli, Banić istražuje tako što po nekoliko puta razgovara sa svjedocima koji su na bilo koji način bili u kontaktu sa žrtvom. U ovome romanu središnja enigma nije lažno ubojstvo Mare Mandić, iako se to čini na prvi pogled, već je to pronalazak visovačkog križa koji je iznimno vrijedan. No, tijekom kriminalističke istrage javljaju se smetnje, kao i u svakome romanu do sada. Prvi lažan trag i ambigvitet bilo je lažno ubojstvo Mare Mandić čija je soba bila natopljena krvlju, a

„Na podu spazi ostatke rastrgane ženske torbice. U njoj su bile Marina putovnica, osobna iskaznica, nešto kozmetike i novčarka s podebljim svežnjem kuna.“¹⁰⁸

Lažan trag je bilo i Marin sprovod na koji nije došla njezina pomajka Amalija Geiger iako je bila u dobrim odnosima s Marom. Što je bilo sumnjivo i time je Amalija Geiger bila osumnjičena za počinjeni zločin. Istragu je omeo lažima Marin stric Michael koji je rekao da je Mara živjela u nekom iznajmljenom stanu s nepoznatim mladićem, iako je on točno znao gdje se stan nalazi i s kime je živjela, dok je druga laž bila da je on za vrijeme Domovinskoga rata bio u Njemačkoj, pa ne zna ništa o ukradenome visovačkome križu. Osim toga, Michael ne želi razgovarati o tome što se dogodilo 1991. godine, što znači da nešto krije i svojom šutnjom želi usmjeriti Banića na „lažan“ trag te ne poznaje Mogula. Iako je Boris Vitez, muškarac koji je slao prijeteća pisma Valerijanu Mandiću, nastojao pomoći Baniću pri pronalasku Marinog ubojice, on je Banićevu kriminalističku istragu nesvjesno usmjerio u drugi smjer rekavši

(...) Ako je netko ubio Mandićevu kćer, onda to može biti samo Matošević. Pa i sam je to jednom rekao. Doduše, pri piću... Rekao je: tako ga mrzim da ću mu kćer ukokati ako ne bude drugog načina...“¹⁰⁹

„Lažan“ trag su bili i Marini otisci na revolveru koji je pronađen u stanu na Trešnjevki. „Lažan“ trag su bile i prijave u hotelu, u kojemu su Mara i nepoznati muškarac odsjeli,

¹⁰⁸ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 56.

¹⁰⁹ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 142.

jer su se prijavili kao Ana i Marko Marković. Dakle, služili su se lažnim imenima te nisu pokazali nikakav dokument. No, najveći „lažan“ trag vezan je uz lažno ubojstvo Mare Mandić, nakon kojeg slijedi „serija otkrića“ o visovačkome križu. Naime, Marin je otac dao dvije tisuće maraka patologu da prepravi podatke o kosi, madežima i građi žrtve kako bi što više odgovarali opisu njegove kćeri. Tim potezom Valerijan je želio Banića usmjeriti na pogrešan trag u istrazi odnosno želio je Banića iskoristiti u svome planu kako bi spasio kćerin život. U trenutku kada je Banić odlučio istražiti smrt Mare Mandić događa se gradacija jer se početna kulminacija, praćenje Mare i prijeteća pisma, podižu na viši nivo. U razgovoru s Valerijanom Mandićem, Banić je saznao da je pronađeni revolver u trešnjevačkome stanu zapravo „lažan“ trag jer oni nisu pronašli revolver niti su bacili leš mladića u škrinju. To, dakako, mijenja stvari jer je policija pronašla revolver s Marinim otiscima prstiju, što znači da je netko nastojao omesti Banićevu, ali i policijsku istragu.

Za svaki počinjeni zločin, počinitelj ima dobar motiv. Tako je Boris Vitez poslao prijeteća pisma Valerijanu Mandiću jer je Mandić tijekom rata prodavao oružje, a kasnije je oružje prodavao i suprotnoj strani. S druge strane, Valerijan Mandić je lažirao ubojstvo svoje kćeri kako bi ju zaštitio jer je mislio da je drogirana ubila svoga momka, dok je Michaelov motiv bila pohlepa.

U romanu *Noćna smjena* javlja se nekoliko ključnih dokaza u kriminalističkoj istrazi. Tako je prvi ključan dokaz bila polaroidna fotografija u Prinčevu automobilu koja je prikazivala kombi obojen smeđim, žutim te zelenim maskirnim bojama i na njemu je pisalo „MOGUL“. Naime, ime na polaroidu otkriva tko je ubojica Princa i njegova oca. Ime Mogul se više puta spominje, pa se tako navodi i da je Matošević bio ljut na čovjeka imena Mogul koji je bio nadređeni Mandiću. Drugi ključan trag je bio kromirani ključić koji je gotovo najvažniji trag u cjelokupnoj kriminalističkoj istrazi. Natpis koji je Banić zatekao na vratima Borisa Viteza dokazivao je da je upravo on autor svih prijetećih pisama poslanih Valerijanu Mandiću. Ključan trag u pronalasku Mare Mandić je bio telefonski poziv upućen Amy Geiger jer se na telefon javila mlađahna žena koja je rekla da je teta u kupaonici tj. javila se Mara Mandić. K tomu, ona je polijetala 17. kolovoza na liniji Krk – Frankfurt te se služila imenom Helge Geiger. Nadalje, ključan trag u pronalasku visovačkoga križa bila je Marina sintagma „zaliven je u gips“ jer je taj križ bio obložen gipsom i tako skriven da ga nitko ne

pronađe. U kutiji se osim križa nalazila stranica iz Vjesnika u čijem članku je pisalo da je Michael Mandić zvan Mogul opet najbolji. Zadnji ključan trag je bio Michaelov automobil, Ascona čiji je ključić Banić pronašao u škrinji s lešom.

Kao i u prethodna tri romana, Banić nakon svakog novog dokaza iznosi svoju hipotezu o počinjenome zločinu u monologu. Tako je i u romanu *Noćna smjena*, pa ćemo ovdje navesti samo najzanimljiviju hipotezu koja se tiče lažnoga ubojstva Mare Mandić

„(...) Imali ste strašne probleme s djetetom. Upala je u loše društvo, počela se drogirati, a onda je čak i ubila čovjeka s kojim je živjela. (...) Niste znali kako se iz svega toga izvući. I tad vas je nadahnula naivčina koja vam je slala pisma, tvrdeći kako će vam ubiti kćer. Odlučili ste inscenirati ubojstvo, a njegove posljedice srušiti na leđa toga čovjeka. (...) Slijedio sam njezin auto sve do creskog hotela, ne znajući da je ona ostala na Krku, kako bi sutradan s lažnim dokumentima odletjela u Frankfurt.“¹¹⁰

Kao što možemo primijetiti i u ovome romanu pronalazimo brojne „lažne“ tragove kojima se nastoji omesti Banićeva istraga. Naime, razlog brojnih „lažnih“ tragova je u tomu što je Banić bio, na neki način, Michaelova lutka još od samoga početka, pa sve do kraja romana. Čak se i tijekom istrage čini da je Michael Mandić uvijek korak ispred Banića jer je pomno predvidio gotovo svaki Banićev korak te se zaštitio tako što je snimio Banića kako provaljuje u Omniart, no na kraju ipak pobjeđuje Banić kojega je spasio istražitelj Dogan. Drugi razlog zašto u romanu ima puno „lažnih“ tragova je zato što je Michaelu visovački križ iznimno vrijedan i Michael ga silno želi, pa brojnim „lažnim“ tragovima nastoji usmjeriti Banića do mjesta gdje on smatra da se križ nalazi odnosno do Marina stana. Treći razlog je taj što je istraga zamršena i što se Banić mora često vraćati u prošlost kako bi shvatio za čime doista traga, zato je ovaj roman primjer linearno-povratne naracije.

¹¹⁰ Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 215.

10.2. Kazna

Iako je u ovim slučajevima privatni istražitelj Nikola Banić imao mnoge „lažne“ zločine te neugodne susrete s policijom, ipak su neki počinitelji kažnjeni za svoja zlodjela. Naime, Banić je, kao i sav tisak, smatrao da je netko ubio Maru Mandić, a potom njezino tijelo bacio niz liticu u more, tijekom detaljne istrage on je otkrio da je ona živa i zdrava. Otkad je Valerijan Mandić saznao da mu je kćer upala u loše društvo i otkad je dobivao bezazlena prijeteća pisma, osmislio je plan kako da „spasi“ kćerin život te joj dade drugu šansu. Za to, naime, bio mu je potreban netko tko će biti svjedok toj nesreći, a to je, nažalost, bio Banić. Povrh toga, Valerijan je bio siguran da je mladića ubila njegova kćer, baš kao što je to zaključila policija iako je ona uporno tvrdila da nije. Dakle, Mara uistinu nije ubila Princa, ali je zbog svoga neobuzdanoga stila života kažnjena drugom šansom u drugome gradu.

Nadalje, prijeteća pisma je slao Boris Vitez koji je smatrao da je Valerijan Mandić odgovoran za trgovinu oružjem tijekom Domovinskoga rata. Upravo zbog toga što se na dan nesreće našao u Lovranu, gdje je bio u posjeti kćeri Sonji, smatrao se Marinim ubojicom. Međutim, detaljnom Banićevom istragom, ali i u suradnji s istražiteljem Doganom, dokazano je da je nedužan. No, nažalost, on je dan prije puštanja na slobodu pobjegao iz istražnoga zatvora, ukrao BMW te je, na putu do Rijeke, skrivio nesreću. Neizvjesno je hoće li preživjeti jer je u šok-sobi. No, njegova djevojka je rekla da se

„Nadaju [se] da će ipak ostati živ... ali nije sigurno. A ako i ostane, dobit će najmanje godinu dana.“¹¹¹

Dakle, za prijeteća pisma, za koja nije niti htio prihvatiti novac jer ga je smatrao nemoralnim, Boris Vitez će „platiti“ svojim životom, a ako će imati sreće zatvorom od jedne godine. Više iz razloga što je pobjegao iz istražnoga zatvora, što je ukrao automobil i na njemu učinio „totalku“, nego zbog bezazlene prijetnje. Dakle, Tribuson

¹¹¹Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 233.

je i u ovome romanu kaznio svoje zločince kaznama navedenim u *Kaznenome zakonu Republike Hrvatske* prema članku 227 stavki 1 te članku 228 stavki 1.¹¹²

Glavni krivac za ubojstvo Slavena Matoševića zvanoga Princ i za krađu vrijednoga križa iz visovačke crkve je Michael Mandić. Njega je istražitelj Dogan uhitio isto kao i njegovoga pomoćnika Vikija te će im se suditi. Što znači da će biti kažnjeni zatvorskom kaznom od najmanje deset godina kako se navodi u članku 111 stavci 4 te u članku 228 stavci 3 *Kaznenoga zakona*.¹¹³ Dakle, zločinac Michael Mandić je kažnjen „pravednom kaznom“ što znači da će biti kažnjen u skladu s određenim normama društva u kojemu se odvija radnja romana. I u tome romanu, kao i u romanu *Dublja strana zaljeva*, motiv za brojne zločine je materijalan odnosno iznimno vrijedan visovački križ koji je ukraden tijekom Domovinskoga rata.

¹¹² Kazneni zakon Republike Hrvatske, str. 59.

¹¹³ Kazneni zakon Republike Hrvatske, str. 31., 59.

11. BIJESNE LISICE (2000)

Kada je direktor *Lucky holdinga* pozvao privatnoga istražitelja Nikolu Banića u svoj ured, nije ni slutio da će postati marioneta pomno osmišljene predstave. Enigmat po prirodi, Banić otkriva kako se iza niza pomno osmišljenih zločina i prijevara krije samo jedna osoba.

Kao i u svim Tribusonovim romanima i u ovome je mjesto radnje u Zagrebu, ali se nakratko radnja odvija i u samoborskom kraju. Naime, likovi slabijega imovinskoga statusa žive na Trešnjevci, dok likovi koji su Banićevi poslodavci tj. oni koji su boljeg imovinskoga statusa žive na sjeveru grada. K tomu, i u romanu *Bijesne lisice* možemo jasno iščitati „duh vremena“ u kojem se događaju sve češći prosvjedi, u kojemu prevladava loše stanje u bolnicama, a žuti tisak postaje popularniji zbog tema koje odvrćaju pozornost od okrutne realnosti. I u ovome romanu Nikola Banić je privatni istražitelj, a njegov poslodavac je bogati poduzetnik *Lucky holdinga* Krsto Lakota koji ga je angažirao da mu pomogne spasiti suprugu od otmičara.

11.1. Zločin i istraga u romanu *Bijesne lisice*

Od četiri zagonetna čina koja spominje Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* u romanu *Bijesne lisice* uočavamo tri zagonetna čina. Prvi zagonetni čin je prvi oblik ili oblik istrage jer se u romanu dogodio zločin i čitatelj to zna, a i taj zločin tj. ubojstvo Bety Lakota, supruge Krste Lakota, je probijen drugim zločinima koji su u uskoj vezi s njezinim ubojstvom, drugim riječima ostali zločini su posljedica njezina ubojstva. Što znači da je središnja enigma ubojstvo iza kojega se, doduše, krije bračni ugovor, kako je to naveo i Pavao Pavličić u svojoj knjizi *Sve što znam o krimiću*. Nakon što Banić pronađe mrtvu Bety Lakota u romanu se događa „serija otkrića“. No, osim prvoga oblika ili oblika istrage uočavamo i treći oblik ili oblik prijetnje zato što je Jurica Špiler, brat ubijenoga Igora Špilera, stavljen u neugodnu situaciju tj. on je zabrinut za svoga brata kojega nema već neko vrijeme, a i u romanu nema privilegiranih likova jer prošli događaj (prijevara) potiče bogatoga vlasnika *Lucky holdinga* Krstu Lakota na brojne zločine. Treći zagonetni čin koji smo uočili u

romanu *Bijesne lisice* je četvrti oblik ili oblik akcije zato što Krsto Lakota cijeli niz događaja okreće su svoju korist. Tako je i Banić bio dio te „predstave“ jer je on morao odnijeti kovčeg s novcem koji su tražili navodni otmičari. No, to nije prvi slučaj u kojemu je Banić bio nečija lutka jer je u prethodnome romanu, u romanu *Noćna smjena*, bio također dio pomno osmišljene „predstave“.

U kriminalističkoj istrazi Baniću pomažu novinar Magazina X, Joe Štakor odnosno Ivo Stakorovski, koji mu je otkrio detalje iz Lakotina života, i istražitelj Dogan koji mu pomaže otkada je otvorio svoju privatnu istražiteljsku agenciju. No, pomaže mu i kćer Nika koja mu je prevodila razgovor s Richardom Blainom s engleskoga jezika na hrvatski. Zanimljivo je što je Banić spletom okolnosti završio u zatvoru i na ispitivanju jer se našao na „krivome mjestu u krivo vrijeme“. Time se približava *hard-boiled/private eye* kriminalističkoj prozi u kojoj tvrdoglavi istražitelj nastoji ispraviti zlo u posrnulom modernom urbanom svijetu u kojemu su tradicionalne institucije, kao MUP ili SUP i dr., zakazale radi nekompetencije, cinizma i korupcije, kako je to navela Lana Molvarec u svome članku *Grad i urbanitet u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića*.¹¹⁴ Dakle, i u ovome romanu Banić ima brojne pomagače zbog toga što je istraga zamršena i samim time zanimljivija čitatelju.

U ovome romanu, kao i u romanu *Noćna smjena*, pronalazimo dva lažna zločina, a to su krađa najmodernije tehnologije koju posjeduje Krsto Lakota te otmica Lakotine supruge Bety, koja predstavlja „inicijalni zagonetni čin“. Osim toga, u romanu se pojavljuju i dva ubojstva: ubojstvo Bety Lakota, koje je gradacija jer se „inicijalni zagonetni čin“ podiže na viši nivo pa postaje „izvršeni tajnoviti čin“, koje je središnja enigma kako smo to već naveli, i ubojstvo Igora Špilera, čije je ubojstvo prikazano kao nesretan slučaj provale u Lakotin automobil, kome je bila namijenjena auto bomba, što je ambigvitet u romanu. Sporedni zločini u romanu trebali su poslužiti kao „lažan“ trag koji je trebao Banićevu istragu odvesti u drugi smjer, a to su provala u Juričin stan i krađa ratnih fotografija. U ovoj istrazi zločin se dogodio i u Banićevu uredu u koji mu je provalio Jurica Špiler i ukrao bračni ugovor i videokazetu.

¹¹⁴ Molvarec, Lana, *Grad i urbanitet u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića* u „Umjetnost riječi“ LV (2011), 1 – 2, Zagreb, 2011., str. 38.

Kao što smo već prije napomenuli, Tribuson se u romanu *Bijesne lisice* poslužio Pavličićevom shemom kriminalističkoga romana jer se u romanu događaju druga ubojstva koja služe kako bi se prvotna zagonetka riješila, nesretan slučaj provalnika u Lakostin automobil je zapravo planirano ubojstvo, ali tijekom ove istrage Banić nije napadnut, već su ga napali kada je trebao predati kovčeg, dok mu je tijekom sâme kriminalističke istrage Jurica Špiler provalio u ured i ukrao dokazne materijale. Međutim, njegovog suradnika, novinara Štakora, su prebili zbog odavanja informacija i „njuškanja“ po Lakotinoj prošlosti. U romanima *Dublja strana zaljeva* i *Noćna smjena* Banić od svjedoka kupuje novcem korisne informacije, dok se u ovome romanu služi šarmom i lažnim predstavljanjem. Tako se, na primjer, Sofiji Hohnjec predstavio kao direktor magazina *High Life*, a Bruni Bekiću kao ugledni strani producent. Većinu informacija koje su mu potrebne za istragu pronalazi u dnevnim novinama, no ako su informacije teško dostupne služi se prekršajima: provalio je u *fitness* centar *Pussycat*, a i ucjenjivao je Rudija Lepena kako bi se domogao videokazete na kojoj je snimka snimljena s četvrtoga na peti prosinca. Ilegalni postupci kojima se služi u istrazi već postaju „normalno“ sredstvo pronalaženja potrebnih informacija. Kao što razgovara nekoliko puta sa svjedocima tako i provjerava i po nekoliko puta dokaze koje je pronašao, na primjer pri ponovnom gledanju snimke Banić je primijetio da je Igor Špiler ušao u zgradu holdinga, ali nije uopće izašao. Kako bi bio siguran u dokaze koje je pronašao i na kojim se lokacijama dogodila otmica Banić je zajedno s Juricom Špiler otišao do lokacije gdje su pokupili ženu

„(...) ona ista zgrada kojoj je onoga dana prišao s druge strane skližući se niz brežuljak mekan od već okopnjela snijega. Da, bila je to baš ta napuštena kuća za koju mu je čovjek koji je gulio divljega zeca rekao kako je nekoć pripadala stanovitom Maruševskom.“¹¹⁵

Do ostalih informacija dolazi razgovorom sa svjedocima, ali i u tim razgovorima nailazi na smetnje u kriminalističkoj istrazi. Te smetnje su najčešće laži kojima se likovi služe kako bi Banićevu istragu usmjerili u drugome smjeru. Tako je nakon

¹¹⁵ Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 205.

neuspjele razmjene, Banić uočio u Magazinu X dva oprečna članka: jedan je govorio o tome da je Elizabeth Lakota oteta, a drugi da je u posjetu svojoj rodbini u Londonu, što je ambivitetno. Oba članka su objavljena na Lakotin zahtjev što je bio samo jedna od brojnih laži kojima se Lakota poslužio kako bi omeo istragu. Osim lažima, kriminalistička istraga je ometana i „lažnim“ poslom koji je Nikola Banić trebao obaviti. Naime, on je trebao učiniti razmjenu s ucjenjivačem: novac za Elizabeth Lakota, ali je ona već bila pet dana mrtva. Dakle, to je, kao što smo već spomenuli na početku, „inicijalni prijeteći čin“. Na smetnju u istrazi naišao je i kada je pregledavao stan Jurice Špilera u kojemu je uočio opuške nizozemskih cigareta koje konzumira samo njegov brat Igor, misleći da je Igor ispreturao stan, što je naravno bila smetnja jer je Igor Špiler već bio mrtav. Lažan dokaz je bilo i pismo u kojemu se Igor Špiler javlja bratu da je u Njemačkoj, što je također ambigvitetno. Naime, netko je nacrtao žig na omotnici, dok su žig i markica u pismu bili zalijepljeni s drugoga pisma. Da stvar bude gora, hotel Barbarossa u Rosenheimu uopće ne postoji. Dakle, netko je poslao lažno pismo kako bi zameo pravi trag i time nastojao omesti istragu. Osim toga, Jurica mu je isto lagao jer mu nije rekao odmah cijelu istinu, pa je i ovdje Banić bio usmjeren na pogrešan trag. Naposljetku, u kriminalističkoj istrazi se pojavio još jedan „lažan“ dokaz kojim se istragu nastojalo usmjeriti u pogrešan smjer. Naime, pogledavši, zajedno s istražiteljem Doganom i Krešom, Lakotin automobil nakon eksplozije, Baniću je bilo čudno što se na Lakotinom automobil nije oglasio alarm, što nisu izgorjela sjedala te što je provalnik imao previše alata za provalu, što je bilo nepotrebno i samim time sumnjivo kako bi stvarni počinitelj zameo svoj trag.

Tijekom cijele kriminalističke istrage Krsto Lakota ima najčvršće motive zbog kojih bi želio smrt svoje supruge. Naime, on je ljubomoran i opsesivno zaljubljen u nju, a ona ga vara s Brunom Bekićem, željela ga je kompromitirati jer prilikom razvoda ona bi dobila dio bogatstva koji on posjeduje, i jako pohlepan

„Utuvio [joj je] u glavu kako takva trećina nije ništa, jer je imala pravo i na trećinu vrijednosti svih lokala, i na trećinu obiteljske kuće, i na trećinu očeve kolekcije starih knjiga, i na trećinu imanja u Cornwallu... Nakon velike svađe, na mužev nagovor,

Bety je zatražila svoju apsolutnu trećinu i tako natjerala braću, koji su htjeli izbjeći neugodan i skupi spor, da prodaju dio imetka i isplate joj njezin dio.¹¹⁶

S druge strane, Lakota je platio Štrigu da ubije Igora Špilera kako ga ne bi prijavio policiji, što znači da je Štiga ubio prijatelja zbog pohlepe.

U romanu *Bijesne lisice* nalazimo nekoliko ključnih tragova koji su pomogli privatnome istražitelju Nikoli Baniću pri razrješenju ubojstava i otmice. Prvi ključan trag pri otkrivanju otmičara je bio podatak da je otmičar mucao odnosno Igor Špiler bi mucao kada bi bio uzbuđen ili ljut. Drugi ključan traga je bio ključić, koji se nalazio u putnoj torbi Bety Lakota, a koji je otvarao Betyin ormarić u *fitness* centru u kojemu se nalazio ugovor o rastavi braka. Tim ugovorom Bety je mogla kompromitirati supruga

„(...) dopustila da za svoje poslovne interese angažira cjelokupno njezino naslijeđe, bez njezina nadzora i posebna dopuštenja, ali ga je istim ugovorom i obvezala da joj u slučaju raskida braka, bez obzira na to tko za nj bio kriv ili tko ga zatražio, vrati svotu koju je unijela u bračnu zajednicu. (...) U slučaju da u trenutku razvoda imovina znatno nadmaši njezinih pola milijuna funti sterlinga, Krsto Lakota dužan joj je prepustiti stvarnu polovicu imetka.“¹¹⁷

Ključan dokaz za ubojstvo Igora Špilera bila je snimka koja prikazuje kako je Igor ušao u zgradu *Lucky holdinga*, ali nije iz nje izašao.

Privatni istražitelj Banić i u romanu *Bijesne lisice* iznosi svoje hipoteze o tome tko je počinitelj počinjenih zločina. Njegove su hipoteze točne jer se temelje na pronađenim dokazima i na logičkome zaključivanju. Kao i u svakome romanu do sada Banić ih iznosi nakon svakog novog dokaza i u monologu, pa ćemo ovdje navesti samo dva primjera. Tako je Banić odmah shvatio da su otmica, prijetnja i nestanak Igora Špilera povezani, no budući da nije imao sve potrebne dokaze bio je djelomično u pravu kada je zaključio

¹¹⁶ Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 138.

¹¹⁷ Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 287.

„Tvoj brat Igor oteo je Lakotinu ženu Bety, zatvorio ju u ono grozno potkrovlje i uspio iskamčiti od bedastog muža dva puta po dvjesto pedeset somova maraka. (...) Zatim je, dobivši novac, isporučio otetu ženu koju je, zbog tko zna kojeg razloga, već ubio.

To je, zapravo, najgori i najnerazumniji dio priče.“¹¹⁸

Kada je prikupio sve dokaze i kada se kriminalistička istraga već bližila kraju, Banić je rekao Lakoti da je cijela situacija poprilično jednostavna, iako se u početku činila kompliciranom. Dakle, Bety se zaljubila te je htjela razvod pri čemu se počela pozivati na predbračni ugovor u kojemu zahtjeva polovicu svega što Lakota posjeduje. Nekako se prva domogla toga ugovora i to ju je „stajalo“ života iako joj je Lakota nudio da uništi ugovor te da će joj za uzvrat dati pristojnu naknadu. Kao svjedok u cijeloj priči poslužio im je Banić, a kako bi prekrili tragove ubojstva i „utišali“ svjedoka i suučesnika, ubili su Igora Špilera, a potom ga i „dignuli u zrak“. Uz to, kako bi bili uvjerljiviji, dodaje Banić, ostavili su „lažne“ tragove koji bi ukazivali da je otmičar Igor Špiler.

11.2. Kazna

U romanu *Bijesne lisice*, koji je peti slučaj privatnoga istražitelja Nikole Banića, dogodila su se dva ubojstva, krađa, ucjena i otmica. Kao što smo već spomenuli u istrazi za sve navedene zločine krivac je bogataš Krsto Lakota. Osim krađe, koju je počinila Bety Lakota, no ona je za „sitni“ zločin kažnjena najgorom kaznom – smrću. Svi ostali likovi koji su se našli u tome bili su samo suučesnici, od kojih neki nisu dobro prošli jer su previše znali. Tako je, naime, Igor Špiler zbog toga što je previše znao o ucjeni i otmici, i zato što je bio suučesnik, kažnjen najtežom kaznom – svojim životom. Krsto Lakota je ubio mladića i zato što se osjećao ugroženim te je tako uspio nakratko spriječiti svoju kaznu. Dakle, prema Lasiću Špiler je kažnjen „vrućom kaznom“ jer ga je ubio poslodavac i još k tomu ga je „dignuo u zrak“.

Iako je u početku mislio da će se osloboditi počinjenih zločina, Krsto Lakota, bogataš koji je osmislio plan kako zadržati svoj imetak i ugled, kažnjen je jednakom

¹¹⁸ Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 211.

kaznom kojom je kaznio Igora Špilera. Naime, njemu i njegovim suučesnicima pravdu je dodijelio Igorin mlađi brat Jurica, pa je tako

„(...) Najprije [je] ranio u ruku čuvara Lepena, koji je pokušao dignuti telefonsku slušalicu. Taj nam je i sve ispričao. Zatim je, vičući da je došao naplatiti dug, pošao prema Lakotinoj radnoj sobi, izvukao ga van, srušio na koljena i hicem mu raznio potiljak. U predvorje je utrčao Lakotin tajnik Smokovina sa snajperskom puškom u ruci i zapucao. (...) Promašio je, a kada je pokušao ponovno opaliti, klinac mu je sasuo tri metka u grudi. Nekakvog Soldu, koji je utrčao s još dvojicom, pogodio je otrpe u čelo, a ostale samo ranio...“¹¹⁹

Dakle, i Lakota je kažnjen „vrućom kaznom“, kako je naziva Stanko Lasić. No, nažalost, kako to obično i biva, Jurica je za svoju „pravdu“ kažnjen dugotrajnom zatvorskom izolacijom vjerojatno najmanje deset godina kako je to navedeno u *Kaznenome zakonu Republike Hrvatske* u članku 111 stavki 4¹²⁰. Stoga možemo reći da je Jurica Špilar ubio Krstu Lakota kako bi osvetio svoga brata, a to je učinio jer su „uobičajeni društveni mehanizmi zakazali“ zbog toga što je Lakota ugledni bogataš, pa je on odlučio kazniti krivca za bratovu smrt. No, s druge strane „uobičajeni društveni mehanizmi“ nisu zakazali kada je riječ o siromašnome sloju društva jer je Jurica ipak priveden te će izvršiti svoju kaznu.

Roman *Bijesne lisice* je roman u kojemu bogataš ubija isključivo iz imovinskih razloga. Naime, vlasnik *Lucky holdinga* Krsto Lakota je ubio svoju suprugu zbog toga što ga je htjela ostaviti, pa bi mu time oduzela i veći dio bogatstva, dok su drugi zločini bili samo posljedica ostvarivanja prvobitnoga cilja – pronalazak bračnoga ugovora. Zanimljivo je što je roman *Bijesne lisice* prvi roman u kojemu su „uobičajeni društveni mehanizmi zakazali“ kada je riječ o siromašnima, no savršeno funkcioniraju kada se radi o bogatašima što nam govori puno o društvu u okviru kojega je nastao roman. Drugim riječima Zakon više brani bogate nego siromašne koje bi trebao uistinu braniti i čuvati. Osim navedenoga zanimljivo je da u ovome romanu postoje samo „vruće kazne“, što se uvelike razlikuje od romana *Zavirivanja* u kojemu smo

¹¹⁹ Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 328.

¹²⁰ Kazneni zakon Republike Hrvatske, str. 31.

uočili i „hladne kazne“, ali i zataškavanje zločina zbog humanističkih razloga, jer se likovi međusobno poznaju zbog toga što su surađivali.

12. GORKA ČOKOLADA (2004)

Zbog lažnih Račićevih crteža pariških mostova privatni istražitelj Nikola Banić shvaća da se iza potrage za crtežima i mapom nalazi cijeli ilegalni sustav zarade Roberta Svilara i njegovih partnera. Kako bi riješio slučaj do kraja primoran je spasiti svoju bivšu suprugu i prvi puta u svojoj karijeri pomoći istražitelju Doganu.

Mjesto radnje šestoga slučaja privatnoga istražitelja Nikole Banića događa se, kao i u svim Tribusonovim romanima o Nikoli Baniću, u Zagrebu. Međutim, zbog tijeka istraživanja mjesto radnje nakratko postaju Samobor i susjedna Slovenija. Osim toga, u romanu možemo uočiti kakvo je društveno stanje. Na vlasti je nova vlast koja navodi da će državu dovesti do „savršenstva i blagostanja“, k tomu se još u novinskim listovima navodi da

„(...) se u hrani iz domaćih trgovina mogu pronaći najrazličitija čudesa, od genetički modificiranih sastojaka u krumpiru, pa sve do kadmija u smrznutim lignjama. U podnaslovu članka kojim se tvrdilo kako nas uvoznici hrane združeno i organizirano truju“¹²¹

I u ovome romanu Banić je privatni istražitelj koji neformalno surađuje s policijom i istražiteljem Doganom, a njegov poslodavac je bogati poduzetnik i zaljubljenik u umjetnost Robert Svilar koji želi da mu Banić prati sina Arna koji mu je ukrao vrijedne Račićeve crteže pariških mostova.

12.1. Zločin i istraga zločina u romanu Gorka čokolada

Ovaj se roman bavi otmicom, krađom lažnih Račićevih crteža i vrijedne mape te dvama ubojstvima: ubojstvo bogataševa sina Arna Svilara i Svilarovog financijera Alojza Habatha, čije je ubojstvo prikazano kao samoubojstvo, što znači da se Tribuson koristio Pavličićevom shemom kriminalističkoga romana jer se ubojstvo

¹²¹Tribuson, Goran, *Gorka čokolada*, ŠK, Zagreb, 2004., str. 75.

nastojalo prikazati kao samoubojstvo čime se zbog iznenađenja želi postići napetost u djelu. No, glavna enigma nije ubojstvo Arna Svilara ni krađa lažnih Račićevih crteža, već ilegalni posao kojim se bavi zagrebački poduzetnik Robert Svilar. Drugim riječima „inicijalni zagonetni čin“ je praćenje Arna koji je ukrao vrijednu mapu s crtežima, dok je „prijeteći zagonetni čin“ Arnovo ubojstvo u Sloveniji koji ujedno predstavlja i gradaciju u romanu, a „izvršeni tajnoviti čin“, umjesto ubojstva postaje ilegalan posao Roberta Svilara. Potrebno je još napomenuti da serija otkrića započinje upravo kada je istražitelj Banić pronašao članak o Robertu Svilaru u časopisu *Royal*.

U romanu *Gorka čokolada* uočavamo nekoliko zagonetnih činova koje spominje Stanko Lasić u *Poetici kriminalističkoga romana*. Prvi zagonetni čin je prvi oblik ili oblik istrage jer je u romanu počinjeno ubojstvo i čitatelj to zna, ali ne zna tko je počinitelj ni zašto je žrtva ubijena. Drugi zagonetni čin koji smo uočili u romanu *Gorka čokolada* je treći oblik ili oblik prijetnje zato što Arno i Marica Skoko, Arnova pomajka i djevojka, strahuju za svoj život jer žele razotkriti ilegalne poslove Roberta Svilara. U romanu nema privilegiranih likova, a i događaj iz Svilarove povijesti tj. ubojstvo prve supruge Effie Vogler pogađa Roberta Svilara. Osim navedenih zagonetnih činova u ovome romanu možemo uočiti i djelomično drugi oblik ili oblik potjere jer Svilarovi ljudi love Banića koji se previše približio istini, ali im je on ipak uspio pobjeći, a i čitatelj zna da je Arno lopov koji je ukrao Račićeve crteže i vrijednu mapu Alberta Lodgea. To je, naime, prvi puta da se u romanima o istražitelju Nikoli Baniću uočava, doduše djelomičan, oblik potjere. Djelomično smo uočili i četvrti oblik ili oblik akcije, koji smo već uočili u prethodnome romanu *Bijesne lisice*, jer Svilarova grupa ljudi nastoji sve postupke okrenuti u svoju korist, na primjer prate Banića kako bi znali je li pronašao mapu i crteže i sl.

Kao i u prethodnome romanu i ovdje mu pomaže prijatelj Komar i istražitelj Dogan, koji ovoga puta traži njegovu pomoć. K tomu, pomaže mu i obitelj, dakle, bivša supruga Lidija, kćerka Nika te Nikina prijateljica, novinarka Ines Rupčić. Brojni „stari“, ali i „novi“ pomoćnici upućuju na zamršenost slučaja koji Banić mora riješiti.

Nikola Banić u najvećoj mjeri skuplja dokaze tako što razgovara s likovima koji su bili u kontaktu sa žrtvom, ali se ponekada služi i ilegalnim načinima, koji su postali „normalan“ način skupljanja podataka, kao i u prethodnome romanu. Tako je noću iz

Arnina automobila ukrao turističke prospekte kako bi ih pobliže pogledao, koji su bili dokaz da se mladić sprema na put, provalio je u Arnin apartman gdje je pronašao sedam godina stari magazin u kojemu se nalazio članak o Robertu Svilaru, čime, kao što smo već rekli, započinje „serija otkrića“, provalio je i u Arnov stan u čijoj je kupaonici pronašao Račićeve crteže i kožnatu mapu, koji predstavljaju ambigvitet u romanu, te je u sveučilišnoj knjižnici istrгнуo članak o Robertu Svilaru iz časopisa *Royal*. Tijekom kriminalističke istrage Baniću je prijetio Računovođa jer se počeo raspitivati o izgorjelim plastenicima u blizini Samobora. Zbog istoga razloga Svilar i njegovi nadređeni nastojali su ukloniti Banića tako što su poslali slovenskoj policiji polaroidne fotografije na kojima Banić provaljuje u Arnovu sobu u slovenskome hotelu te na kraju Svilar je prijetio Nikoli Baniću životom bivše supruge Lidije. Dakle, Banić se približio istini, pa su ga Računovođa i Robert Svilar željeli upozoriti kako nije najpametnije istraživati zločine za koje ga Robert Svilar nije angažirao, iako su u uskoj vezi s angažiranom istragom o Račićevim crtežima.

Osim što je u toj kriminalističkoj istrazi ugrozio svoj život, ali i život svoje bivše supruge, Banić je naišao i na smetnje u istrazi. Tako se Arno prijavio u motel pod majčinim prezimenom Vogl te je naveo da ima suprugu, što je izmislio. Iako mu je Krešo rekao da je Arno u Sloveniji, Banić je u stanu zatekao mladića koji mu je sličio, pa je i sam pomislio da se vratio. No, to je bila još jedna od smetnji u istrazi kojom je Svilar želio skrenuti istragu u drugome smjeru. Potrebno je još spomenuti da su neke situacije u romanu iznimno sumnjive jer one otkrivaju čime se zapravo bavi Robert Svilar, pa ćemo ovdje navesti samo neke. Naime, Banić je od konobara saznao da zgrada tvrtke *Talon* zjapi prazna već dvije godine. Stoga, pretpostavlja kako se radi o nečemu ilegalnom

„Čuo sam kako razni muljatori za svoje prljave poslove otvaraju tvrtke koje zapravo i ne postoje. Odnosno, postoje tek kao hrpica dokumenata i poštanski pretinac. I, recimo, zaposlena polupismena direktorica, koja je zapravo vlasnikova punica, i možda i nema pojma o tomu kako je na čelu tvrtke zvučnog imena. Ili je jedna pokojna. Možda je i taj Talon takva tvrtka. Samo što nije poštanski pretinac nego prazna kuća.“¹²²

¹²²Tribuson, Goran, *Gorka čokolada*, str. 90. – 91.

K tomu, konobar je dodao da u posljednje vrijeme dolazi samo neki kombi koji dovozi i odvozi nekog starca koji se vozi po kući, budući da je kuća bez namještaja. Sve navedeno bilo je jako sumnjivo i upućivalo je na činjenicu da se Robert Svilar bavi ilegalnim poslovima. Dakle, Tribuson se i u ovome romanu koristi Pavličićevom shemom kriminalističkoga romana koja se sastoji od zločina, istrage, razgovora sa svjedocima, drugih ubojstava i kazne te brojnih iznenađenja i obrata u romanu.

U romanu *Gorka čokolada* ključan je trag odao Alojz u razgovoru s Banićem kada mu je rekao da se mora cjenkati ako želi kupiti zemljište. No, ako želi uplašiti ljude jer će se na tom zemljištu graditi neki ekološki neugodni objekti, tada, odgovara Alojz, treba reći da će se graditi Disneyland ili nešto sl., ali ako će se graditi nešto gdje ima puno stakla, neona, novaca i sl. tada će se govoriti da će se sagraditi smetlište. Ipak je Alojz bio taj koji je sve Svilarove ilegalne projekte pretvarao u legalne jer je on bio sveučilišni profesor koji je

„(...) uz pomoć financijske šminke najkatastrofalnije tvrtke prikazati kao profitno čudo. I obrnuto.“¹²³

Kada je Banić u novinama ugledao članak o tome da se na mjestu izgorjelih plastenika planira podići trgovački centar i hotel sa sigurnošću je znao da se tvrtka *Talon* bavi ilegalnim poslovima. Drugi ključan trag u kriminalističkoj istrazi je bio magazin *Royal* u kojemu se nalazi članak o Robertu Svilaru. Naime, sâm članak nije toliko bitan kao fotografija Svilara u njegovu uredu u kojemu je bio akvarel Fritza Goethea s erotskim motivima, a koji je navodno bio ukraden u pljački kada je stradala njegova prva supruga Effie.

Arno Svilar ucjenjivao je oca s akvarelom koji je pronašao radi toga da se osveti ocu jer je dao ubiti njegovu majku, a i mrzio ga je iz dna duše. Pri tome činu pomogla mu je pomajka Marica Skoko kojoj je Svilar obećao uspješnu pjevačku

¹²³ Tribuson, Goran, *Gorka čokolada*, str. 138.

karijeru, koju, naravno, nije ostvario. Svilarov motiv za ubojstvo sina, koji zapravo nije njegov, je strah da će ga on razotkriti i prijaviti policiji. On je, naime, svoju prvu suprugu ubio jer ga je htjela napustiti, a nadao se njezinome nasljedstvu. Budući da je bila bogata on bi ostao bez ičega, a ako umre njezino bi nasljedstvo pripalo njemu.

Kao i u svakome romanu do sada, i u ovome romanu Banić nakon pronađenih dokaza i informacija postavlja hipotezu u monologu o tome što se dogodilo, što znači da se ovaj roman nimalo ne razlikuje od ostalih romana o istražitelju Nikoli Baniću. Tako nakon sakupljenih svih dokaza Banić zaključuje da su Arno i Marica Skoko znali da je Svilar posjedovao akvarel koji je bio ukraden godine 1992. u pljački i upravo su zato stradali.

12.2. Kazna

U romanu *Gorka čokolada* dogodila se krađa naizgled vrijednih crteža i mape u kojoj su ti crteži bili spremljeni. Potom se dogodilo ubojstvo Svilarova sina Arna. Naime, Arno je ukrao ocu crteže i mape, pa je stoga i kažnjen smrću iako je smrt preoštra kazna za manji zločin. Dakle, Arno je kažnjen „vrućom kaznom“ za svoj „sitan“ zločin. Naposljetku, Banić je otkrio da se iza krađe i ubojstva kriju ilegalni poslovi kojima se Svilar obogatio. Dakle, jedini stvarni krivac za ubojstvo je Robert Svilar koji je, uz sinovo ubojstvo naredio i ubojstvo svoje prve supruge zato što se osjećao ugroženim jer su supruga i sin saznali čime se doista bavi. Budući da je Banić pronašao akvarel, koji je bio dokaz pljačke u kojoj su pljačkaši uzeli sve dokumente kojima se dokazuju ilegalni poslovi Roberta Svilara, uputio se u policijsku postaju gdje će sve ispričati istražitelju Doganu, s nadom da će pravda stići i Roberta Svilara i njegove suradnike za sve ilegalne poslove, i zločine koje je počinio. Uz to, Robert Svilar je kažnjen i dubokom emocionalnim boli jer je dao ubiti mladića kojega je smatrao vlastitim sinom.

U romanu *Gorka čokolada* pomiješani su obiteljski i imovinski tj. korupcijski motivi za ubojstvo. To je, naime, prvi Tribusonov roman u kojemu su motivi pomiješani. Naime, Svilarov obiteljski motiv za ubojstvo sina je sinov prezir prema njemu, zato što je Robert Svilar ubio njegovu majku Effie Vogler, te ga je htio prijaviti

policiji da se bavi ilegalnim poslovima. S druge strane, motiv za ubojstvo i napade na Banića je korupcijski jer se Robert Svilar bavi ilegalnim poslovima koje je Banić, uz pomoć Marice Skoko i Arna Svilara, uspio razotkriti. Ovaj roman je, isto tako, prvi roman u kojemu Banić samovoljno odlazi u policijsku postaju kako bi predao sve dokaze koje je pronašao i kako bi zločinac bio adekvatno kažnjen. Spomenimo još da se tijekom cijele istrage odvija „borba trija“ između Roberta Svilara, Arna Svilara i istražitelja Banića.

13. SUSJED U NEVOLJI (2014)

Kada je neobična potraga za ratnim poginulim prijateljem otvorila Pandorinu kutiju, Banić nije ni slutio da mu poslodavac Žak Janković krije brojne tajne iz prošlosti, ali i motiv svoje potrage. Shvativši da je krivac za prošle zločince njegov poslodavac odlučuje upozoriti Tedija Belaka tj. Edija Henza kako bi spasio svoj život, ali i život svoga sina.

Mjesto radnje u sedmome slučaju privatnoga istražitelja Nikole Banića je u Zagrebu, no istražitelj, kako bi prikupio informacije, odlazi u Majurovac, Samobor i Primorje, ali i u Austriju. U romanu je, kao i u prethodnim romanima, jasno uočljivo i društveno stanje. Naime, veliku važnost dobivaju društvene mreže i novinarski portali, no s druge strane u društvu prevladavaju štrajkovi i nezadovoljstvo građana. Kao i u romanima *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice* i u romanu *Gorka čokolada* Banić je privatni istražitelj kojega je, ovoga puta, angažirao Žak Janković da mu pronađe nestaloga prijatelja Edija Henza.

13.1. Zločin i istraga u romanu *Susjed u nevolji*

Kao što smo već mnogobrojno puta spomenuli, Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana* govori o četiri zagonetna čina te smo u ovome romanu uočili treći oblik ili oblik prijatnje jer u romanu nema privilegiranih likova, a i sadašnji se zločin dogodio zbog prošloga zločina tj. zbog pljačke u austrijskim bankama i u draguljarnici.

Baniću u istrazi, kao i u svakome romanu do sada, pomažu brojni kolege i prijatelji. Tako mu pomaže Sara Schnabl, vlasnica obiteljskoga hotela u Leibnitzu, koja mu je pronašla zanimljive podatke o Ediju Henzu u tamošnjim novinama te mu je ona rekla da se Edijeva djevojka prezivala Janković zbog čega je Banić riješio enigmu otkrivši pri tome da mu je poslodavac Janković cijelo vrijeme lagao. Nadalje, pomaže mu i ljekarnik Kronja koji mu je rekao psihološki profil poslodavca na temelju tableta koje on konzumira, ali i Komarov zet koji mu je pokazao kako pronaći određene podatke na internetu. Baniću je važno mišljenje bivšega kolege Dogana

koji mu je objasnio kako pljačkaši funkcioniraju i zašto ne bi bilo u redu prijaviti policiji Edija Henza/Tedija Belaka zbog zločina koji je počinio prije dvadesetak godina

„Ako odlučiš pljačkati u jednoj zemlji, nakon pljačke ćeš se maknuti u drugu i ostaviti policiju da tapka u mraku. Rijetko kad se dogodi da počinitelji budu uhvaćeni za vrijeme pljačke. (...) Ako je između mjesta na kojem običavaš pljačkati i mjesta gdje živiš državna granica, onda si minimalizirao mogućnost da će te olako uhvatiti. Opće je poznata stvar da policajci ne prelaze državne granice.“¹²⁴

Brojni Banićevi pomoćnici upućuju na činjenicu da je riječ o iznimno zamršenom slučaju koji zahtjeva čak i međunarodnu suradnju. No, to nije prvi Tribusonov roman o istražitelju Nikoli Baniću u kojemu se on našao u međunarodnome kriminalnome miljeu jer se već u njemu zatekao u romanu *Dublja strana zaljeva*.

U nijednoj istrazi koju je Banić provodio, koliko god bile opasne, nikada nije stradala njegova obitelj. Međutim, u ovoj je istrazi Nika, Banićeva kćer, bila napadnuta zbog toga što je pomagala ocu.

U romanu *Susjed u nevolji* Banić provodi istragu tako što samostalno pronalazi podatke koji su mu potrebni kako bi riješio slučaj, iako do nekih dokaza dolazi uobičajenim ilegalnim postupcima. Tako je provalio u Jankovićevu hotelsku sobu kako bi nešto više saznao o njemu jer je osjećao da mu nešto krije, upravo se tada događa „serija otkrića“ u romanu. Nadalje, ukrao je jednu razglednicu Edijevoj tj. Tedijevoj majci Ani Belak kako bi saznao kojoj će rodbini otići u Hrvatsku, provalio je u garažu Belakovog lječilišta u kojoj je pronašao ukrajinski eksploziv i boce s kisikom na kojima je pisalo Janusino ime te je ukrao fotografiju iz izloga glazbene škole u Leibnitzu kako bi imao dokaz da se Janković i Henz ne poznaju iz rata već mnogo prije. Do ostalih informacija dolazi tako što razgovara sa svjedocima. Međutim, u ovoj je istrazi Janković pretukao Banića jer mu nije htio odati adresu Edija Henza. Što znači da Banić nije bio napadnut jer se približio korisnim informacijama, već zato što je želio zaštititi Edija Henza od svoga poslodavca, kojega je smatrao lošim.

¹²⁴Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, str. 155.

Banić u svome sedmome slučaju traga za poginulom osobom Edijem Henzom jer je ukrao dva zlatna križa iz crkve u Majurovcu, doduše ta je krađa lažan zločin koji se uopće nije dogodio, a kojoj Banić pristupa kao da se dogodila. Dakle, u romanu potraga za poginulim Edijem je ambigvitetna te ona ujedno predstavlja „inicijalni zagonetni čin“. U cijeloj istrazi glavna enigma i „izvršeni tajnoviti čin“ je potraga za Edijem Henzom tj. Tedijem Belakom, koji je bio jedan od austrijskih pljačkaša banaka i draguljarnice, odnosno Jankovićeve osveta zato što je Edi doveo policiju u hotel u kojemu su bili svi pljačkaši. Spomenimo još to da se gradacija događa onda kada Banić saznaje da je Edi Henz živ, ali pod imenom Tedi Belak. U romanu *Susjed u nevolji* počinjeno je i ubojstvo maloljetne djevojke. Naime, Belakov sin, Janus automobilom je pregazio jednu djevojčicu, a drugu teško ranio.

Tijekom kriminalističke istrage Banić nailazi na smetnje. Tako je Banić već na početku istrage naišao na smetnju i „lažan“ trag jer je Glavina, jedan od „Stršljena“ s kojima je Henz bio u ratu, na fotografiji, koju je Banić dobio od Jankovića, prepoznao samo Henza, dok Jankovića nije zbog toga što je ta fotografije snimljena u Leibnitzu na jednoj priredbi te je netko *photoshopom* zamijenio pozornicu za tenk. Kada je razgovarao s Anom Belak u bečkome domu za starije i nemoćne, ona mu se učinila senilnom, što je bio „lažan“ trag jer je tek na Lošinju shvatio da je tada glumila. Osim što je lagala Ana Belak, lagao je i Banićev poslodavac Janković koji je rekao da želi pronaći Henza kako bi osvetio svoju sestru, a ne kako bi mu „naplatio dug iz prošlosti“. Iako je pljačka stari zločin ipak je povezan s Banićevom istragom, pa je tako Banić naišao i ovdje na pogrešan trag i smetnju u istrazi koja je Banića u početku zavarala. Naime, podatak u austrijskim novinama je navodio kako Edi nije spasio Henny, što je bilo pogrešno zato što ju nije spasio Janković. Uz spomenute laži, Baniću je lagao i Tedi Belak da ne poznaje Edija Henza, no kasnije mu je objasnio što se uistinu dogodilo one noći u Beču.

Kada se počini neki zločin, u većini slučajeva, iza toga zločina postoji i neki motiv za počinjeno zlodjelo. Tako je i u romanu *Susjed u nevolji* u kojemu uočavamo da je Jankovićev motiv za pronalazak Edija Henza osveta sestre jer smatra Henza krivim za smrt njegove sestre Henny, no pravi je razlog rekao Tedi

„Ljudima kakav je Žak lako je pronaći razloge zbog kojih će okriviti nekog drugog. Koliko ja razumijem tu situaciju, on drži da je Edi kriv zato što je policija stigla u hotel slijedeći njegov trag. Tu je možda u krivu, a možda i u pravu.“¹²⁵

Drugim riječima Jankovićev stvarni motiv za potragom Edija Henza je bila osveta i mržnja jer je doveo policiju u hotel u kojemu su se nalazili nakon pljačke banaka i draguljarnice. S druge strane, Tedijev tj. Edijev motiv je bila želja da spasi sina od maloljetničkoga zatvora zbog ubojstva djevojčice te je želio spasiti sina i od majke, koja se nije nikada za njega brinula.

Tijekom traganja za počiniteljem Baniću pomaže nekoliko ključnih tragova. Tako je prvi ključan trag informacija da Belak ima samo majku u Austriji kojoj je ponekada pisao i kojoj se obraćao *Gute Mutti* jer će Banić nju i Janusa pronaći u privatnome liječilištu *Allergieklinik Gute Mutti*. Drugi ključan trag Banić je pronašao sasvim slučajno, dok je gledao povorku ispred glazbene škole u Leibnitzu. Tada je ugledao fotografiju iz godine 1986. na kojoj se smješe Edi Henz i Žak Janković, a iza njih se nalazila pozornica i orkestar. Dakle, do razrješenja enigme je došao sasvim slučajno. Naposljetku, treći je ključan trag pri razrješenju zagonetke bila informacija da se Edijeva djevojka prezivala Janković tj. da je bila Jankovićeva sestra.

Stanko Lasić u već mnogobrojno puta spomenutoj *Poetici kriminalističkoga romana* navodi da progonitelj daje definiciju svojih hipoteza o počinjenome zločinu. Po tome se istražitelj Banić nimalo ne razlikuje jer on iznosi hipotezu o počinjenome zločinu nakon svakoga pronađenoga dokaza, stoga ćemo ovdje navesti samo dva primjera Banićevih zaključaka: Budući da je Banić u Belakovoj garaži pronašao ukrajinski trotil i boce s kisikom, na kojima je bilo ispisano Janusovo ime, zaključio je da Belak želi dati svome sinu drugu šansu za život baš kao što je i sebi dao prije dvadeset godina. Tu tezu je dodatno potvrđivao i podatak da je Belak kupio jahtu; Kada mu je novinar Magazina X Džo rekao da je na slici u novinama Tedi Belak, Banić je shvatio da je to zapravo Edi Henz, muškarac sa zločinačkom prošlošću, koji je nakon rata postao miran čovjek s majčinim djevojačkim prezimenom. Drugim riječima, Banić je shvatio kako je Janković bio u pravu da je Edi Henz živ.

¹²⁵Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, str. 234

13.2. Kazna

Budući da je Janus Belak pregazio jednu djevojčicu, a drugu teško ozlijedio i još k tomu nestao, Banić je bio siguran da će zbog silnih prekršaja završiti u maloljetničkome zatvoru. Unatoč tomu što ga nije pronašla policija Banić je Janusa vratio majci i „kaznio“ ga neizvjesnošću „(...) u kojoj neće biti ni ljubavi ni love ni budućnosti.“¹²⁶ Dakle, prema Lasiću Janus Belak je zločinac koji nije uhvaćen zbog humanističkih ili nekih drugih moralno vrijednih motiva odnosno on je kažnjen suživotom s nemarnom majkom.

Njegov otac, Tedi Belak odnosno Edi Henz, jedan od lopova koji je opljačkao dvije banke i draguljarnicu u Austriji prije dvadeset godina te nestao tako što je namjestio svoju smrt, možda je poginuo na jahti punoj ukrajinskoga trotila. Naime, nakon što je Banić završio slučaj, poštom mu je stigao saksofon koji je imao Tedi Belak te zato Banić nije siguran je li Tedi Belak poginuo ili je opet izmaknuo smrti. Što znači da je Belak tj. Henz zločinac koji nije uhvaćen zbog humanističkih ili nekih drugih moralno vrijednih motiva, baš kao i njegov sin.

Osim Belaka, na jahti je bio i Žak Janković, također lopov navedenih pljački, koji je tražio Edija zbog osвете jer je doveo policiju u hotel u kojemu su se nalazili. Unatoč tomu što je od zločina u Austriji prošlo dvadeset godina, obojica lopova su kažnjena najtežom kaznom – vlastitom smrću. Dakle, prema Lasiću Janković je zločinac koji je kažnjen „vrućom kaznom“.

Zadnji roman o istražitelju Nikoli Baniću, roman *Susjed u nevolji* razlikuje se u kaznama od romana *Bijesne lisice* i *Gorka čokolada* zato što u tim romanima prevladavaju tzv. „vruće kazne“, s time da u romanu *Gorka čokolada* Banić odlazi u policijsku postaju predati potrebne dokaze za uhićenje Roberta Svilara. S druge strane, u ovome romanu prevladava humanistički oblik kazne zbog toga što Banić smatra da Tedi i Janus Belak zaslužuju drugu šansu u životu te da davni zločin nema smisla kazniti nakon toliko godina, osobito ako je osoba postala bolja. Počevši od romana *Zavirivanje* u kojemu su motivi bili isključivo obiteljski i osobni, preko romana *Siva zona* u kojemu je motiv bio antikorupcijski i romana *Dublja strana zaljeva, Noćna*

¹²⁶Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, str. 251.

smjena i *Gorka čokolada* u kojima su prevladavali isključivo imovinski motivi, pa sve do romana *Susjed u nevolji* u kojemu su opet motivi isključivo osobni, možemo primijetiti da u svakome romanu pronalazimo osobne motive za počinjeni zločin. Dakle, Tribuson se pri pisanju zadnjega romana o istražitelju Nikoli Baniću vratio početnome romanu *Zavirivanje* u kojemu se ubija iz osobnih motiva.

14. ANALIZA I SINTEZA OPUSA KRIMINALISTIČKIH ROMANA O ISTRAŽITELJU NIKOLI BANIĆU

U ovome poglavlju sintetizirat ćemo sve analize romana o istražitelju Nikoli Baniću te ćemo navesti i kojemu tipu romana pripada određeni roman, ali i koji su sve zločini prisutni u romanima. Osim toga, prikazat ćemo kako se „duh vremena“ razvijao kroz romane i društvene promjene.

U prvome romanu o istražitelju Nikoli Baniću, u romanu *Zavirivanje*, mjesto radnje je u Zagrebu te se jasno uočava kakav je „duh vremena“. Tako se u romanu često navodi da mladi plešu *break dance*, koriste se noviji uređaju za slušanje glazbe, kao što je to *hi-fi linija*, no s druge strane uočava se i kako teško žive siromašni. Naime, osim što žive na rubu grada, mnoge siromašne obitelji prisiljene su svoju djecu smjestiti u Centar za smještaj i brigu o djeci, osobito ona djeca koja su

„ostavljena pred tuđim pragom, djeca čiji su roditelji duševni bolesnici ili alkoholičari, djeca roditelja upućenih na izdržavanje kazne, djeca mrtvih ili teško bolesnih roditelja, kao i djeca roditelja koji su se našli u takvoj materijalnoj situaciji da se jednostavno više ne mogu brinuti o vlastitom potomstvu, i tako dalje...“¹²⁷

Dakle, u SFRJ-u društvo je podijeljeno na tri sloja: siromašni sloj, koji najviše stradava, srednji sloj i bogati sloj. Kao i u romanu *Zavirivanje* i u romanu *Siva zona* je mjesto radnje u gradu Zagrebu, što znači da možemo jasno uočiti u kojemu dijelu grada žive siromašni likovi, a u kojemu dijelu grada žive likovi s većim imovinskim statusom, ali i kakav je „duh vremena“. Tako se jasno može uočiti da se političari zalažu za europeizaciju, politički pluralizam, nove moderne tehnologije, ali isto tako da im je bitna ekologija. Naime, nekoliko godina prije dogodila se Černobilska nesreća, pa su u romanu stalno prisutne magle. Dapače, na radiju se stalno govori o razlogu sve češćih magla. U društvu se, pak, uočava da više ne postoji srednji sloj, već samo dvije krajnosti društva: siromašni i bogati. Vladan Čutura u svome

¹²⁷Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, ŠK, Zagreb, 2000., str. 161.

doktorskome radu *Fenomenologija zločina u hrvatskom kriminalističkom romanu* navodi da roman *Siva zona* predviđa početak Domovinskoga rata i rata u devedesetima godinama 20. stoljeća na području SFRJ-a.¹²⁸ S druge strane, u romanu *Dublja strana zaljeva*, čije je mjesto radnje također u gradu Zagrebu, dogodila se promjena vlasti odnosno Republika Hrvatska se odcijepila od SFRJ-a, pa se u romanu stalno navodi kako je nova vlast puno bolja od prijašnje i kako su ljudi time zadovoljniji. Tribuson u romanu *Dublja strana zaljeva* opisuje društveno stanje prije nego se Domovinski rat rasplamsao. Osim toga, navodi se i kako je došlo do nove vlasti

„U proljeće su održani slobodni, višestranački izbori, na temelju čijih je rezultata propala komunistička vlast i nakon kojih se počelo živo nagađati o tome kakve će sve promjene doživjeti društvo u cjelini.“¹²⁹

Dakle, promjenom vlasti ljudi postaju prividno zadovoljniji, često se promovira domoljublje tako što se po gradu mogu vidjeti hrvatske zastave, no u stvari društvo i dalje muči siromaštvo, ali i korupcija. I u romanu *Noćna smjena*, kao u svim dosadašnjim romanima o istražitelju Baniću, mjesto radnje je u gradu Zagrebu. Što se tiče „duha vremena“ u kojemu je nastao roman možemo uočiti da i dalje prevladava domoljubno raspoloženje, kao što smo već naveli u analizi romana, no realnost je puno okrutnija

„(...) vijesti o otpuštanjima, famoznim odlascima »na čekanje« i beskrupuloznoj pljački cijelih tvornica dopirale su sa svih strana, a štrajkovi i drugi oblici nezadovoljstva suzbijani su vještinom koja je bila ravna onoj iz prijašnjeg režima.“¹³⁰

U romanu *Bijesne lisice*, čija se radnja odvija u gradu Zagrebu, također se može iščitati društveno stanje koje je tada prevladavalo u Hrvatskoj, pa tako se vidi da su

¹²⁸Čutura, Vladan, *Fenomenologija zločina u hrvatskom kriminalističkom romanu*, str. 149.

¹²⁹Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, ŠK, Zagreb, 2001., str. 17.

¹³⁰Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, str. 23.

ljudi bili sve nezadovoljniji novom vlašću od koje su očekivali iznimno mnogo. Stoga su česti prosvjedi te se uočava socijalno nezadovoljstvo

„Kako su neki od njih nosili transparente, drugi pak državne zastave, podsjećali su pomalo na športske navijače, ali se po njihovu ogorčenom držanju moglo vidjeti da je riječ o sasvim drukčijoj vrsti adrenalina. Prišavši im bliže, Banić uspije pročitati tekstove s njihovih transparentata i odmah shvati da je riječ o prosvjednicima koji u posljednje vrijeme sve češće i redovitije pohode to mjesto, nadajući se da će uspjeti doći do vlade ili parlamenta i ondje naletjeti na kakvu dobru dušu koja će imati živaca saslušati sav njihov jad i udovoljiti njihovim zahtjevima“¹³¹

Dakle, zbog nezadovoljstva i manjka poslova ljudi su često prosvjedovali i u bolnicama je bilo iznimno loše stanje

„Cijele klinike i bolnice najavljivale su prestanak rada, a velik dio medicinske opreme bio je ili u kvaru ili pred rashodovanjem zbog starosti.“¹³²

Iako je novi društveni sustav trebao građanima osigurati posao, prosvjedi su bivali sve češći. O raznim prosvjedima, siromašnim beskućnicima i socijalnom nezadovoljstvu pisale su samo državne novine kako bi navedeno stanje učinili svakidašnjim, normalnim. S druge strane, kako navodi Đurđa Strsoglavec u već citiranome članku, žuti tisak postaje sve popularniji, osobito u romanima nastalim nakon 2000. Naime, ljudi žele zaboraviti na okrutnu realnost, pa ih zanimaju „uzvišenije teme, preljubi, prevare, ubojstva s predumišljajem, čedomorstva, osvete, tko je kome preteo ženu“ i sl. Drugim riječima tabloidi postaju stvarnost. Osim toga, od romana *Siva zona*, pa do romana *Bijesne lisice* „duh vremena“ postaje sve teži jer se siromaštvo povećava, te se istodobno promovira veselje i domoljublje iza kojih se krije siromaštvo. U romanu *Gorka čokolada* mjesto radnje je također u gradu Zagrebu i roman prikazuje društveno stanje u Hrvatskoj 2003. godine, kako je to objasnila Đurđa Strsoglavec. Ona je također navela da je to bilo doba u kojemu „biskupi grme

¹³¹Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, ŠK, Zagreb, 2000., str. 24.

¹³²Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, str. 86.

da su prezervativi siguran put u pakao i da kvare katoličku mladež“, u medijima se navode političke prijevare, odvjetnici koji navode da su njihovi klijenti nepravedno osuđeni jer su oni uspješni poduzetnici i sl.¹³³ Osim toga, nastoji se upozoriti na uveznu hranu koja u sebi sadrži brojne štetne tvari, kao što je to GMO, dok je na vlasti „nova vlast koja će državu dovesti do savršenstva“. U romanu *Susjed u nevolji*, čija je radnja isto u gradu Zagrebu, nakratko se uspijeva zaboraviti na siromaštvo, pa tako društvena mreža Facebook dobiva veliku važnost jer, kako se navodi u romanu,

„(...) olakšava ljudima komunikaciju, omogućuje im da lako pronađu brojne prijatelje, da se osjećaju ugodnije i važnije u ovom otuđenom svijetu“¹³⁴

Osim tehnološkoga napretka i prednosti koje ona donosi, u romanu se spominju i negativni događaji koji su obilježili tu godinu

„(...) dugotrajni štrajk bolničkih liječnika, koje je predsjednik vlade nazvao zabušantima, dok je drugi ministar optužio njihov sindikat da izvodi cirkuse po bolnicama. (...) Na koncu je cijeli štrajk okončan uvođenjem radne obaveze utemeljene na zakonu koji je već poodavno bio izvan uporabe.“¹³⁵

Dakle, u svim romanima je mjesto radnje u gradu Zagrebu u kojemu su jasno odijeljeni kvartovi u kojima žive siromašni likovi i oni kvartovi u kojima žive bogati likovi. U svim romanima, osim u romanu *Zavirivanje*, postoje samo dva društvena sloja, a to su siromašni i bogati. Goran Tribuson u svojim krimićima o istražitelju Nikoli Baniću neprestano piše o društvenim nezadovoljstvima neovisno o političkim i povijesnim promjenama koje su se događale. Unatoč tomu što se „duh vremena“ mijenja stalno je prisutno nezadovoljstvo i društveno stanje ostaje isto umjesto da bude bolje.

¹³³Strsoglavac, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)*, str. 149.

¹³⁴Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2014., str. 94.

¹³⁵Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, str. 120.

Nakon što smo prikazali kakvo je društveno stanje u Trubusonovim romanima, nastojat ćemo prikazati i drugi kriterij analize, a to je analiza strukture i tipovi kriminalističkih romana. U analizi strukture i tipovima romana oslonili smo se na Lasićevu, Pavličićevu i Mandićevu shemu kriminalističkoga romana koju smo opisali u teorijskome dijelu ovoga rada.

Prvi roman o istražitelju Nikoli Baniću, roman *Zavirivanje*, je primjer romana-problema jer se istražitelj Banić kreće samo kako bi prikupio potrebne dokaze i kako bi razgovarao s osumnjičenima, dok u akciju šalje svoga mlađeg kolegu Stipetića. Takav je roman Mandić nazvao „sjedeci“ roman upravo zato što je fizička akcija umanjena.

Roman *Siva zona*, koji je drugi slučaj istražitelja Banića, također je primjer romana-problema jer istražitelj Nikola Banić skuplja dokaze, pažljivo saslušava svakoga svjedoka te do počinitelja dolazi razmišljanjem i zaključivanjem, a takav tip romana Mandić je nazvao „sjedeci krimić“ jer se Banić kreće samo kako bi sakupio potrebne dokaze.

Važno je naglasiti da se Tribusonov roman *Siva zona*, kako ističe Vladan Čutura u svome doktorskomu radu *Fenomenologija zločina u hrvatskome kriminalističkom romanu*, prikazuje iznimno važnim i prijelomnim romanom u 80-ima i 90-ima kada se pojavljuje fenomenologija globalnoga kriminala u Hrvatskoj. Osim toga, ističe Čutura, upravo taj roman predstavlja „prekretnicu u polju hrvatskoga kriminalističkoga romana“ odnosno taj se roman približava „tranzicijskim“ kriminalističkim romanima. Čutura također ističe da je u romanu *Siva zona* linearno-povratna naracija s enigmom, koju je definirao Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*, iščeznula u korist samoga sadržaja. Dakle, upravo nakon ovoga romana društveni, ekonomski, ali i politički kontekst postaju sadržaj u kriminalističkim romanima koji vode dijalog sa zbiljom. Naravno, ta promjena se temelji na izvanknjiževnim događajima koji su se tada dogodili, a osobito se odnosi na ideološke, društvene te ekonomske lomove koji su se dogodili u Europi.¹³⁶ Uza sve to, Čutura napominje da je roman *Siva zona* upozorio na strana kapitalna ulaganja i njihovu povezanost s različitim političkim interesima. Taj roman progovara i

¹³⁶Čutura, Vladan, *Fenomenologija zločina u hrvatskom kriminalističkom romanu*, str. 8., 148., 180.

o međunarodnom gospodarstvu, industrijskoj špijunaži te o financijskom kriminalu. Zanimljivo je, naime, da Čutura navodi da je upravo godina 1989., kada je i Tribuson napisao ovaj roman, godina u kojoj se bilježi „eksponencijalni rast sive ekonomije“. Ovaj je roman prekretnica među kriminalističkim romanima i zbog toga što će u nadolazećim krimićima „početi dominirati teme apsorbirane iz nadolazeće tranzicijske stvarnosti“, kako je to zaključio Vladan Čutura.¹³⁷

Tribusonov treći roman o istražitelju Baniću, čiji je naslov *Dublja strana zaljeva*, također je primjer romana-problema jer se Banićeva istraga temelji na pronalaženju dokaza i na pozornom saslušanju svjedoka koji su bili u kontaktu sa žrtvom. Međutim, možemo reći i da je ovaj roman dijelom i roman potjere jer privatni istražitelj Nikola Banić traga za Viktorijom Grubić, a kasnije i za izgubljenim dijamantima. Prema Mandiću, ovaj bi roman bio „sjedeći“ krimić jer se Banić kreće samo kako bi prikupio potrebne dokaze koji će mu pomoći pri razrješenju enigme. Međutim, u akciju ne šalje svoje mlađe kolege jer je sada privatni istražitelj, pa je prisiljen obavljati i fizičke poslove koji su ponekada dosadni i zamorni.

Roman *Noćna smjena*, koji je četvrti slučaj istražitelja Nikole Banića, također je primjer romana-problema jer, kao i u svakoj kriminalističkoj istrazi do sada, Banić razgovara sa svjedocima koji su bili u kontaktu sa žrtvom te skuplja dokaze, a do rješenja dolazi razmišljanjem. Prema Mandiću ovaj je roman, kao i svaki roman do sada, „sjedeći“ krimić jer se, kako smo već naveli, Banić kreće samo kako bi prikupio potrebne dokaze za razrješenje zagonetke.

Nadalje, roman *Bijesne lisice*, koji je peti slučaj istražitelja Nikole Banića, također je roman-problem, kao i svaki kriminalistički roman o istražitelju Baniću, zato što se on kreće samo kako bi prikupio potrebne dokaze i razgovarao sa svjedocima koji su bili u bliskom kontaktu sa žrtvom. Prema Mandićevoj podijeli kriminalističkoga romana i to je „sjedeći“ krimić jer do cjelokupnog rješenja dolazi zaključivanjem, s time da mora i sam u akciju jer je privatni istražitelj.

Roman *Gorka čokolada* također je primjer romana-problema zato što se cijela kriminalistička istraga temelji na razmišljanju i skupljanju podataka te na pozornome slušanju svjedoka koji su bili u kontaktu sa žrtvom. Prema Mandiću, dakle, to bi bio

¹³⁷Čutura, Vladan, *Fenomenologija zločina u hrvatskom kriminalističkom romanu*, str. 148.

„sjedeći“ roman jer se privatni istražitelj kreće samo kako bi prikupio dokaze, a većim djelom do rješenja zagonetke dolazi umovanjem. No u romanu Banić i bježi Svilarovim ljudima kako bi spasio svoju bivšu suprugu i sebe.

Roman *Susjed u nevolji* primjer je romana-problema, kao i svaki roman o istražitelju Baniću, jer Banić do rješenja enigme dolazi razmišljanjem, pozornim slušanjem svakoga svjedoka koji je bio u bilo kakvom dodiru sa žrtvom i pozornim skupljanjem svih podataka. Prema Mandiću ovaj bi roman bio „sjedeći“ roman zbog toga što Banić odlazi u Austriju i u Veli Lošinj samo kako bi prikupio podatke koji su mu potrebni za tijek kriminalističke istrage.

Na temelju provedene analize primjećujemo da se zločini poput krađe, ucjene i otmice te ubojstva javljaju u svim romanima o istražitelju Baniću. Jedino što u romanima *Zavirivanje* i *Siva zona*, kada je Banić još djelatnik SUP-a, krađa, ucjena i otmica dolaze zajedno, dok, s druge strane, kada je Banić privatni istražitelj, ti zločini su pojedinačni ili dolaze u duetu kao što je to npr. u romanu *Bijesne lisice*. No, tada je jedan od zločina lažan kako bi Baniću omeo istragu i usmjerio ga na pogrešan trag. Što se pak tiče ubojstva gotovo je pravilo da se u svakome romanu moraju dogoditi barem dva ubojstva, s time da se neka ubojstva još spominju iz prošlosti za koja Banić saznaje tijekom istrage, pa smo i ta ubojstva pridodali. S druge, pak, strane u romanima *Zavirivanje* i *Siva zona* javljaju se i sporedni zločini kao što su vandalizam koji je počinio Boris Pajn ili prostitucija Jean-Paula. Oni služe tek kao smetnje u istrazi kako bi istražitelja naveli na pogrešan trag. Posebnu pozornost zaslužuje roman *Siva zona* zbog toga što se tada prvi puta javlja zločin ilegalnoga poslovanja tvrtke Multikem tj. „sive zone“ kako je to navedeno u romanu. Dakle, istražitelj Banić u tome romanu otkriva ilegalno poslovanje jedne od budućih tvornica ljepila koja je umjesto tvornice htjela na području Jugoslavije skladištiti nuklearni otpad sa Zapada. Taj roman je zanimljiviji i po tomu što Banić i sâm čini određene zločine kao što je provala u ured Multikema, kako bi saznao nešto više o poduzeću koje mu je sumnjivo. Otvorivši svoju privatnu istražiteljsku agenciju Banićevo zločini javljaju se nakon što prihvati bezazleno praćenje osoba ili dok traga za nestalim osobama ili stvarima. Zanimljivo je, što je uvijek u sklopu te potrage prisutan barem jedan zločin koji je povezan s umjetnošću kao što je to bila krađa vrijednih križeva iz visovačke crkve. Svi zločini počinjeni u romanima kada je Banić privatni istražitelj

imaju svoje korijene u Domovinskome ratu, stoga se on jasno spominje kao grijeh iz prošlosti koji se mora „naplatiti“ u sadašnjosti. Također je zanimljivo, da su ti „ratni zločinci“, koji su u ratu trgovali oružjem, sada bogati „poduzetnici“ koji su svoje bogatstvo stekli na ilegalan način, kao što je to primjerice Robert Svilar u romanu *Gorka čokolada*.

Kao što se u romanima *Zavirivanje* i *Siva zona* javljaju zločini koji su sporedni i čija je funkcija navesti Banića na pogriješan trag, tako se u romanima *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bjesne lisice* i u romanu *Susjed u nevolji* javljaju „lažna“ ubojstva. Drugim riječima, neki su likovi ubijeni no tijekom detaljnije istrage uspostavi se da su oni itekako živi. Navest ćemo samo primjer iz romana *Noćna smjena* gdje je Banić trebao pratiti Maru Mandić koja je ubijena i potom bačena niz liticu, no daljnjom istragom je otkriveno da je ona živa i zdrava, ali u drugoj državi.

Premda se, dakle, na prvi pogled čini da su svi zločini različiti i samim time da im je motiv različit, na temelju cjelokupne analize uočavamo da postoje tri glavna motiva. Tako je prvi motiv pretjerana očinska ljubav prema svome djetetu, što je uočeno u romanu *Zavirivanje*, gdje je Viktor Guteša ubio Modiglianija, i u romanu *Noćna smjena*, gdje je Valerijan Mandić „lažirao“ ubojstvo svoje kćeri Mare kako bi ju zaštitio. Drugi glavni motiv koji se javlja je pohlepa za novcem što je uočeno gotovo u svim romanima o istražitelju Baniću, no mi ćemo ovdje samo spomenuti roman *Bjesne lisice* u kojima Krsto Lakota otima i ubija svoju suprugu Bety kako joj ne bi trebao dati pola svoga bogatstva nakon rastave braka. Te naposljetku, treći motiv za ubojstvo jest osveta koja se ujedno povezuje s pohlepom, ali i s pretjeranom očinskom ljubavlju. Naime, dobar primjer osвете pronalazimo također u romanu *Bjesne lisice* u kojemu Jurica Špiler osvećuje svoga brata Igora. Osveta je i razlog u romanu *Susjed u nevolji* u kojemu se Žak Janković osvećuje Ediju Henzu tj. Tediju Belaku jer je doveo policiju u hotel u kojemu su se nalazili.

Kako bi Nikola Banić istražio što se uistinu dogodilo, on, osobito u romanima dok je još djelatnik SUP-a, razgovara s obitelji, prijateljima i poznanicima žrtve te tako prikuplja informacije. Najčešće obavlja intelektualne radnje, dok sve fizičke poslove, ali i one koji su zamorni, obavljaju mlađi kolege Stipetić, Marko i Zoran. Međutim, kada postaje privatni istražitelj Banić je primoran obavljati i fizičke i zamorne poslove, a ne samo intelektualne. Dakle, Tribusonovi romani o istražitelju Baniću su romani-

problemi prema Lasiću, a „sjedeći“ romani prema Mandiću, jer se Banić kreće samo kako bi prikupio određene dokaze, a do rješenja zagonetke dolazi razmišljanjem i logičkim zaključivanjem, dok u akciju šalje svoje mlađe kolege, Zorana, Marka i Stipetića, dok je bio djelatnik SUP-a. Nakon što je postao privatni istražitelj Nikola Banić rješava kompleksnije zločine te se čak nalazi u međunarodnome kriminalnome miljeu. Sada sam obavlja fizičke poslove, a pomoćnici su mu novinari, poznanici, prijatelji u MUP-u i obitelj. U svim analiziranim romanima pronalazimo i treći oblik zagonetna čina ili oblik prijetnje, koji se u ponekim romanima miješa s drugim zagonetnim činovima.

Naposljetku je još potrebno spomenuti da je Tribuson svoje zločince najčešće kaznio smrću odnosno „vrućom kaznom“, kako ju je nazvao Stanko Lasić u svojoj knjizi *Poetika kriminalističkoga romana*. Usprkos tomu, neki likovi su privedeni te ih očekuje zatvorska kazna, čime je ostao vjerodostojan stvarnome *Kaznenome zakonu* koji je tada bio na snazi. Drugim riječima, realnost je prikazana kroz medije, ali i kroz kazne.

15. ZAKLJUČAK

U ovome radu pozabavili smo se vrstama zločina, istragom sâmh zločina, ali i kaznama za počinjene zločine u ciklusu romana o istražitelju Nikoli Baniću. Ovaj rad, naime, nudi kratak pregled Tribusonova bogatoga književnoga stvaralaštva te uz kratak pregled povijesti hrvatskoga kriminalističkoga romana u prvome dijelu ovoga rada. Osim toga, u radu se navode i istraživanja i promišljanja o strukturi kriminalističkoga romana, vrste zagonetki, ali i koje su sve kazne zastupljene u najčitanimijem trivijalnom žanru. Cilj ovoga rada bio je pokazati razlikuju li se zločini počinjeni u SFRJ, dok je Banić još bio djelatnik SUP-a, od zločina počinjenih u Republici Hrvatskoj, kada je Banić otvorio svoju privatnu istražiteljsku agenciju. K tomu, zanimalo nas je jesu li dodijeljene kazne osmišljene na temelju Kaznenih zakona tj. jesu li realne ili su one samo plod autorove mašte?

Pošto je Goran Tribuson započeo s pisanjem svojih kriminalističkih romana o istražitelju Nikoli Baniću još u SFRJ-u i nastavio pisati do današnjih dana u Republici Hrvatskoj zaključujemo da je pisao kroz različita društveno-politička razdoblja, što je i opisao u svojim krimićima. Tako uočavamo da su ljudi u SFRJ-u bili iznimno nezadovoljni te da su u onome društvu postojala tri društvena sloja: siromašni sloj, srednji sloj i bogati sloj. S osnivanjem Republike Hrvatske, osobito nakon Domovinskoga rata, u društvu se uočava iznimna radost, no ubrzo ta radost zamire jer se shvaća da su problemi isti, pa se sve češće događaju prosvjedi i štrajkovi. Iako se sve više nastoji državu modernizirati i što se sve više brine o ekologiji, u društvu postoje dva društvena sloja koja prevladavaju, a to su siromašni i bogati sloj. Tako u modernoj Republici Hrvatskoj ima manje srednjeg sloja društva nego u SFRJ-u. Dakle, Tribuson u svojim romanima prikazuje i „duh vremena“ u kojemu je nastao pojedini roman.

Svi Tribusonovi romani o istražitelju Baniću su romani-problemi s linearno-povratnom naracijom, dok su prema Mandiću „sjedeći“ romani, koji malo naginju prema „akcijskima“. Naime, kada Banić postaje privatni istražitelj mora sam obavljati fizičke i dosadne poslove. Od četiri zagonetna čina, a to su prvi oblik ili oblik istrage, drugi oblik ili oblik potjere, treći oblik ili oblik prijetnje te četvrti oblik ili oblik akcije, najzastupljeniji je prvi oblik ili oblik istrage upravo zato što je riječ o romanima-

problemima. Međutim, neki romani imaju i druge oblike utkane u radnju, kao na primjer roman *Gorka čokolada* koja, osim oblika istrage, ima i oblik prijetnje i oblik akcije.

Motivi za počinjeni zločin su najčešće obiteljski i osobni. Oni su izraženi u romanima *Zavirivanje* i *Susjed u nevolji*. No, pronalazimo i imovinske tj. materijalne motive. U romanima u kojima prevladavaju imovinski motivi, zanimljivo je, naime, da se uvijek radi o nekom iznimno vrijednom predmetu, kao što su to dijamanti u romanu *Dublja strana zaljeva* što znači da u tim romanima novčana vrijednost pokreće zločine. Međutim, u romanu *Siva zona* motiv je antikorupcijski. Nadalje, kada Banić postaje privatni istražitelj, dakle od romana *Dublja strana zaljeva*, pa do romana *Susjed u nevolji*, on se nalazi usred organiziranoga kriminala, koji, kao u romanu *Susjed u nevolji*, čak prelazi granice zemlje i postaje međunarodni organizirani kriminal. Tada se zločin također događa među bogatom klasom, a njoj pripada i počinitelj. U romanima se spominju i umjetnička djela, koja su uvijek vrijedna, ali i krivotvorena ili čak nepostojeća, kao što je to u romanima *Dublja strana zaljeva* i *Gorka čokolada*.

Nikola Banić je iznimno talentiran, sposoban i pametan istražitelj, ali tvrdoglav. Upravo zbog te tvrdoglavosti on iz romana u roman upada u sve veće nevolje. Svoj vrhunac upadanja u nevolje dostigao je u zadnja dva romana *Gorka čokolada* i *Susjed u nevolji* u kojima njegova obitelj biva napadnuta i kažnjena zbog njegove istrage. Time se Tribusonovi kriminalistički romani približavaju *hard-boil/private eye* romanima u kojima istražitelji upadaju u razne nevolje tako što dolaze do potrebnih informacija na ilegalan način.

Dakle, na temelju analize možemo reći da Goran Tribuson ima svoj tip kriminalističkoga romana u kojemu izražava aktualnost i suvremenost odnosno „duh vremena“ u kojemu je nastao pojedini kriminalistički roman. U njegovim krimićima istražitelj je talentiran, sposoban, pedantan i svojeglav zbog čega upada u razne nevolje. Osim toga, ima svoj način vođenja kriminalističke istrage u kojoj, ako je potrebno, poseže i za ilegalnim postupcima kako bi riješio slučaj. U romanima nikada se ne pojavljuje samo jedan zločin, već ih ima više. No, najzanimljivije je to što u romanima ima mnogo obrata, što čini romane intrigantnim, te da „inicijalni zagonetni čin“ nikada nije i glavna enigma koju je potrebno riješiti.

16. LITERATURA

Primarna literatura

1. Tribuson, Goran, *Zavirivanje*, ŠK, Zagreb, 2000.
2. Tribuson, Goran, *Siva zona*, ŠK, Zagreb, 2001.
3. Tribuson, Goran, *Dublja strana zaljeva*, ŠK; Zagreb, 2001.
4. Tribuson, Goran, *Noćna smjena*, ŠK, Zagreb, 2002.
5. Tribuson, Goran, *Bijesne lisice*, ŠK, Zagreb, 2000.
6. Tribuson, Goran, *Gorka čokolada*, ŠK, Zagreb, 2004.
7. Tribuson, Goran, *Susjed u nevolji*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2014.

Sekundarna literatura

1. Čutura, Vladan, *Fenomenologija zločina u hrvatskome kriminalističkom romanu*, doktorski rad, 2018.
2. *Kazneni zakon Republike Hrvatske*, Narodne novine, 2020.
3. *Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Narodne novine, Zagreb, 1991.
4. Lasić, Stanko, *Poetika kriminalističkoga romana*, Liber, Zagreb, 1973.
5. Mandić, Igor, *Principi krimića: konture jednog trivijalnog žanra*, V.B.Z. d. o. o., Zagreb, 2015.
6. Marjanović, Goran, *Prijelaz Gorana Tribusona s visoke u nisku književnost*, Kijevsko nacionalno sveučilište Tarasa Ševčenka, Kijevo, 2018.
7. Molvarec, Lana, *Grad i urbanitet u kriminalističkoj prozi Pavla Pavličića u „Umjetnost riječi“ LV (2011), 1 – 2*, Zagreb, 2011.

8. Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.*, Znanje, Zagreb, 1998.
9. Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, ŠK, Zagreb, 2003.
10. Pavešković, Antun, *Tribuson – Prolegomena* u Radovi za znanstvenoistraživaćki i umjetnićki rad u Bjelovaru, sv. 10, 2016.
11. Pavličić, Pavao, *Sve što znam o krimiću*, Ex Libris, Zagreb, MMVIII.
12. Strsoglavec, Đurđa, *Zbilja u „malom“ žanru (krimićima Gorana Tribusona)* u Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara, Hrvatska književnost 20. stoljeća: različite ideje i funkcije književnosti; 143 – 151, Zagreb, Altagama, 2006.
13. Škvorc, Boris, *Tko je ubio djevojćicu sa žigicama, a koga (je ubila) Crvenkapica? ili o (postmodernim) hrvatskim krimićima* u Zbornik radova Filozofskog fakulteta sveučilišta u Splitu, 5 (2012), 5., 63. – 98, Split, 2012.
14. Tribuson, Goran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62245>, 3.3.2020.
15. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=41458>, 7.3.2020.
16. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13296>, 22.5.2020.

17. SAŽETAK

U ovome je radu prikazana analiza zločina, sâma istraga te kazna u Tribusonovom ciklusu romana o istražitelju Baniću. Na početku rada prikazali smo bogat književni opus jednoga od triju najproduktivnijih hrvatskih pisaca, Gorana Tribusona. Naime, Tribusonovo književno stvaralaštvo možemo podijeliti na tri tematska područja: fantastično područje, autobiografsko područje te kriminalistički romani. U daljnjem tekstu prikazali smo kratku povijest kriminalističkoga romana u hrvatskoj književnosti, a potom smo se osvrnuli na strukturu kriminalističkoga romana. Naime, svaki kriminalistički roman ima linearno-povratnu naraciju i zagonetku koju je potrebno riješiti kako bi se ponovno uspostavila ravnoteža. Stoga, o kompoziciji kriminalističkoga romana ovise: sekvence, kompozicijski blokovi te enigma. Enigma je ključna u kriminalističkome romanu jer sadrži ono presudno čime će radnju pokretati naprijed. Stoga možemo govoriti o četiri oblika zagonetke koje su prisutne u kriminalističkim romanima. Nadalje, sâmoj analizi pristupili smo tako što smo obratili pozornost na prostor u kojemu se odvija radnja pojedinoga romana te smo pri tome uočili i društveno stanje. Potom smo opisali zločine, kako se provodila istraga tj. s kime je sve istražitelj Banić razgovarao i koje je dokaze prikupio, a na kraju smo opisali kazne te ih usporedili s Kaznenim zakonom Republike Hrvatske tj. SFRJ-a. Osim toga, potrebno je spomenuti da smo se pri analizi koristili Lasićevom, Pavličićevom i Mandićevom strukturom kriminalističkoga romana.

Ključne riječi: Goran Tribuson, kriminalistički romani, ciklus romana o istražitelju Nikoli Baniću, *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice*, *Gorka čokolada*, *Susjed u nevolji*, *roman-problem*

18. ABSTRACT

This paper presents an analysis of the crime, the investigation itself, and punishment in Tribuson's cycle of novels about Investigator Banić. At the beginning of the paper, we presented the rich literary work of one of the three most productive Croatian writers, Goran Tribuson. Namely, Tribuson's literary work can be divided into three thematic areas: fantasy area, autobiographical area and crime novels. In the following text, we present a brief history of the crime novel in Croatian literature, and then we look at the structure of the crime novel. Namely, every crime novel has a linear-feedback narrative and a riddle that needs to be solved in order to re-establish balance. Therefore, the following depend on the composition of a crime novel: sequences, compositional blocks and enigma. The enigma is crucial in a crime novel because it contains the crucial thing that will move the action forward. So we can speak of four forms of riddle that are present in crime novels. Furthermore, we approached the analysis itself by paying attention to the space in which the plot of a particular novel takes place, and we also noticed the social situation. Then we described the crimes, how the investigation was conducted, ie. with whom investigator Banić talked and what evidence he collected, and finally we described the punishments and compared them with the Criminal Code of the Republic of Croatia, ie. the SFRY. In addition, it is necessary to mention that we used Lasić's, Pavličić's and Mandić's structure of the crime novel in the analysis.

Keywords: Goran Tribuson, crime novels, a cycle of novels about investigator Nikola Banić, *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice*, *Gorka čokolada*, *Susjed u nevolji*, *novel-problem*